

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**SİGARA ve ALKOL KULLANAN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
SOSYAL DESTEK ALGISI: GEREDE ÖRNEĞİ**

Bercesto İLTER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

SİGARA ve ALKOL KULLANAN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL DESTEK
ALGISI: GEREDİ ÖRNEĞİ

Berçeste İler

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

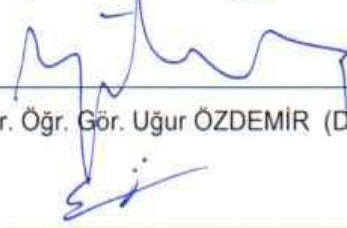
Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Bercestel İter tarafından hazırlanan 'Sigara Ve Alkol Kullanan Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek Algısı: Gerede Örneği" başlıklı bu çalışma 23.05.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK (Başkan)

Dr. Öğr. Gör. Uğur ÖZDEMİR (Danışman)

Doç. Dr. Ercüment ERBAY

Yukarıda imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[23.05.2018]

[İmza]

Bercesto İLTER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

● Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

22.06.2018

(imza)

Berceste İLTER

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerce herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Dr. Öğrt. Üyesi, **Uğur ÖZDEMİR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Berceste İLTER

TEŞEKKÜR

Tamamlanması üç buçuk yıl süren bu çalışma pek çok zorlu sürecin ardından tamamlanabilmiştir. Bu çalışma benim oldukça stresli yaşam olaylarımın olduğu ancak akademik hedefimden uzaklaşmamaya azami çaba gösterdiğim bir döneme denk gelmiştir. Özellikle; oğlum İlter BELHAN ve kızım Mekselina BELHAN'a bu tezi hediye etmek istiyorum. Onlarla birlikte büyürken, onların da geleceklerini bilim ve bilgi, vicdan ve umut aydınlatsın. Ayrıca bu çalışma, her koşulda yanımda olan ve geri adım atmama asla izin vermeyen biricik annem Emel İLTER'e de bir vefa borcudur. Sizleri canımdan çok seviyorum...

Öncelikle çalışmamın başından itibaren bana yol gösteren, sadece akademik olarak değil duygusal olarak da her zaman bana destek olan, sonsuz saygı ve sevgi duyduğum, kendisiyle aynı atmosferde bile nefes alıyor olmanın değerine paha biçemeyeceğim danışmanım Sayın Dr. Uğur ÖZDEMİR'e teşekkür ederim.

Ve... Bu çalışmanın konusunu belirlememde önerileriyle çalışmama önemli katkılarda bulunan bir diğer deyişle çalışmamın fikir babası, değerli hocam Sayın Doç. Dr. İbrahim CILGA'ya teşekkür ederim.

Sosyal Hizmet disiplini ile yolumun bir noktada kesişmiş olması öyle sanıyorum ki benim ve hayatımdan etkilenmesi muhtemel insanlar için ilahi bir dokunuştur. Bu alanda kendimi geliştirme daha da önemlisi "gerçekleştirme" maceramın başlangıcında, hayatı anlamak için bu kadar çok pencerenin varlığından haberim dahi yoktu. Yaşadığım onca olumsuzluk içinde Sosyal Hizmet bana bir umut ışığı oldu. Her biri farklı eksikliklerimi gidermede alanında uzman değerli hocalarımdan da rehberliği ile çok hızlı bir biçimde hayata yeniden entegre oldum. En önemlisi evet belki de en önemlisi, kendimi yeniden sevmeyi öğrendim. Buradan edindiğim her bir perspektifle daha da güzel yarınlara yürüyebilme, gönül verdiğim bu alanın elimde tuttuğum meşalesi ile geçtiğim yollardaki tüm karanlıkta kalmışlara kendi ışıklarını yakmayı gösterebilme umudu ve arzusuyla beni güzelleştiren Sosyal Hizmet biliminin doğmasında ve gelişmesinde emeği geçen tüm insanlığa teşekkür ediyorum.

ÖZET

İLTER, Berceste. *Sigara Ve Alkol Kullanan Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek Algısı: Gerede Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu çalışma lise öğrencilerinin sosyal destek algılarının sigara ve alkol maddelerine karşı tutumlarına olan etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın nüfusunu, Bolu ili Gerede ilçesi Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde (Eski adıyla Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi) eğitim gören 14-19 yaş arasındaki 146 öğrenci oluşturmaktadır.

Verilerin toplanma süresi 10 Nisan 2015 - 1 Haziran 2015 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Veriler Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) ve araştırmacı tarafından geliştirilen anket formu aracılığı ile toplanmıştır.

Gençlerin yaş ve diğer sosyo-demografik özellikleri açısından arkadaş, aile, özel bir insan ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri ÇBASDÖ kullanılarak belirlenmeye çalışılırken, sigara ve alkol maddelerine karşı tutum ve davranışları ise araştırmacı tarafından geliştirilen anket formu ile bulunmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın sonucunda ergenlerin yarıya yakınının sigara ve alkol maddelerini kullandıkları, öğrenilmiştir. Bununla birlikte sigara kullanımının alkol kullanımına oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma grubu, genel itibarıyla aile bütünlüğüne sahiptir ve ebeveynlerinin eğitim seviyesi düşüktür. Evin geçim sorumluluğu büyük bir oranla babaya aitken anneleri çalışan gençler de vardır. Grubun geneli, ortalama ve altı gelir seviyesine sahiptir.

Araştırmaya katılan gençlerin aile, arkadaş ve özel bir kişiden algıladıkları sosyal destek ortalamasının üst sınıra yakın olduğu dolayısıyla bu bulguların gençlerde sigara ve alkol kullanım davranışları açısından anlamlı olmadığı görülmüştür.

Sigaraya başlamada arkadaşla özentil ve sonrasında merak unsuru etkili iken, alkole başlamada merak ve sonrasında aileye özentinin daha etkili olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Tüm bu ve benzeri bulguların dışında, gençlerin anne-baba eğitim düzeyleri ile sigara-alkol kullanım durumları, gençlerin devam ettikleri okuldan ne derece memnun oldukları, devam-devamsızlık dereceleri, öğretmenleri ile olan ilişkilerinin niteliği, sanat, spor ve sosyal aktivitelerle ne derece iç içe oldukları ve tüm bunların maddeye karşı tutumlarına olan etkisi saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Madde Kullanımı, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Ergen/Genç, Lise Öğrencisi

ABSTRACT

İLTER, Berceste. *Perceived Social Support of High School Students Who Use Cigarette and Alcohol: Gerede Sample*, Master's Thesis, Ankara, 2018.

This study was conducted with the aim of determining the effect of social support perception of high school students on their attitudes towards cigarette and alcohol substances.

146 students between ages 14-19 and who are having education in Esentepe Vocational and Technical Anatolian High School (Formerly, Hotel Management and Tourism Profession Anatolian High School) in Gerede county in Bolu, constitute the population of the study.

Data collection was completed between the dates of 10th of April-1st of June 2015. Data was collected by Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS) and a question form developed by researcher.

While youths perceived social support levels they perceive from a friend, family, a special person and total in terms of their age and other socio-demographic features were tried to be determined by the use of MSPSS, their attitude and behaviors towards cigarette and alcohol were tried to be found out by a question form developed by researcher.

It has been learned that nearly half of the attenders are using cigarette and alcohol substances. By the way, cigarette usage results have been reached to be superior to alcohol usage. Study group has family integrity in general and education level of their parents is low. While financial responsibility commonly belongs to fathers, there are youths whose mothers also work. Group-wide has an average and/or lower financial income.

Social support average perceived from family, friend and a special person of youths who attend to the study are seen to be close to the top therefore, those findings aren't found to be meaningful in terms of youths cigarette- alcohol usage. While imitating a friend and then curiosity has been effective in starting smoking, the findings curiosity and then imitating family has been reached to be more effective in starting alcohol.

Apart from all those and similar findings, youths' parents' education levels and whether they are using cigarette-alcohol, how pleased they are with the school they are in, their attendance-absence rates to school, quality of their relationship with their teachers, to what extent they are related to art, sports and social activities and their effects on the attitude towards substance have been determined.

Key Words

Substance abuse, Multidimensional Scale of Perceived Social Support, Adolescence/Youth, High School Student

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLO LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1.1. ERGENLİK	4
1.1.1. Ergenlik ve Gençlik	6
1.1.2. Ergenlik Dönemi Özellikleri Ve Bu Özelliklerin Sigara-Alkol Kullanımına Etkisi	7
1.1.2.1. Ergenin Fiziksel Özellikleri ve Madde Kullanımı	9
1.1.2.2. Ergenin Zihinsel Özellikleri ve Madde Kullanımı	11
1.1.2.3. Ergenin Ruhsal Özelliklerinin Madde Kullanımına Etkisi	12
1.2. MADDE KULLANIMI	16
1.2.1. Madde Kullanımına İlişkin Tanımlar	16
1.2.2. Madde Kullanımı ve Madde Bağımlılığı	18
1.2.3. Madde Bağımlılık Süreci	19
1.2.4. Madde Bağımlılık Türleri	19
1.2.4.1. Alkol, Barbütürat- Benzodiazepin Tipi Bağımlılık	20
1.2.4.8. Tütün Tipi Bağımlılık	20
1.3. ERGENLERDE MADDE KULLANIMI	22
1.3.1. Ergenlerde Maddeye Başlama Nedenleri	24
1.3.1.1. Akran Etkisi	25
1.3.1.2. Sosyo-Ekonomik Faktörler	27
1.3.1.3. Aile	28
1.3.1.4. Kişisel Özellikler	31
1.3.1.5. Çevresel Özellikler	33
1.3.1.6. Kullanılan Maddelerin Özellikleri	34
1.4. MADDE (SİGARA-ALKOL) KULLANIMINA İLİŞKİN KURAMLAR	35
1.4.4. Sosyo-Kültürel Kuram	36
1.4.6. Sosyal Öğrenme Kuramı	39
1.4.7. Sosyo-Ekolojik Kuram	40
1.5. SOSYAL HİZMET, SOSYAL DESTEK VE ERGENLERDE MADDE (SİGARA-ALKOL) KULLANIMI	42
1.5.1. Okul Sosyal Hizmeti ve Madde Kullanımıyla Mücadele	45
1.5.2. Sosyal Destek ve Ergenlik	47
1.5.3. Ergenlik Ve Madde Kullanımı	54
1.7. ARAŞTIRMANIN SORUNU	59
1.8. ARAŞTIRMANIN AMACI	61
1.9. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	62
1.10. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI	64
1.11. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	65

1.12. TANIMLAR	65
BÖLÜM II.....	67
YÖNTEM.....	67
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	67
2.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA EVRENİ	68
2.3. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARACI, GÜVENİRLİK VE VERİLERİN TOPLANMASI	69
2.4. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN İŞLENMESİ VE ÇÖZÜMLENMESİ.....	72
BÖLÜM III.....	73
BULGULAR VE YORUM	73
3.1. ARAŞTIRMA NÜFUSUNU OLUŞTURAN ERGENLERİN VE AİLELERİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	73
3.1.1. Ergeni Tanıtıcı Bulgular	74
3.1.1.1 Cinsiyet	74
3.1.1.2. Yaş	75
3.1.1.3. Sınıf	75
3.2. AİLEYİ TANITICI BULGULAR	76
3.2.1. Anne-Baba Hayatta Olma Durumu	76
3.2.2. Anne-Babanın Öz-Üvey Olma Durumu	77
3.2.3. Anne-Baba Eğitim Düzeyi	79
3.2.4. Anne-Babanın Çalışma Durumu.....	80
3.2.5. Hane Gelir Durumu	81
3.2.6. Ailenin İkamet Ettiği Yer	82
3.3. EĞİTİME YÖNELİK BULGULAR	83
3.3.1. Ergenin Okula Devam İstekliliği	83
3.3.2. Ergenin Okul Sonrası Hedefi	84
3.3.3. Ergenin Okul Başarısı	84
3.3.4. Ergenin Okul Devamsızlığı.....	85
3.3.5. Ergenin Okul İçi/Dışı Etkinlik Katılımı	86
3.3.5.1. Sanat.....	86
3.3.5.2. Spor.....	86
3.3.5.3. Sosyal Etkinlik	87
3.3.6. Ergenin Öğretmeniyle Ders İçi İletişim Düzeyi.....	88
3.3.7. Ergenin Öğretmeniyle Ders Dışı İletişim Düzeyi	89
3.4. ARAŞTIRMA NÜFUSUNU OLUŞTURAN ERGENLERİN YANITLADIĞI ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİNE AİT BULGULAR	89
3.4.1. Ergenin Algıladığı Sosyal Destek	91
3.4.1.1. Ergenin Aileden Algıladığı Sosyal Destek Düzeyi.....	92
3.4.1.2. Ergenin Arkadaştan Algıladığı Sosyal Destek Düzeyi	93
3.4.1.3. Ergenin Diğer Önemli İnsandan Algıladığı Sosyal Destek Düzeyi	94
3.5. ERGENİN SİGARA VE ALKOL KULLANMA DAVRANIŞINA İLİŞKİN BULGULAR	95
3.5.1. Sigara Kullanımı	95
3.5.2. Alkol Kullanımı	95
3.5.3. Sigara Kullanım Süresi.....	97
3.5.4. Alkol Kullanım Süresi	97
3.6. AİLE-ÇEVREDE SİGARA/ALKOL KULLANIMINA İLİŞKİN BULGULAR	98
3.6.1. Aile-Çevrede Sigara Kullanımı.....	98
3.6.2. Aile-Çevrede Alkol Kullanımı	99
3.7. ERGENİN SİGARA VE ALKOLE YÖNELİK TUTUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	99
3.7.1. Ergenin Sigara Başlama/Kullanma Nedenleri	99
3.7.2. Ergenin Alkol Başlama/Kullanma Nedenleri	101

3.8. ERGENE AİT İHTİYAÇ VE DESTEĞ'E DAİR BULGULAR	102
3.8.1. Ergenin Sigara/Alkol Bırakma İsteği	102
3.8.2. Ergenin Daha Önce Bırakma Deneyimi	102
3.8.3. Ergenin Sigara–Alkol Bırakmada Profesyonel Yardım İhtiyacı	103
3.8.4 Ergenin Hayalleri Gerçekleşmede Duyduğu İhtiyaç.....	103
3.8.5. Ergenin Destek Almak İsteddiği Konular.....	104
3.9. SOSYO-DEMOGRAFİK VERİLERLE, ALGILANAN ÇOK BOYUTLU SOSYAL DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİLERE AİT BULGULAR.....	104
BÖLÜM IV	155
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	155
4.1. SONUÇ.....	155
4.2. ÖNERİLER	159
KAYNAKÇA	164
EK 1: SORU KAĞIDI	189
EK 2: ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ SORULARI	192
EK 3: LSD TABLOLARI	194
EK 4 : ÖZGEÇMİŞ	197
EK 5 : İZİN BELGELERİ.....	198
EK 6: TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	200
EK 7: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	201

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Ergenlerin Cinsiyetlerine ilişkin Bulgular	74
Tablo 2. Ergenlerin Yaşlarına İlişkin Bulguların Dağılımı.	75
Tablo 3. Ergenlerin Sınıf Dağılımları.	75
Tablo 4.Çalışma Grubunu Oluşturan Ergenlerin Sınıf Dağılımları.	76
Tablo 5. Ergenlerin Anne-Babalarının Öz-Üvey Olma Durumu.	77
Tablo 6. Ergenlerin Anne-Baba Eğitim Düzeyleri.....	79
Tablo 7. Ergenlerin Anne-Baba Çalışma Durumu.	80
<i>Tablo 8. Ergenlerin Hane Gelir Durumu.</i>	<i>81</i>
Tablo 9. Ailenin İkamet Durumu.	82
Tablo 10. Ergenlerin Okula Devamda İstek/İsteksizlik Durumu.	83
Tablo 11. Okula İsteksiz Giden Ergenlerin Okula Devam Nedeni.....	84
Tablo 12. Ergenin Mezuniyet Sonrası Hedefinin Olup Olmadığına İlişkin Cevap Dağılımları.....	84
Tablo 13. Ergenlerin Kendi Akademik Başarısını Değerlendirme Sonuçları.	84
Tablo 14. Ergenlerin Okuldaki Devamsızlık Süreleri.	85
Tablo 15. Ergenlerin Hayatında Sanatsal Etkinliğin Olup Olmaması Durumu.	86
Tablo 16. Yapılan Sanatsal Etkinliklerin Adları ve Dağılımları.	86
Tablo 17. Ergenlerin Hayatında Sportif Etkinliklerin Olup Olmaması Durumu.	86
Tablo 18. Yapılan Spor Etkinliklerinin Adları ve Dağılımı.....	87
Tablo 19. Ergenlerin Okul İçi/Dışı Herhangi Bir Sosyal Etkinlikte Görevinin Olup Olmaması Durumu	87
Tablo 20. Okul İçi/Dışı Sosyal Etkinlikler ve Katılımcı Dağılımı.	88
Tablo 21. Ders İçi İletişimin Yeterliliği.....	88
Tablo 22. Ders Dışı İletişimin Yeterliliği.	89
Tablo 23. Ergenler Tarafından Cevaplanan Ç.B.A.S.D Ölçeği Sorularının Puan Dağılımları.	91
Tablo 24. Ergenlerin Ailesinden Algıladığı Sosyal Destek Puan Dağılımları.	92
Tablo 25. Ergenlerin Arkadaştan Algıladığı Sosyal Destek Puan Dağılımları.	93
Tablo 26. Ergenlerin Özel Bir İnsandan Algıladığı Sosyal Destek Puan Dağılımları.	94
Tablo 27. Ergenlerin Sigara Kullanım Durumu.	95
Tablo 28. Ergenlerin Alkol Kullanım Durumu.....	96
<i>Tablo 29. Ergenlerin Sigara Kullanım Süresi.</i>	<i>97</i>
Tablo 30. Ergenlerin Alkol Kullanım Süresi.	97
Tablo 31. Aile-Çevrede Sigara Kullanım Durumu.	99
Tablo 32. Aile-Çevrede Alkol Kullanım Durumu.....	99
Tablo 33. Ergenlerin Sigara Başlama/Kullanma Nedenleri.....	100
Tablo 34. Ergenlerin Alkol Başlama/ Kullanma Nedenleri.....	101

Tablo 35. Ergenlerin Sigara-Alkol Bırakma İsteği Durumu.....	102
Tablo 36. Ergenlerin Sigara-Alkol Bırakma Deneyimi.	102
Tablo 37. Ergenlerin Sigara-Alkol Bırakmada Profesyonel Yardıma İhtiyacının Olup Olmama Durumu	103
Tablo 38. Ergenlerin Hayallerini Gerçekleştirmede Yardıma İhtiyacının Olup Olmama Durumu. ..	103
Tablo 39. Ergenlerin Destek İsteddiği Konular.	104
Tablo 40. Ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri.	105
Tablo 41. Ergenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre Algıladığı Sosyal Destek.	106
Tablo 42. Ergenlerin Yaş Değişkenine Göre Algıladığı Sosyal Destek.....	108
Tablo 43. Ergenlerin Sınıf Değişkenine Göre Algıladığı Sosyal Destek.	111
Tablo 44. Ergenlerin Aile Gelir Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	112
Tablo 45. Ergenlerin Annesinin Hayatta Olup Olmama Durumu ve Algıladığı Sosyal Destek.....	114
Tablo 46. Ergenlerin Babasının Hayatta Olup Olmama Durumu ve Algıladığı Sosyal Destek.	116
Tablo 47. Ergenlerin Ana-Baba Birlikte/Ayrı Yaşama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	117
Tablo 48. Ergenlerin Kardeşinin Olup Olmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	119
Tablo 49. Ergenlerin Anne Eğitim Düzeyine Göre Algıladığı Sosyal Destek.	120
Tablo 50. Ergenlerin Baba Eğitim Düzeyine Göre Algıladığı Sosyal Destek.	123
Tablo 51. Ergenlerin Annesinin Çalışıp Çalışmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.....	125
Tablo 52. Ergenlerin Babasının Çalışıp Çalışmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	127
Tablo 53. Ergenlerin Annesinin Alkol Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	129
Tablo 54. Ergenlerin Annesinin Sigara Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	131
Tablo 55. Ergenlerin Babasının Alkol Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.....	132
Tablo 56. Ergenlerin Babasının Sigara Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	134
Tablo 57. Ergenlerin Alkol Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.....	135
Tablo 58. Ergenlerin Sigara Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	137
Tablo 59. Ergenlerin Okul Başarısına Göre Algıladığı Sosyal Destek.	139
Tablo 60. Ergenlerin Okul Devamsızlık Süresine Göre Algıladığı Sosyal Destek.	141
Tablo 61. Ergenlerin Okuldan Memnuniyetine Göre Algıladığı Sosyal Destek.....	143
Tablo 62. Ergenlerin Öğretmenleri ile Ders İçi İletişiminin Yeterliliğine Göre Algıladığı Sosyal Destek.	145
Tablo 63. Ergenlerin Öğretmenleri ile Ders Dışı İletişiminin Yeterliliğine Göre Algıladığı Sosyal Destek.....	146
Tablo 64. Ergenlerin Okula İstekli/İsteksiz Gelme Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.....	148
Tablo 65. Ergenlerin Sosyal Etkinliğe Katılma/Katılmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.	151
Tablo 66. Ergenlerin Okul Sonrası Hedefinin Olup Olmamasına Göre Algıladığı Sosyal Destek.	153

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bireyin doğumuyla birlikte kendisini karşılayan sosyal çevresi onun ölümüne kadar etrafında olacaktır. Bebek-anne ilişkisi ile başlayan sosyal çevre bireyin farklı gelişim dönemleri süresince okul, iş gibi sosyal gruba ve topluma dâhil olması ile de giderek gelişir. İç ve dış çevre olarak ele alınan bu dinamik ortam bireyin yaşam biçimini, kalitesini ve sağlığını etkileyen bir unsurdur. Sosyal çevresi içinde, etkileyen ve etkilenen bir konumda olan bireyin, çevreden aldığı iletileri doğru değerlendirmesi, onun yaşamını pek çok yönden değiştirmektedir.

Bireyin içinde doğduğu, büyüdüğü ortamın özellikleri ile çevresindeki kişilerle kurduğu ilişkiler ve geçirdiği yaşantılar çeşitli yönlerden gelişimini etkilemektedir. Çevre koşullarının olumlu olması bireyin gelişimini olumlu yönde desteklerken, olumsuz çevre koşulları bireyin gelişimini birçok yönden engelleyebilmektedir. Bireyin yakın çevresi ile olan ilişkiler onun dünyayı ve kendisini algılamasını biçimlendirmektedir (Sezer, 2010).

Var olduğu bu sosyal ortam içerisinde birey, hem çevresinden etkilenecek hem de çevresini etkileyecek bir iletişim ağının içinde olacaktır. Çevresindeki farklı kaynaklardan aldığı pek çok desteği, bilişsel olarak kendi algı kapasitesine göre yorumlayacak ve bu algının etkisiyle içinde bulunduğu koşullara uyum sağlayacaktır.

Sosyal destek bireyin, ortak bir yükümlülüğü paylaşan bir topluluğa ait olduğuna, bu topluluk tarafından ilgi gördüğüne, sevildiğine ve sayıldığına inanmasına neden olan bilgi olarak tanımlanmaktadır (Cobb, 1995: 379). Bir başka tanımda sosyal destek, stresle başa çıkma aracı olarak ele alınmakta ve bireyin stresli bir durumda kullandığı 'sosyal sermaye' olarak tanımlanmaktadır (Thoits, 1995: 64).

Bireyin bilgi edinme, sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak nitelikli destek ve/veya yardım alması, bunların yanında çevresinden gördüğü ilgi, sevgi, saygı, takdir ve güven olarak sosyal desteği tanımlamak da mümkündür (Budak, 1999).

Sosyal desteğin olumlu algılanması, bireyin kendini gerçekleştirmesine pozitif katkı sağlamaktadır. Özellikle ergenlik dönemi içerisinde sosyal destek önem açısından daha bir anlam kazanır çünkü ergenlik bireyin geçirdiği en kritik gelişim dönemidir. Ergen birey zihinsel ve fiziksel anlamda gelişim ve değişim göstermektedir (Akt: Türkbay ve ark., 2005:a). Bireyin sahip olduğu psikolojik ve biyolojik özelliklerle kimlik ve bilişsel gelişiminin hızla şekil aldığı bir dönem olan ergenlik döneminde sosyal desteği algılama biçimi kilit rol oynamaktadır. Biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerden çok farklı ve hızlı bir değişimin söz konusu olduğu ergenlik yıllarında, bireyin hem kendilik hem de sosyal çevresinin sağladığı destek algısının olumlu olması; onun bu farklı yönlerdeki değişimlere sorunsuz ya da daha az sorunlu bir şekilde geçiş yapmasına yardım edecek, karşılaşması olasılık dâhilinde olan problemlere sağlıklı ve doğru çözümler getirebilecektir.

Olumlu algılanan sosyal destek, ergen bireyin içinde bulunduğu dönemin evrelerinde kazanacağı davranışların istendik olmasında ve zihinsel sorunlar gibi risklerin önlenmesinde kilit rol oynayacaktır. Sosyal destek, ergenlik döneminde hem riskleri önlemede hem de hedeflere ulaşmada yardımcı bir müdahale işlevi görecektir.

Ergenlik çağı gençlerin dönemsel özelliklerine bağlı olarak gelişen fizyolojik ve psikolojik değişiklikler, psikososyal düzeyde bazı sorun olabilecek davranışlara da yol açmaktadır. Madde kullanımı/bağımlılığı adı geçen bu riskli davranışların ilk sıralarında yer almaktadır.

Başlangıç sebepleri ve çözümü karmaşık olan madde kullanımı/bağımlılığı biyo-psiko-sosyal boyutları olan çok boyutlu bir problemdir. İnsanoğlunun bazı maddelerin kendi ruhsal durumunu değiştirdiğini ve geçici de olsa daha farklı hissetmesini sağladığını fark ettiği günden bu yana, madde kullanımı ve kullanım bozuklukları önemli bir sorun olarak süregelmiştir. Günümüze kadar bu maddelerden bazıları kanunlar çerçevesinde serbest kullanım olanağı bulmuş, bazıları ise tamamıyla engellenmesi mümkün olunamayan kanun dışı bir uğraş haline gelmiştir (Akvardar ve ark., 2011).

Bireyin öz denetim, işlevsellik ve çevreye uyum yeteneğini ortadan kaldıran madde bağımlılığı sonucu birey; aileden, arkadaşlardan ve içinde yaşadığı toplumdan kopuş yaşamaktadır. Bağımlılık sürecinde fiziksel ve psikolojik anlamda tahribata uğrayan yalnızlık, dışlanmışlık duygusu ve ruhsal bunalımlar yaşayarak intihar, suç ve şiddet davranışları içine girebilen bağımlı bireyler, maddenin etkileri nedeniyle normal yaşamdan ve davranışlardan hızla uzaklaşmaktadırlar. Bu durum sonucunda birey yalnızca kendisi için değil yakın çevre ve içinde yaşadığı toplum için de önemli bir risk oluşturmaktadır. (Özden, 1992, s.6).

Bu yüzden madde bağımlılığı sorunu, gelişmiş ya da gelişmemiş tüm ülkeler için günümüzün en önemli sosyal sorunları arasında görülmektedir (Öztürk ve Uluğ, 2015: 544).

Özellikle adölesanlar arasında madde kullanımındaki artış ve maddeyle tanışma yaşının aşağılara düşmesi, bu sorunu önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkarmaktadır. Erken yaşlarda madde kullanmaya başlanması duyuşsal, bilişsel ve sosyal gelişimi olumsuz yönde etkileyerek geciktirebilmektedir (Tamar ve Ögel,1997; Winter, 2001).

Önemli bir biyopsikososyal sorun olarak toplumumuzu etkileyen bağımlılığın biyolojik boyutu ile ilgili çok sayıda çalışma yapılırken psikososyal boyutu ile ilgili yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu söylenebilir.

Bu kısıtlılık içinde işleyen bir süreç, bağımlılık sürecine geçici ve palyatif çözümler üretmekten öteye gidememektedir. Madde bağımlılığı sorununa çözüm yolları üretirken çok yönlü bir bakış sergilenmediği takdirde, nüksetme ve kalıcı çözüm üretememe sorunları ortaya çıkmaktadır. Madde bağımlılığını, sosyal sorunlar bağlamında ele almak, tek boyutlu ve tek sonuçlu bir sorun gibi düşünmemek gerekir çünkü madde bağımlılığı, birçok sosyal sorunla bağlantılı ve iç içe bir sorundur. Bu sorunun çözümüne sosyal hizmet mesleğinin çok yönlü perspektifi, duruşu ve katkısı çok önemli olmaktadır. Çok boyutlu sorunların çözülmesi süreci, sosyal hizmet mesleğinin doğasına, ortaya çıkışına ve uygulamalarına birebir uymaktadır (Erbay ve Sevin, 2008).

Bahsi geçen konular bağlamında bu çalışmada, pek çok açıdan risk altında olan ergenlerin çeşitli sosyal mekanizmalardan algıladığı sosyal desteğin kendileri üzerindeki etkisi ve bu algının nelerden etkilendiği ele alınarak, sigara ve/veya alkol kullanmalarında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı ortaya konulacaktır.

Çalışmayla, ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinin sosyal destek düzeylerini etkileyen öğelere dikkat çekilmesi, algılarındaki olumsuz etkilerin onları risk içeren olumsuz davranışlara yönlendirmesinin önlenmesi ve psiko-sosyal gelişimlerini gerçekleştirmelerinde sosyal hizmet mesleği perspektifinden çözüm ve önerilerin ortaya konması hedeflenmiştir.

1.1. ERGENLİK

Bu bölümde ergenliğin tanımına ve ergenlik döneminin fiziksel, zihinsel ve ruhsal açılardan özelliklerine yer verilmiştir.

Ergenlik kelimesi Latince’de ‘*pubertas*’ yani ‘*yetişkin*’ anlamına gelen kelimedenden doğmuştur. Cinsel üreme yeteneğinin olmadığı bir dönemden cinsel üreme yeteneği olan bir döneme geçiş aşamasıdır. Yani, üreme yeteneğinin kazanılması için geçirilen bir dizi biyolojik değişimdir (Steinberg, 2007).

Ergenlik sözcüğü, Latince “adolescere”, “...ye doğru büyümek” anlamına gelir (“ad”: doğru; “olecere”:büyümek). Ergenlik gençlik döneminin başlangıcı, ortası ve sonu olarak yıllara göre ayrılmaktadır. Ergenlik çocukluğun bitişi ile başlayan, bireyin yetişkinliğe doğru yolculuğudur. Yetişkinlik çağının ilk evresi olarak düşünülebilir. Ergen ne bir çocuk, ne bir yetişkindir. Toplumsal rollerini keşfedebilir, sinayıp deneyebilir ancak tam olarak sorumluluk sahibi olması beklenmez. Cloutier (1982) ergenlik sürecini yetişkin olmaya doğru yola çıkmış bireyin kendisini tanıması, toplumdaki sorumluluklarının farkına varması, kişiliğini, kimliğini bulması, mesleğini seçebilmesi için toplumun kendisine tanıdığı bir zaman tanıma bir mola süreci olarak tanımlar.

Ergenlik dönemi, fiziksel ve duygusal süreçlerin yol açtığı cinsel ve psikososyal olgunlaşma ile başlayan ve bireyin bağımsızlığını kimlik duygusunu ve sosyal üretkenliğini kazandığında ise sona eren dönemdir. Ergenlik döneminde biyolojik ve psikolojik gelişme hızlı bir şekilde kendini gösterir. Biyolojik gelişim iskelet sisteminde hızlı büyüme ve cinsel gelişimle, psikolojik gelişim ise bilişsel gelişim ve kimlik gelişimi özellikleriyle belirlenir. Sosyal olarak baktığımızda ergenlik, genç erişkinlik rolüne hazırlık dönemidir. Derman (2008), çalışmasında ergenliğin başlangıç, orta ve geç ergenlik başlığı altında üç döneminden bahsetmektedir. Başlangıç ergenlik, 12-14 yaş sınırları arasındadır. Genel anlamda kız çocuklarında söz konusu olan bu durumda, erken ergenliğe giren kız çocukları erken ergenliğe giren erkek çocuklarına nispeten akranları arasında daha düşük benlik saygısına sahip, anksiyete ve depresyona eğilimlidirler. Ergenin zaman kavramının farkına vardığı, gelecek kaygılarının başladığı, ölümlülüğünü anladığı bir dönemdir.

Orta ergenlik dönemi 15-18 yaşlarına rastlar. Kendinin farklı bir birey olduğunu kanıtlama çabası içine giren birey, anne-babadan ayrılmaya başlar. Otonomi istemiyle yatırımlarını cinsel olarak ilgi duydukları arkadaşlarına ve sosyal arkadaşlarına yaparlar. Risk faktörlerini küçümserler ve tüm bunlar aileyle iplerin gerilmesine neden olur. Yakın arkadaş grubunun onun hakkında düşündükleri çok önemlidir.

Geç ergenlik ise orta ergenliğin bitimiyle başlar. Ortalama 18 yaş civarı ya da sonlarıdır. Sosyal bağları, akademik ve sanatsal arayışları, ergenin kendisini daha iyi anlatmasına sebep olur ve uğraştığı ya da yakın hissettiği konulardaki sosyal ortama kendisini daha yakın görür. Kendi kimliğini tanımakta ve kabullenmeye başlamaktadır. Çoğu insanda ahlak duygusunun tamamlanması bu döneme denk gelmektedir (Derman,2008: 20-21).

1.1.1. Ergenlik ve Gençlik

Bu bölümde ergenlik ve gençlik kelimelerinin hangi açılardan ortak anlam taşıdığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Ergenlik ile gençlik kavramları iç içe geçmiştir. Ergenlik, gençlik çağı içerisinde biyolojik, fizyolojik ve psikolojik değişimlerin yaşandığı özel bir dönemdir. Gençlik ise, ergenlik dönemini kapsayan toplumsal olgunluğu da içeren ve üst yaş sınırının daha geniş olduğu bir çağdır. Dolayısıyla gençlik kavramı, ergenlik kavramı yerine de kullanılabilir.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) 10-19 yaşları arasını ergenlik yılları, 15-24 yaşları arasını gençlik yılları, 10-24 yaşları arasındaki kişileri “genç insan” olarak kabul etmektedir (Commission of European Communities, 2012).

UNESCO (2013)’nin tanımına göre; “Genç, öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan kendine ait konutu bulunmayan kişidir. Genç, büyük bir hayal gücüne sahip cesaretin çekingenliğe, macera isteğinin rahata üstün geldiği insandır. Gençlik, 15-25 yaş arasındakilerden meydana gelen bir yaş grubudur.”

Milli Eğitim Bakanlığı’na göre gençlik, buluş çağına erme sebebi ile biyolojik ve psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan, çocukluk ve genç yetişkinlik arasında kalan 12-24 yaşları arasındaki gruptur.

Daha detaylı bir yaş aralığı söz konusu olduğunda 10–18 yaşları ergenlik dönemi, 15– 24 yaşları ise gençlik dönemi olarak adlandırılır. Fiziksel, sosyal ve psikolojik olgunluğa erişmenin tamamlanması olarak tanımlanabilir. Gençlik dönemi ve ergenlik dönemi birbiri içinde yer aldığından ergenlik dönemini tanıyarak işe başlanmalıdır (MEB, 2011).

Yaşlı nüfusunun artması ve ömür süresinin uzamasına yönelik araştırmalara paralel olarak Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ-WHO, 2014) tarafından düzenlen yeni yaş dilimlerinde ergenlik dönemi 0-17 yaş aralığına denk gelmekte, 18-65 yaş aralığı ise gençlik olarak tanımlanmaktadır. Bu yaş kriterlerinin değişiminde kronoloji, sosyal rollerin değişimi ve bireylerin kapasitelerindeki değişiklik göz önünde bulundurulmuştur.

Steinberg'e (2007) göre bu iki kavram başlangıcı ve bitişi yaklaşık olarak aynı döneme rastlayan, birisi biyolojik (ergenlik) diğeri toplumsal (genç) bakış açılarının yüklediği anlam doğrultusunda aldıkları isimlerdir.

1.1.2. Ergenlik Dönemi Özellikleri Ve Bu Özelliklerin Sigara-Alkol Kullanımına Etkisi

Bu bölümde ergenlerin sahip oldukları özelliklerin madde kullanımı davranışına etkisi tartışılmıştır.

Ergenlik dönemi biyolojik, psikolojik, fiziksel, bilişsel, toplumsal...vb gibi farklı bağlamlarda kendini gösterir. Örneğin Marshall ve Tanner (1970),ergenliğin beş temel fiziksel özelliğinden bahseder. Bunlar;

- Büyüme hızının artması,
- Birincil cinsiyet özelliklerinin gelişimi,
- Genital organlarda ya da memelerde değişim,
- Beden bilişimindeki değişimler,
- Dolaşım ve solunum sistemlerindeki değişimler.

Laboratuvar ortamlarındaki deney ve gözlemlere dayanan ve bunlar üzerinden evrensel açıklama ilkeleri önermek için insan ekolojisini tümüyle değiştiren gelişim modelleri öneren davranış araştırmalarını şiddetle reddeden ekolojik yaklaşımın öncülerinden psikolog Barker (1968)'a göre ergenlik; bireyin artan hareketliliği ve olgunluğunun sonucu olarak yaklaştığı bağlamların önemli ölçüde artmasıyla bireyde kendini göstermeye başlar.

Gelişim dönemi olarak en kritik dönemdir. Ergen fiziksel, duygusal ve sosyal olarak toplumda kendine yer arayışı içindedir ve tek başına bile bu durum ergen için yeterince stresli bir durumdur. Ergen hem zihinsel hem fiziksel anlamda gelişim ve değişim göstermektedir. Hissettiği sorunlar (aile içi, arkadaşlar arası, sevgili ile, arkadaş grubu ya da okul ortamının değişmesi ile okul hayatına bakış açısı...vb) ve gelecekle ilgili beklentileri, istekleri, hedefleri hakkındaki sürekli değişen fikirleri bu değişimlerdir (Türkbay ve ark., 2005:a). Gençlik dönemi, psikolojik açıdan en önemli değişikliklerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde genç birey birtakım gelişimsel streslerin kendisini zorlamasıyla karşı karşıya kalır. Bireyin içinde bulunduğu dönemin özü gereği yaşamak zorunda olduğu bu stres grubunun ilk sıralarına aile çevresinin yakın ilişkilerinden, arkadaş çevresinin yakın ilişkilerine geçiş;

- Anneden koparak bağımsızlığa yönelme;
- Kimlik arama;
- Sosyal ve cinsel rolüne uyum;
- İdeal beni bulmaya yönelik özdeşleşme çabası;
- Farklı ve yeni şeyler arama ve yapma çabası;
- Bedensel imajını kabullenme, benimseme ve onunla barışık yaşama; yerleştirilebilir.

Görüldüğü gibi, psikolojik değişiklikler ergen için bir hayli zorlu, karmaşık ve tanınmadıktır. Ergen duygusal, bilişsel ve davranış düzeyinde zorlanmakta dolayısıyla yeni uyumlar gerektiren stresleri yaşamaktadır (Baltaş ve Baltaş, 1985: 87–88).

Ergenliğin gençliğe girişı, ortası ve sonunu kapsadığı daha önce de dile getirilmekle birlikte, bu üç dönemin her biri, birbirinden farklı biyolojik, psikolojik ve sosyal özellikler taşımakta; her alt dönemin, tamamlanması gereken bazı özel görevleri olduğu kabul edilmektedir. Gencin temel başarısı ve dönemin tamamlandığının işareti, gencin ana-babasından ayrılması, kendine ait yepyeni bir sosyal çevre edinmesi ya da kendi yolunu çizebilmesi olmaktadır (www.ergenlikdonemi.wordpress.com).

Ergenlik dönemine uyum, ergenin yaşamın bu dönemindeki görevleri yerine getirmesine bağlıdır. Gelişim görevlerini şu şekilde tanımlanmaktadır: Bireylerin, yaşamlarının belirli noktalarında kazanmak zorunda oldukları; fiziksel olgunlaşma, sosyal beklentiler ve kişisel çabalarla ilerleyen yetenekleri, bilgisi, işlevleri ve tutumlarıdır. Ergenlik görevlerinin yürütülmesi, olgunlaşmayla sonuçlanmaktadır. Ergenlik görevlerini yürütmedeki başarısızlık; kaygıyla, sosyal tenkitle (reddedilmeyle) ve olgun bir insan olarak işlev görme yetersizliğiyle sonuçlanmaktadır.

Öztürk (1997: 69-101), ergenlik çağındaki hızlı büyüme, cinsel dürtü artışı, kimliğin henüz tam olgunlaşmamış olması ve toplumsal yerin henüz kesinleşmemesi, aileye bağımlılığın sürmesi gibi etkenlerle bu çağın, sorunlarla yüklü, “fırtınalı” bir çağ olduğunu belirtmektedir. Bu fırtınalı çağda, ergeni madde kullanmaya yönelten üç etmenin varlığından söz edilebilir.

1.1.2.1. Ergenin Fiziksel Özellikleri ve Madde Kullanımı

İnsanın gelişim dönemleri içerisinde yaşadığı en hızlı büyümenin gerçekleştiği dönem olan ergenlik döneminde, en belirgin ve somut olarak gözümüze çarpan bireyde görülen biyolojik gelişmelerdir. Her birey kendine özgü fiziksel, biyolojik ve kalıtsal özelliklerle dünyaya gelir. Gelişimin her noktasında içerikler yoluyla var olan potansiyelin ortaya çıkması bireyin çevresiyle girdiği etkileşime bağlıdır (Ahioglu-Lindberg, 2011:1-10).

Her bireyin ergenliğe girişi ve tamamlanışı özğün ve farklı olduğundan, döneme ilişkin kesin sınırlardan söz edilmemektedir. Bu farklılık, gençler arasında kaygıya yol açabilir (Öktem, 1999: 7-17).

Ergenliğin bitişi ile ilgili tanımlamalar erişkin kimliğı kazanılması, bağımsızlık kazanılması, çalışmaya başlanıp iş sorumluluğı alınması gibi bu dönemin bitiş zamanını değışken kılmaktadır. Bununla birlikte genellikle 19-21 yaşlarında sona erdiği düşünölür. Ergenlikteki gelişim süreçleri aynı anda başlamaz ve farklı sürelerde devam edip tamamlanır. Örneğın aynı sınıftaki ergenler arasında gelişim basamakları farklıdır dahası aynı ergenin bir yıl içinde yaşadığı gelişim süreci de farklı olabilir. Bu nedenledir ki ergenlik yaklaşımlarında bu fark en büyük sıkıntıdır (Derman, 2008:19).

İç salgı bezlerinden salgılanan hormonlar, ergen bireyin cinsel olgunlaşma ve biyolojik gelişimini harekete geçiren kimyasal maddelerdir. Bu hormonlar aracılığıyla ergenlik çağına damgasını vuran birincil ve ikincil cinsellik değışkenlerinin ortaya çıkması ergenin coşan dürtöleri üzerinde egemenlik kurmasını zorlar (Öktem, 1999: 7-17). Cinsel ve saldırgan dürtölerin sıkıştırılması ve bunları bastırmak zorunda kalması ergen için kolay çölöllebilecek bir sorun değıldir.

Ergen birtakım yeni uyaranlar ve bunlara verdiğı tepkileri, yaşadığı ruhsal çalkantıları, sadece kendine yakın hissettiğı kişilerle paylaşır (Öztürk, 1997: 69-101).

Ergen fiziksel olarak nasıl göründüğünü, çevresi tarafından nasıl algılandığını önemser ve bu durum bahsedilen süreçte etkilidir. Eksiklik, yetersizlik hisseden ergen bu açığı kapatma çabasıyla kendini içlerinde iyi ve yeterli hissettiğı gruplara katılır. Yakın hissettiğı grubun özelliğı ve dinamikleri ergenin tavır ve davranışlarını şekillendirmeye başlar. Eğer kendini fiziksel anlamda yetersiz hissederse, bu durumu telafi etme ve kendini ispatlama çabasıyla madde kullanmaya başlayabilir.

1.1.2.2. Ergenin Zihinsel Özellikleri ve Madde Kullanımı

Her birey bazı özelliklerle dünyaya gelir. Doğumuyla birlikte getirdiği bu fiziksel, biyolojik ve kalıtsal özellikleri onun bilişsel gelişiminin sınırlılıklarını belirler. Bilişsel gelişim bir anlamda bireyin çevresine olan uyumdur. Bu uyumun gerçekleşme sürecinde birey çevresindeki uyarıcıları alır, onları sahip olduğu birikimlerin seviyesine göre işler, değiştirir ya da olduğu gibi kabul eder ve ardından bunları birbiriyle uyumlu olacak bir şekilde birleştirir. Piaget'e göre bu gelişim davranışçılarının iddia ettiklerinin aksine zihni boş bir levha gibi algılayıp, onun sadece çevredeki olaylar tarafından doldurulması değildir. Piaget, zihnin son derece aktif bir biçimde eylemler içinde rol oynadığını ve bu eylemlerin üzerinde girilen bilişsel işlemlerin sonucunda geliştiğini savunur. Birey her yeni durumu yordama ve özümseme işlemi sonucu yeni bir dengeye ulaşır. Ancak bu denge durumu kalıcı değildir. Her yeni eylemin başlangıcında yeni bir bilişsel dengesizlik, başarıyla sonlandırılmasında ise yeni bir bilişsel denge durumu sağlanır. Piaget, bilişsel gelişimi duygusal bir dengesizlik durumundan yeni ve daha üst bir denge durumuna geçiş olarak tanımlar (Ahioğlu-Lindberg, 2011:1-10).

Piaget'in "formel işlemsel dönem" olarak tanımladığı dönem, bahsi geçen ergenlik döneminin geçtiği dönemdir. Bu dönem diğer insanlarla işbirliği sayesinde oluşur. Ergenin düşünme süreci çoğu açıdan yetişkinlere benzer ancak yetişkinler deneyim ve bilgi açısından çok daha ileridir (Öktem, 1999: 7-17).

Bu noktada ergen problemlere çözüm getirebilir ancak, alternatif üretmekte eksiktir. Karşılaşılan herhangi bir problemde ilk akla gelen çözüm yolunu kullanma eğilimindedir. Yaşadığı deneyimlerin azlığının verdiği empati eksikliğinin sonucu olarak da muhtemelen en doğru çözüm yolunun kendi ürettiği çözüm olduğunda ısrarcıdır. İkinci çözüm yolunu da ilk bulduğu çözüm yolunun işe yaramaması halinde tercih edecektir. Ergenin düşünme yeteneğindeki artış, kendince çıkarımlar ve kuramlar üretmesinde etkili olacaktır.

Ancak alternatif üretmedeki yetersizliği, onu bu kuramlara körü körüne bağlanmaya iter (Öktem, 1999:7-17).Ergende sosyal biliş, soyut düşünme yeteneğinin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkar ve gelişir (Yavuzer, 1999: 277–323).

Sosyal bilişin önemli bir kısmı, olaylara çok farklı açılardan bakabilme, yasalar altında her insana eşitlik duygusu, en iyiyi topluma sunabilme gibi ahlak yargıları ile oluşturulur. Ergen bu kavramları özümseme ve kullanabilme becerisini kazandıkça, sosyal biliş açısından ilerleme kaydeder. Bu değerlendirme becerisiyle bahsi geçen kavramları tartışabilecek hale gelir. Bilişsel denge durumunun istikrarı ve bahsi geçen ahlaki yargılama noktasında başarılı olmak, ilkeli ahlak düzeyine geçişi destekler. Ergen kazandığı soyut düşünme becerisini eğitim ve deneyimler ile pekiştirerek, empati duygusunu geliştirir. Bu sayede ergen tek yönlü bakış açısından kendini kurtarmaya başlar. Ancak tüm bu zihinsel düzeye ulaşamayanların olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur. Eğer ergen soyut düşünebilme yetisini geliştiremez ya da yetersiz geliştirirse, bu durum onun yanlış düşüncelere bağlanmasına, onlar üzerinde direktmesine yol açabilir (Öktem, 1999:7-17).

Görüldüğü gibi, ergenin zihinsel yetilerindeki gelişmişlik derecesi onu doğru ya da yanlış davranışlara sevk etmektedir. Bu yanlışlık ergeni yanlış çevre ve yaklaşımlara iletebileceği gibi, bu yetilerin doğru algılanması ve geliştirilmesi onu doğru çevrelere ve yaklaşımlara ulaştırabilir. Bu yanlış davranışlardan en belirgin olanı madde kullanımıdır.

1.1.2.3. Ergenin Ruhsal Özelliklerinin Madde Kullanımına Etkisi

Çocukluk bireyin hayatında oldukça uzun, dengeli bir dönemdir. Ergenlik dönemiyle birden bire dengesiz, düzensiz ve tamamen yabancı bir döneme geçen bireyde cinsel uyanışlar, yeni ruhsal ve fiziksel tepkiler kendini göstermeye başlar. Vücutlarında daha önce tanınmış olmayan kimyasalların aniden ve aşırı şekilde salgılanması ile ergende cinsel uyarılmalar, tedirginlik, beğenmeme ya da zor beğenme, ani çıkış ve tepkiler, kuruntu gibi davranışlar baş gösterir. Çevresinde ve ailesinde hiç bir problem yaşamayan bir ergende dahi, yaşadığı bu fiziksel değişimler, sorun kaynağı olarak yeterlidir.

Ergenlikte bireyin duygusal çelişkilerine dikkat çeken Yavuzer (1999:284), bireyin hem bir gruba dâhil olma isteğiyle birlikte yalnızlıktan büyük keyif aldığını, gelecekle ilgili kaygıları ve umutsuzluğuna karşı gelecekle ilgili coşkuyla adımlar atabileceğini, ailesini küçümsemesinin yanında onlara güven duyduğunu dile getirmiştir.

Gençtan (1999: 104) bireyin dış görünüşüne gösterdiği önem ve özenin arttığı, öğretilere ve karşı cinse olan ilgi, isteğinin arttığını dile getirmekle birlikte, dönemin en büyük özelliğinin bireyin yaşadığı karışıklık ve kararsızlık duyguları olduğunu belirtmiştir.

Öktem'e (1999: 7–17) göre ergen birey cinsel organlarındaki gelişme ve değişmelerle bir taraftan övünç duyarken, diğer taraftan utanma yaşar. Bu dönemde ergenin en büyük ruhsal mücadelesi kendine yabancı gelen dürtü ve duygularla başa çıkmadır. Ergenlik döneminin zıt duygu, düşünce ve davranış sergileme açısından oldukça elverişli bir dönem olduğunu belirten Güney (1985) bu davranışlara şu örnekleri vermektedir:

- Bencilliğe karşı yardımseverlik
- Uyuma karşı yalnızlık
- Neşeye karşı keder
- Ciddiyete karşı şakacılık
- Boyun eğmeye karşı asilik
- Şiddetle âşık olmaya karşı aniden terk edebilme
- Kabalığa karşı nezaket.

Bu zıtlıklara sebep olan ergenin kaygı ve bireyselleşme çabalarına karşı geliştirdiği savunma mekanizmaları arasında yaşadığı gitgeller gösterilmektedir. Ne çocuk ne de yetişkin yaşantısı yaşayabilen ergen birey; kendi akran gruplarında yeni dostluklar kurmaya, kendini o gruba kabul ettirmeye çabalar. Aynı zamanda cinsel yönelimine uygun olarak etkilendiği kişiye karşı yakın ilişkiler kurmak ister. Bir gruba katılmak, o gruba dayanışma içinde olmak, bağlılığını o gruba kanıtlamak ergen birey için önemlidir. Ergen kabul edildiği gruptan dışlanmak istememekte ve bu grubun normlarına göre hareket ederek bir kimlik kazanmaktadır.

Bu süreçte bazı ergenlerin içine kapandığını belirten Yavuzer, (1999: 277–323) bazılarının daha atak olduğuna değinir. Süreci olumlu ya da olumsuz pekiştiren unsurlar arasında aile, arkadaş çevresi ve diğer sistemler sayılabilir.

Öztürk-Kılıç (1994:114) ergenin ana-babaya bağımlılıklarından ve ailedeki sevgi nesnelerinden ayrılmayı, psikolojik kuramların ergenliğin normal gelişimi için ön koşul kabul ettiğini belirtir. Ergen için bu dönemin arkadaşlık ilişkileri, aile bağlarından daha öncelikli gelişir. Bu unsurlar tarafından olumlu yönde beslenen ergende kimlik duygusu olumlu yönde gelişme gösterir.

Ergenlik sürecinin gelişimi ve tamamlanmasında, bağımsızlık kavramının doğru bir şekilde oturmasında aile çok önemlidir. Ergen zamanının çoğunu ev dışında geçirmek isteyecek ve bu konuda aileye kafa tutacaktır. Burada ailenin ergenin kendisine bağlılığını sağlaması ve de ergenin bağımsızlığını kazanmasında yardımcı olabilmesi, işin kilit noktasını oluşturacaktır (Öktem, 1999: 7-17).

Bulut ve diğerleri (2003: 37) ergenin, ana-babanın ve kendisi için önemli olan insanların düşüncelerinden büyük ölçüde etkilendiğini, bu sayılan kişiler tarafından yeterli sevgi, saygı ve onay aldığına inanan ergen bireyin içinde bulunduğu grubun onayına daha az ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Durumun tam tersi olduğu ergenlerde ise, bireyin çevresindeki gruplardan alacağı onay ve takdire duyduğu ihtiyaç artmaktadır.

Herhangi bir gruba (dini, ideolojik, çete, alkol ve sigara kullanan, madde kullanan vb.) girip kabul edilmek için olağanüstü çaba harcayan bu bireylerin yanlış seçimler yapmaması için ailesine, önemsedığı yetişkinlere ve okuluna önemli sorumluluklar düştüğüne vurgu yapmaktadır.

Anne baba desteğini de içine alarak diğer çevresel faktörlerden bahseden Sezer, bizlere çevreden gelen geri bildirimlerin, pekiştirmelerin, olumlu ya da olumsuz tüm yaşantıların ergenin kendilik algısı üzerindeki etkisini ve öğrenmeyle olan yakın ilişkisini aktarır.

Olumsuz yaşantıların etkisiyle depresif yakınmalar, gelecek hakkında ümitsizlik ve neticesinde ortaya çıkan olumsuz kendilik algısı, ergende sigara ve alkol kullanma gibi alışkanlıkların oluşmasında neden olabilmektedir (Sezer, 2010: 2).

Öztürk (1997: 69-101)'e göre, bu dönemde kimlik duygusunun cinsel, toplumsal ve mesleksel olmak üzere üç boyutundan bahsedilir. Ergenin cinsel yapısını ve yeterliliğini gerçekçi kabullenışı ile cinsel kimlik duygusu olgunlaşır. Gencin cinsel yönelimine uygun seçtiği ilişki-arkadaşlık evrensel bir gereksinme olmakla birlikte, bu durumun gelişmesi içinde yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik çevrenin özelliklerine bağlıdır. En çok önem taşıyan faktör ise, ailesinin bu duruma bakış açısıdır.

Kimlik duygusunun diğer bir boyutu olarak sözünü ettiğimiz toplumsal kimlik duygusu gencin, toplum ve kendi grubu içinde rollerini, yerini, değerini bulması ve tanınması ile gerçekleşir. Ergen bu dönemde toplum içinde kendine bir yer arar. Kimlik arayışı çabası içine girmiş olan genç, "kendine göre ne olduğu ve olacağı" ile "başkalarına göre kendisinin ne olduğu" sorularına yanıt arayacaktır. Geçici bir süre de olsa, belli gruplarla ve kahramanlaştırdığı kişilerle aşırı özdeşim yapar. Bağlı olduğu gruptan ayrı kalmaya korkar. Bulunduğu grupta kendine bir kimlik edindiği görülür. Grupta giyinme, eğlenme, konuşma gibi faktörlerin tek tip olduğu bilinmektedir. Bir süre için kendi kimliğini yitirir ve bir başkası olur. İşte bu noktada çevresindekiler ve içinde bulunduğu grubun üyelerinin niteliği belirleyicidir.

Kimlik duygusunun gelişmesinde, mesleksel uğraşıya yönelmek ve bu yönde hazırlık yapmak büyük önem taşır. Mesleki kimlik duygusu da ergenlik döneminde içinde bulunulan gruplardan ve çevreden bağımsız düşünülmemelidir. Kimlik duygusunun kazanımı sürecinde ergenin bocalaması, kimlik bunalımı olarak adlandırılır. Kimlik bunalımı, bütün ergenlerde çeşitli düzeylerde yaşanan ve normal sayılan bir durumdur.

Kimlik kargaşası ise, bu bunalımın ağırlaşması ve uyumun geçici de olsa bozulmasıdır. Böyle bir durumda bocalayan ergen aşırı uçlara sapabilir; ağır kuşku, yetersizlik duygusu ve panik yaşayabilir.

1.2. MADDE KULLANIMI

Literatürde Kimlik bunalımı nedeniyle ergenin aşırı uçlara sapması noktasında en sık karşılaşılan durum madde kullanımı olarak belirtilmektedir. Ergen kendini bulma doğrultusunda, içinde bulunulan akran grubunun da etkisiyle madde kullanmayı bir araç olarak görebilir.

Madde kullanımı bir süreçtir ve bu süreci etkileyen pek çok etmen vardır. Ergenlik döneminin bu süreçte etkisi küçümsenmeyecek kadar önemlidir. Gencin madde kullanmaya başlama sürecine etki ettiği düşünülen ergenlik dönemi özellikleri, bu aşamaya kadar dar bir çerçevede anlatılmaya çalışılmıştır. Bunu takiben şimdi de madde kullanımına dair bilgiler kısaca aktarılmaya çalışılacaktır ancak, çalışmanın yapıldığı Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin öğrencilerinde göze çarpan madde kullanımının içeriği alkol ve sigara olduğu için detaylı bir şekilde diğer madde türlerine değinilmemiştir.

1.2.1. Madde Kullanımına İlişkin Tanımlar

Madde kullanımını Cılga (2009:a) şu şekilde tanımlamıştır: “Bağımlılık olup olmadığına bakmaksızın, söz konusu maddenin miktar, sıklık ve süre olarak kişi tarafından tüketilme örüntüsüdür”.

Ülkemizde ise “Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadelede Ulusal Politika Strateji Belgesi (2006-2012) ve Eylem Planı’nda (2010-2012) talep azaltımı stratejileri arasında madde bağımlılarının toplumla yeniden bütünleşmelerinin sağlanması ve bunun için iyileştirme ve sosyal bütünleşme programlarının oluşturulması amacı yer almaktadır.

Madde kullanımı başlığı altında yapılan tüm aramalarda karşımıza çıkan ve madde kullanımı ile ilgili her türlü konunun anlaşılmasında bilinmesi gereken en önemli iki başlığı;

- Bağımlılık yapıcı madde,
- Madde bağımlılığı, şeklinde sıralayabiliriz.

Bağımlılık Yapıcı Madde; merkezi sinir sistemini etki altına alan, davranışları duygu ve düşünceleri değiştirebilen, mesleki ve toplumsal faaliyetleri aksatan, maddenin kullanımındaki kontrol mekanizmalarını ortadan kaldıran, kullanılmadığında kişide yoksunluk tablosu oluşturan maddelerdir (Akvardar ve ark., 2011).

Kalyoncu (2009); bu psikoaktif kimyasal maddelerin vücuda değişik yollarla alınabildiğini, akabinde bu maddenin merkezi sinir sistemine etki ederek biliş, algılama, duygu durum, davranış ve motor fonksiyonlar üzerinde değişiklik ortaya çıkardığına değinir.

Cılga (2009), bağımlılık yapıcı maddeyi “bireyin işlevlerini ve tüm bedensel yapıları etkileyerek, zamanla organ sistemlerinde kalıcı değişikliklere yol açan, ruhsal ve davranışsal sorunlar oluşturan, yaşam için gerekli olmayan, doğal ya da yapay sahte bir iyi oluş hali ortaya çıkaran maddelerdir.” şeklinde tanımlamıştır.

Madde Bağımlılığı;

Belirgin bir etki yaratmak adına alınan maddenin kişiye verdiği bedensel, ruhsal ya da sosyal zararlarının bilinmesine rağmen, madde alımının kişi tarafından kontrol edilemediği, madde alınmadığı zaman yoksunluk belirtilerinin ortaya çıktığı, bilişsel, davranışsal ve fiziksel semptomlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Arıkan, 2001:129).

Zastrow (2014), madde bağımlılığından söz edebilmek için bağımlılık yapma özelliği olan herhangi bir maddenin düzenli ya da aşırı şekilde alınması gerektiğini açıklar.

Cılga (2009)'ya göre sahte bir iyi oluş hali ortaya çıkaran maddelerin, belirgin bir etkiyi elde etmek adına alınması ve bunun sürecinde bedende ve ayrıca ruhsal-sosyal anlamda ortaya çıkan sorunların yaşanmasına rağmen maddenin alınmasına devam etmesi ve bu maddeyi kullanmada kişinin kendisine engel olamaması durumudur.

1.2.2. Madde Kullanımı ve Madde Bağımlılığı

Madde bağımlılığı konusu madde kullanımından daha geniş kapsamlıdır. Madde bağımlılığının temel niteliği madde kullanımı ile ilişkili önemli sorunlar ortaya çıkmasına karşın, kullanımın sürekli bir biçimde olduğunu gösteren bilişsel, davranışsal ve fiziksel belirtilerin oluşmasıdır. Madde kullanımında ise bağımlılık söz konusu değil, söz konusu maddenin (cinsi, miktarı, sıklığı vb) kullanımıdır. Madde kullanımında, kullanılan madde alış nedenleri dışında ve ötesinde kişi için erişilmesi gereken bir amaç halini almaz, maddeye ulaşamaması durumunda rahatsız edici herhangi bir duygu içine girilmez. Kullanılan madde ve dozu kullanıcı için çok büyük önem arz etmez. Kısacası madde bireyde tutku halinde değildir.

Ancak, madde kullanımı tutku halini aldığı anda artık bağımlılıktan söz edebiliriz. Birey kullandığı bu haz verici etkilere sahip bağımlılık yapıcı maddeleri, yaşam zorluklarından ve güçlüklerinden kendini korumaya, yaşadığı acıları durduramaya, hoşnutsuzluk duygularını bastırmaya ve bu yolla hayattan zevk almaya başladığı andan itibaren, madde kullanımı bir üst seviyeye geçmiş demektir. Kullanılan madde alış nedenleri dışında ve ötesinde kişi için erişilmesi gereken bir amaç halini almış, onun varlığının amacı olmuş ise, bu kullanıcı için bir tutku halini alacak ve kullandığı doza zaman içerisinde tolerans geliştirecektir. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı tek seferlik olsa dahi farklı mental bozukluklara sebep olabilir (Ögel, 2010).

1.2.3. Madde Bağımlılık Süreci

Bir kişiye madde bağımlısı denebilmesi için Dünya Sağlık Örgütü, son bir yıl içinde aşağıdaki maddelerden en az üç tanesinin bireyin yaşıyor olması gerektiğini söyler:

- Kullanılan maddeye duyulan güçlü bir istek,
- Madde alma davranışını denetleyememe,
- Yoksunluk belirtileri,
- Kullanılan madde miktarına geliştirilen tolerans,
- Diğer uğraşlara zaman ayıramama,
- Madde kullanımını devam ettirme (Cılga, 1999:a).

Öztürk (1997), bu belirtilere ek olarak şunları sıralamıştır:

- Madde kullanım biçiminin giderek yerleşmesi,
- Zararları açıkça görüldüğü halde, kullanıma devam edilmesi,
- Maddenin kullanımına bir süreliğine ara verilmesinin ardından, tekrar başlanmasıyla birlikte bağımlılık belirtilerinin hızla gelişmesi.

1.2.4. Madde Bağımlılık Türleri

Bağımlılık yapıcı maddeler merkezi sinir sisteminde gerçekleştirdiği etkiye (narkotik, depresan, uyarıcı, halüsinojen) ve maddenin türüne (opiooidler, eroin, kokain, alkol, nikotin... gibi) göre sıralanabilir (Özden, 1992: 10-11).

Dünya Sağlık Örgütü madde bağımlılığını 8 başlık altında gruplandırmıştır (Akt. Doğan,2002: 45). Ancak araştırmamızda yalnızca tütün ve alkol kullanımının ele alındığı daha önce de belirtilmiş olup; diğer başlıklara değinilmemiştir.

1.2.4.1. Alkol, Barbütürat- Benzodiazepin Tipi Bağımlılık

Başvuru maddesi etanoldür. Bilinen en yaygın bağımlılık türüdür. Alkol bağımlılığı sürecinde oluşan asetaldehid doğrudan beyni etkilemektedir. Kesin bilinmemekle birlikte asetaldehitin beyindeki nörotransmitterleri etkileyerek opioid benzeri etki oluşturduğu ve bağımlılığın oluşumunda rol oynadığı söylenmektedir (Akvardar ve ark., 2011:104-139). Çocuklarda ve yaşlılarda bağımlılık geliştirmesi hızlıdır (Doğan, 2001: 47).

Platelet yapışkanlığını azaltarak serebrovasküler olayları ve myokardinfarktüsü riskini azaltır, yüksek dansiteli lipoprotein kolesterol (HDL) düzeyini artırır, kadınlarda östrojeni artırmak yoluyla kemik dansitesini artırır.

Alkol kullanımı, madde bağımlılığı sorununda ülkemizde ilk sıralarda yer almaktadır. Pek çok yerleşim alanında, yetişkinlerde ve gençlerde önemli ve yaygın kullanım alanına sahip önemli bir sorundur. Ülkemizde, genel olarak erkeklere özgü bir eğilim gözüyle bakılsa da, kadınlar için de risk oluşturacak bir kullanım eğilimi bulunduğu gözlenmektedir (Akvardar ve ark., 2011:107).

Barbütrat, uyku ilaçlarının yapımında kullanılan kimyasal bir maddedir ve eroin ve morfin gibi bedensel bağımlılığa yol açar (Geçtan, 1999:254). Benzodiazepinler, anksiyolitik, sedatifantikonvülsiyon ve kas gevşetici özellikleri olan; klinik kullanımda oldukça yararlı ilaçlardır. Ancak dozajı yüksek ve uzun süreli kullanımlarda, tedavi dışı kötü amaçlı kullanıma da müsait olması nedeniyle bağımlılık yapmaktadır (Battal, 1991:1).

1.2.4.8. Tütün Tipi Bağımlılık

Tütün bağımlılığını en az alkol kadar geçmişe sahip bir bağımlılık tipi olarak tanımlayan Doğan (2002), tütünün bedensel süreçlere bağlı olarak yaptığı bağımlılığın tanımlanmasının son 15 yıl içinde olduğundan söz eder. Daha öncesinde tütün bağımlılığının fiziksel değil sadece psikolojik bağımlılık yaptığına inanılmakta olduğunu dile getiren Doğan, ülkemizde bir toplum sağlığı sorunu olarak alkolle birlikte en yaygın bağımlılık tipi olduğuna dikkat çeker.

Tütünün içinde birinci derecede bağımlılık yapan etken madde nikotindir. Nikotin beyinde bağımlılığa yol açan birçok etkiye neden olur. Nikotin bağımlılığı ile ilişki nöral yollar birçok endojen fonksiyonda da görev alır. Tütüne olan bağımlılık bu yolları etkiler (Demirgören ve Doğan, 2007).

Tütün Bağımlılığı başta akciğer kanseri, solunum yolu hastalıkları olmak üzere önlenabilir ölüm ve sakatlık nedenlerinin başında yer alan küresel bir salgındır. Sigara içimi basit bir davranış değil, karmaşık bir fizyolojik bağımlılıktır. Sigara kullanımında bağımlılığa neden olan nikotin vücutta noradrenalin, asetikolin, dopamin, endorfin gibi çeşitli mediatörlerin salınımına neden olarak etki gösterir. İn hale edildikten sonra kana, ardından hızla arteriyel dolaşıma ve beyne ulaşır ve öforik duyulanım oluşturur (Kutlu ve diğerleri, 2017).

Tütün ve ürünlerinin sebep olduğu zararlar küçümsemeyecek derecede etkili ve de çeşitlidir. Bunların en başında direkt olarak kullanan kişinin bedeninde oluşturduğu, koroner kalp hastalığı, aterosklerotikperiferik damar hastalığı, akciğer kanseri, ağız kanseri, larynx kanseri, özofagus kanseri, KOAH (Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı) ve serebrovasküler hastalıklar gibi rahatsızlıklardan söz edilebilir. Tütünle ilişkili diğer olası durumları da, düşükler, artmış infantmortalitesi ve peptik ülser olarak sıralayabiliriz. Ayrıca tütünün tek başına sebep olmadığı ancak oluşumuna ve ilerlemesine katkıda bulunduğu mesane, pankreas, böbrek ve servix kanserlerinden de bahsetmek gerekmektedir (Akvardar ve ark. 2011:187-196).

Görüldüğü üzere pek çok maddeye karşı bağımlılık geliştirilebilmektedir. Bu maddelerde koruyucu, önleyici ve tedavi edici unsurların gecikmesi ya da hiç bir şekilde bunlara erişilememesi nedeniyle direkt ya da dolaylı ölümler söz konusudur.

Bu çalışmada yukarıda anlatılan maddeler sigara, alkol ve bunlar dışındaki diğer maddeler olarak üç grupta ele alınmıştır.

1.3. ERGENLERDE MADDE KULLANIMI

Madde kullanımı çok büyük boyutlara sahip bir sorundur. İster gençlerde olsun isterse yetişkinlerde, bu sorunla başa çıkmak için atılacak ilk adım bu karmaşık sorunun çözümünde tek bir disiplinle yola çıkılamayacağını bilincine varmaktır. Çünkü bağımlılığın başlangıç sebepleri de aynı çözümü gibi karmaşıktır, tek değildir problemin bu nedenle de biyo-psiko-sosyal olması kaçınılmazdır.

İnsanoğlunun, bazı maddelerin kendi ruhsal durumunu değiştirdiğini ve geçici de olsa daha farklı hissetmesini sağladığını fark ettiği günden bu yana, madde kullanımı ve kullanım bozuklukları önemli bir biyo-psiko-sosyal sorun olarak süregelmiştir.

Günümüze kadar bu maddelerden bazıları kanunlar çerçevesinde serbest kullanım olanağı bulmuş, bazıları ise tamamıyla engellenmesi mümkün olunamayan kanun dışı bir uğraş haline gelmiştir. Kültürler ve ülkeler arasındaki farklara rağmen nikotin, alkol ve kafein, kanunlar dâhilinde kullanıma açıktır. Uçucu maddeler ve bazı ilaçlar da amaçları dışında kullanılabilirken, diğer bazı maddelerin üretimi dahi yasaklanmıştır (Akvardar ve ark., 2011).

Adölesanlar arasında madde kullanımının artması ve ilk defa kullanma yaşlarının aşağılara, giderek aşağılara düşmesi bu sorunu önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkarmaktadır. Erken yaşlarda madde kullanmaya başlanması duyuşsal, bilişsel ve sosyal gelişimi olumsuz yönde etkileyerek geciktirebilmektedir (Tamar ve Ögel,1997;Winter, 2001).

Alışkanlık ve bağımlılık yapıcı madde kullanımı ülkemiz gençleri arasında 1990'ların başından itibaren artış göstermektedir. İstanbul'da lise ergenlerinin psikoaktif maddeleri kullanım oranlarını belirlemek amacı ile 18 ayrı lisenin katıldığı 1995'te yapılmış bir araştırmada %57,2'si erkek, %42,8'i kız 2845 lise ikinci sınıf öğrencisinden herhangi bir psikoaktif madde denemiş öğrenci oranı %6,9 olarak bulunmuştur (Yazman, 1995: 88).

Günümüz gençliği için değişen toplumsal yapı ve yaşam koşulları ile birlikte gençlerde madde kullanımı ve madde kötüye kullanımı önemli bir sorun teşkil etmektedir. Son yıllarda bu konu ile ilgili yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar oldukça çarpıcı veriler sunmaktadır. ABD verilerine göre 12 – 17 yaş arasındaki ergenlerin yaklaşık % 25 in de yasa dışı madde kullanımı görülmektedir. Yaklaşık olarak her beş ergenden birisi marihuana (esrar) ya da haşhaş kullanmaktadır. 17 yaşına kadar her üç ergenden birisinin sigara kullandığı bilinmektedir. Her ne kadar muhtemelen ülkemizdeki veriler ile ilgili net tahminler öngörülemez de ergenler arasında madde kullanımının gün geçtikçe arttığını söylemek yanlış olmayacaktır (www.cocukpsikiyatri.org).

Erdem ve ark.(2006:111-116)'nın, İstanbul'un 15 ilçesinde 10. Sınıf ergenleri üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre; yaşam boyu en az bir kez tütün ve alkol kullanım yaygınlığı sırasıyla %34.3 ve %49.7, herhangi bir madde kullanımı ise %14.3 olarak belirlenmiştir.

Taşçı ve ark.(2005:122-128)'nin İzmir-Karşıyaka'da de gerçekleştirmiş oldukları araştırmada, ergenlerin %67.6'sının 16-17 yaşlarında olduğu, %59.8'inin lise 2. sınıfta okuduğu, bu ergenlerin %15.7'sinin madde kullanmakta olduğu, madde kullananların %31.2'sinin arkadaşları ve %25.0'inin ise özenti nedeni ile madde kullanmaya başladıkları, %43.1'inin madde bağımlılığı konusunda eğitim aldıkları belirlenmiştir.

Çelik, Esen ve arkadaşları (2000) tarafından Manisa ilinde yapılan araştırmada bulunan sigara içme üzerine etki eden değişkenler, bu araştırmanın sonuçlarına benzemektedir. Fakat Horasan ve Sezer (1993) tarafından Elazığ'da yapılan araştırmada, bu araştırmadan farklı olarak ailenin eğitim düzeyinin de sigara içmeye etkisi anlamlı bulunmuştur. 1997 yılında Güney Brezilya'da 12-18 yaş gençler üzerinde yapılan araştırmada ebeveyni boşanmışlarda, sınıfta kalanlarda ve son ay içinde alkol alanlarda; sigara içme yüzdesinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada da sınıfta kalmanın ve disiplin cezası almanın, sigara içme davranışı üzerine etkisi anlamlı bulunmuştur.

Adı geçen çalışmada “sigaranın kesin olarak kanser yapıcı olduğu bilinmemektedir” diyenlerde sigara içme oranı, anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Qnckeen, Mc Kee ve arkadaşları (2005) tarafından 537 ergenle yapılan çalışmada ise sigara içenlerin sigaranın erken ölüme neden olduğunu bildikleri (%95) fakat yaşam kalitesini düşüreceğini daha az oranda bildikleri (%63.5) bulunmuştur. Tayvan’da 1996 yılında adölesan çağıda uyuşturucu kullanımı ile ilgili yapılan araştırmada, uyuşturucu kullanımı, sigara ve alkol içenlerde %7.1 iken; sigara ve alkol içmeyenlerde %0.3 bulunmuştur. Tayvan’da yapılan bu araştırma, Türkiye’de sigara içme yüzdesinin yüksekliğinin, gelecekte alkol ve uyuşturucu kullanım yüzdelerinin artması açısından risk doğurduğunu göstermektedir.

Bu nedenle gençlere basta sigara olmak üzere, bu tür maddelerin sağlık üzerindeki zararlarına yönelik eğitim verilmesi faydalı olabilir (Gökgöz ve Koçoğlu, 2007: 214-218).

1.3.1. Ergenlerde Maddeye Başlama Nedenleri

Sigara, alkol ve madde bağımlılığı her hangi bir ihtiyaç sonunda ortaya çıkar. Bu durum bireyin kişiliği ile yakından ilgilidir. Bağımlı birey, günlük hayatın üzerinden gelemmediği zorluklarından kaçma ve yapay bir cennete sığınma arzusundadır (Özaydın, 1984: 359).

Ergenlik döneminde, çok fazla ve aniden çalışmaya başlayan hormonların etkisi, gerek biyolojik gerek psikolojik olarak kendini göstermektedir. Bu dönemin içindeki çocuk, yetişkinliğe adım attığının farkındadır. Büyüyordur ve örnek aldığı kişiye benzemek istiyordur. Büyükler gibi bağımsız, kendi kararlarını alabilen, topluma kendini kabul ettirmiş bir yetişkin olmak için o andan itibaren öyle davranmaya başlayacaktır.

Ergenlerde madde bağımlılığı için birçok risk faktörü tanımlanmıştır. Aile içi anlaşmazlıklar, akademik zorluklar, davranım bozukluğu ve depresyon gibi psikiyatrik bozukluklar, ailede ve arkadaş çevresinde madde kullanımının bulunması, dürtüsel (fevri) bir yapıya sahip olmak ve erken yaşta sigar kullanımı bu risk faktörlerinden bazılarıdır. Risk faktörlerinin sayısı arttıkça madde bağımlılığı riski de artmaktadır. Bu bölümde gençlerin madde kullanımına etki eden nedenler hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1.3.1.1 Akran Etkisi

Ergenlik çağı gençlerin dönemsel özelliklerine bağlı olarak gelişen fizyolojik ve psikolojik değişiklikler, psikososyal düzeyde bazı sorun olabilecek davranışlara da yol açmaktadır. Özellikle adölesanlar, bağımsızlık kazanmak ve yeni statüler edinmek için aileden duygusal olarak uzaklaşıp kendisine yeni ortamlar aramaktadırlar.

Yeni girdikleri arkadaş grubunda kendini ispat çabaları, yeni deneyimlerle birlikte yeni sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Kendilerini o grubun yazılı olmayan kurallarına uymak zorunda hissetmektedirler. Aksi halde küçük düşecek, dışlanacak ve de kendine yer bulamayacaklardır. Hele ki bu kurallar içerisinde herhangi bir maddenin kullanımı varsa, denemek ve kullanmak kaçınılmazdır.

Derin (2017: 124)'in çalışmasında, katılımcıların maddeye başlama nedeni bulgularında arkadaş/komşu etkisi diğer tüm nedenlerden daha yüksek bir orana (%65.5) sahiptir. Bu çalışmanın diğer 9 nedeni arasında en baskın olanının akran etkisi olması gözden kaçırılmaması gereken bir bulgudur.

Kulaksızoğlu (2006: 218), akran etkisini "kötü alışkanlıklara sahip arkadaş çevresi" başlığı altında incelemiş ergenin arkadaşlarıyla içinde bulunduğu yoğun etkileşime değinmiştir. Alkol, sigara ve diğer maddelerin kullanıldığı bir arkadaş çevresine sahip ergen, onlara duyduğu özentisi sonucu bu maddeleri deneyebilir ve daha kötüsü bağımlılık geliştirebilir.

Genç için yeni olanı denemek ve bir faaliyeti “ilk defa” gerçekleştirmek onu belirli eylemlere yönelten önemli bir nedendir. Kendisi için yabancı bir alışkanlığı “özenti” ya da “merak ettiği” için denemek isteyebilir.

Benzer başka bir durum da, gencin içinde bulunduğu grup tarafından dışlanmamak adına, o grubun davranışını benimsemesi, onların etkisinde kalarak sapan davranışları taklit etmesinin yanında, grup baskısı yüzünden onların davranışlarını edinmesidir. Arkadaş ve akranlarının olumsuz alışkanlıkları ergene yeni alışkanlıkları denemesi için bir öğrenme ortamı oluşturmakta ve teşvik edici olmaktadır (Köknel, 1982: 309; Kasatura, 1995: 39).

Erdem ve arkadaşlarına göre (2006: 111-116) madde kullanma riskini arttıran arkadaş özellikleri içinde, ergenin madde kullanan arkadaşının olması ön plana çıkmaktadır. Madde kullanan arkadaşı olanların, madde kullanma riski yaklaşık 6 kat fazladır.

Bununla birlikte, erkeklerde polisle başı belaya giren ve hırsızlık yapan arkadaşı olma riski kızlara göre yaklaşık 2.5 kat, bilerek başkasının malına zarar veren arkadaşı bulunma riski ise 2 kat fazladır. Fakat madde kullanan kızların anti-sosyal arkadaşları bulunması riski erkeklere oranla daha yüksektir.

Taşçı ve arkadaşları (2005: 122-128) ise İstanbul’da bir meslek lisesinde yaptıkları araştırmada ergenlerin, %15,7’sinin madde kullanmakta olduğunu, madde kullananların %31,2’sinin arkadaş etkisi ve %25,0’inin ise özenti nedeni ile madde kullanmaya başladıklarını, belirlemiştir.

Görüldüğü üzere, içinde bulundukları yaş grubunun özelliklerinden dolayı, dış etkilere daha fazla maruz kalan bu yaş grubunun her türlü koruma ve önleme programının en önemli yerinde bulunuyor olması şaşırtıcı değildir. Dilbaz (2011)’a göre, belirli risk ve koruyucu etmenlerin etki potansiyeli yaşla değişiklik göstermektedir. Küçük çocuklar için, ailede var olan risk etmenlerinin daha fazla etkisi varken ergenlerde madde kullanan akranlarla ilişkisi daha güçlü bir risk etmenidir.

Tüm bunlardan, arkadaşların madde kullanıyor olmasının gençte uyandırdığı merak ve de grup tarafından kabul edilme arzusunun, gencin madde kullanmaya başlamasında etkili olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

1.3.1.2. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Ergenlerde madde kullanımında etkisi küçümsenmeyecek bir diğer faktör de gencin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapıdır. Göç ve işsizlik problemlerinin yoğun olarak yaşandığı sosyo-ekonomik düzeyi (SED) düşük olan toplumlarda, yaşam koşullarının ağırlaşması, ekonomik sıkıntılarla gelen aile içi sorunlar, bireylerin baş etme yeteneğindeki yetersizlikler ve gelecekte beklenen kayıplar gibi faktörler ergenleri madde kullanmaya yönlendirebilmektedir (Özşahin, 1998; Sussman, Dent, Leu ve ark. 2000; Spoth, Goldberg, Neppel ve ark., 2001; Goodman ve Huang, 2002).

Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailelerde ise ergenlerle ilgili farklı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum aile yapısına bağlı olarak değişmekle birlikte, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailelerdeki ergenlere daha fazla tolerans tanınması, istediği her şeyi elde etmesi ve zamanla tatminsizlik duygusu yaşamaması gibi sebepler, ergende farklı arayışlarla birlikte madde kullanımı için de zemin oluşturabilmektedir. Aynı zamanda maddi olanakları ile de sözü geçen maddelere ulaşımın kolaylığı bu riski daha da artırmaktadır (World Health Organization, 1992: 12-13; Demirhan,1999; Karatay ve Kubilay, 2004).

Duman (2001: 87), uçuşucu madde bağımlılığına ilişkin yaptığı çalışmasında, genel olarak madde bağımlılığının nedenleri olarak düşünülebilecek durumlardan bahsederken, sosyo-ekonomik faktörlerin etkisini “göç hareketine paralel olarak aile sisteminin değişmesi ve bu değişim sürecinde ergenin belirsizlik yaşamaması, bu belirsizliğin ergeni madde kullanımına yöneltmesi” şeklinde özetlemiştir.

1.3.1.3. Aile

Madde bağımlılığı hikâyesi olan ailelerin çocuklarında, olmayanlara kıyasla daha fazla madde kullanma davranışının ortaya çıkma olasılığı, çeşitli çalışmalar sonucu elde edilen genel bir bulgudur.

Aile kurumu, bireyleri aracılığı ile toplumu etkiler. Başka bir deyişle nitelikli aile ortamlarında yetişen bireyler sağlıklı toplumları oluşturacaktır. Bireyin kişiliğinin gelişmesinde ve toplum yaşamının kalitesinde aile işlevlerinin etkisi önemli bir ögedir. Günümüz toplumlarında aile işlevlerindeki değişimlerin neden olduğu sorunlar araştırmacıların ve profesyonellerin bu alana odaklanmalarına yol açmıştır (Schwab 2000: 19). Bunun en temel nedeni, bir sistem olarak aile içindeki belirli ilişkiler, rol ve davranışların sistemin sürekliliğini sağlamasıdır. Aile üyeleri tarafından sergilenebilecek herhangi bir fonksiyon bozukluğu, sistemin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyecektir.

Toplumsal yaşamda, ailedeki fonksiyon kayıplarının farklı düzeylerde yansımalarıyla ilgili pek çok olay gündeme gelmektedir. Suçluluktan madde bağımlılığına; karşılaşılan sorunlarla ilgili olarak dikkatler aile yaşamına çevrilmektedir. Bu açılardan ailelerin sağlıklı olması çok önemlidir. Aile, bu anlamıyla, “bir sosyal sigorta” olarak düşünülmektedir (Nirun, 1994: 91).

Aile gencin maddeye başlamasında çok farklı noktalardan etki edebilmektedir. Ailenin eğitim seviyesi, gelir seviyesi, çocuk yetiştirmede takındığı aşırı uç tavırlar, ailede madde kullananların olması, ailenin taşıdığı genetik yatkınlık... gibi pek çok etken yetişkinliğe yelken açan ergenlerin maddeye başlamasında etkilidir.

Örneğin, alkol ve maddenin kötüye kullanımlarında, kalıtımın rolü çeşitli araştırmalarla gösterilmiştir. Ailesinde alkol bağımlısı olan herhangi bir genç bireyin ileriki yaşamında alkol bağımlısı olma tehlikesi, ailesinde alkol bağımlısı olmayana göre üç misli daha yüksektir. Buradan hareketle ailesinde ve/veya yakın akrabalarında alkole karşı bağımlılık geliştirmiş biri olma durumunda, ergenin kendinde de bir yatkınlık olabileceğini bilmesi ve alkollü içeceklerden uzak durması gerekliliği vurgulanmıştır (Kasatura, 1995: 25).

Başka bir örnek incelemesi tek yumurta ikizlerinde kardeşlerden birinde madde bağımlılığı varsa diğerinde gelişme olasılığının %78-80'e kadar yükselebildiğini göstermektedir. Bu oran evlat edinilmişler üzerinde yapılan çalışmalarda da yüksektir (Beyazyürek ve Şatır, 2000: 50-56). Bu genetik faktörün yanı sıra, anne-baba ya da ailedeki büyüklerden herhangi birinin madde kullanması, genci maddeye özendirilmektedir. Taşçı ve arkadaşlarının (2005) araştırmalarında aile bireylerine özentile alkole başladıklarını söyleyen öğrenci sayısı %28.1dir. Benzer bir durum sigara için de söz konusudur. Yazman'ın (1995) yaptığı alıştırmanın bulgularına göre ailede sigara içilmesi, gencin sigara kullanma alışkanlığını doğrudan arttırmaktadır. Bu da ailenin madde kullanımına genetik etkisinin yanı sıra, özendirici etkisinin de olduğunu ortaya koymaktadır.

Ailenin madde kullanımındaki bir başka etkisi de çocuğuyla kurduğu ilişki ve iletişimin niteliğidir. Ankara ilinde 737 kız ve 581 erkek toplam 1318 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada psikolojik problem yaşayan, ailede baskıcı ve otoriter bir şekilde büyütülmüş, ihmal ya da istismara maruz kalmış gençlerin alkole başvurma tehlikesinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca üst düzey gelir sahibi aile çocuklarının alkole bulaşma tehlikesi taşıdıkları bulunmuştur (Tuğrul ve Akman, 1996: 74).

Duman (2001: 87), aile faktörünü iki açıdan değerlendirmiştir. Bunlardan biri aile ilişkileri iken diğeri de ailede madde kullanan bireylerin genç üzerindeki etkisidir. Problemlili anne-baba ilişkisi, ebeveynlerin ya da ebeveynlerden birinin kaybı, ergenin anne ve babasıyla ilişkisinin olumsuzluğu, aile içinde ergene ya da çevreye yönelik şiddetin varlığı, açıkça belli olmayan kurallar, aşırı otoriter veya aşırı koruyucu tutumlar, ebeveynlerin tutarsızlıkları, ergen üzerinde yeterli denetimin kurulamaması, doğru toplumsal davranışları öğreneceği bir modeli aile içinde bulamaması gibi durumlar aile ilişkileri boyutundayken, ailede madde kullanan bireylerin olması, bu bireylerin olumsuz rol modeli sunması da madde kullanımına ailenin nasıl etki edebileceğine dair bir diğer açıklamadır.

Başka bir etki unsuru da çocuk ve ailenin bağlanma biçimidir. Çocukluk döneminde anne-baba ile kurulan bağlanma şeklinin ileriki yıllarda madde kullanımı için belirleyici olabileceği öne sürülmektedir. Drapela ve Mosher (2007)'in çalışması, anne-babası madde kullanmayan ve anne-babasıyla güçlü bir bağ oluşturmuş gençlerin daha az madde kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Morsünbül (2009)'ün anne-babayla kurulan bağlanma biçiminin riskli davranışlarla ilişkisini araştıran çalışması da bahsedilen bulguyla örtüşmektedir. Anne-babasıyla güvenli bağlanma oluşturmayan gençlerin genel olarak riskli davranışlarda bulunma ve madde kullanmaya yatkın olduğu görülür.

Bağımlı ebeveynlerle ya da bağımlı davranışlarının kabul gördüğü çevre içinde büyüyen çocuklarda bağımlılık gelişme olasılığı normal popülasyona göre belirgin derecede farklılık göstermektedir. Alkol ve madde kullanmayan ailelerde de baskılı ya da gevşek, tutarsız eğitim biçimi, aile içindeki iletişim bozukluğu, duygu alışverişinin olmaması, diğer sağlıklı aile yapıları, çocuğun aileden uzaklaşması ve madde kullanan alt kültürlerle tanışmasını kolaylaştırır (Beyazyürek ve Şatır,2000: 50-56).

Alkollü içki içilmesine yönelik anne-baba tavırları ile o ailede yetişen gencin alkole yaklaşımı arasında ilişki vardır. İçki içilmeyen bir evde yetişmiş, içkinin zararları hakkında uyarılmış ya da dini sebeplerden dolayı içki içmenin olumsuzluğundan bahsedilmiş gencin alkole karşı tavırları, alkolün sosyal ve günlük hayatlarında yer edindiği aile ortamında yetişmiş gencinkine kıyasla farklı olacaktır. İlk gruptakiler alkollü içki içmeye karşı daha dirençli olurken, ikinci grup bu duyarlılığı gösteremeyecektir (Kulaksızoğlu, 2006: 214).

Arıkan ve Doğan (1999: 14–30) yukarıda sayılan faktörlerin yanı sıra, madde kullanımına yol açan etkenler olarak şu üç etkenden bahseder:

- Kişisel özellikler
- Çevresel özellikler
- Kullanılan maddenin özellikleridir.

1.3.1.4. Kişisel Özellikler

Madde kullanımını desteklediği öne sürülen belirgin kişilik özellikleri mevcut değildir. Madde kullanımı ve bağımlılık sürecine ilişkin kuramların anlatıldığı bölümde, özellikle de Kişilik Özellikleri Yaklaşımında bu tespit üzerinde durulmuştur. Bağımlılık, eğer madde kullanılıyorsa kullanan herkes için risktir. Bağımlılarla yapılan bazı çalışmalarda, bu kişilerden bazılarının tutarsız, amaç ve değerlere fazla duyarlı olmayan, güvenliksiz ve güçsüzlüklerini kapatmaya çalışan, yasaları çiğneme eğilimli, bunaltı, panik, yılgınlık ve çökkünlük duygularını sık yaşayan kişiler olduğuna yönelik bulgulara ulaşılmıştır (Arıkan ve Doğan, 1999: 14–30).

Hayatın getirdiği sorun ve stresle başa çıkmada sıkıntı yaşayan bir kısım bağımlıların, aşırı koruyucu ana-baba tutumlarına maruz kaldıkları ve sonucunda gerginlik, baskı doğuran uyaran ve durumlarla yüzleştirelmemiş, yeterince sorumluluk üstlendirilmemiş çocuk ve gençler olarak yetiştirildikleri görülmektedir. Hayattaki zorluklar, engeller, başarısızlıklar ve üzüntüler bu gençler için dayanılması çok zor ve yorucu sıkıntılar getirebilir. Olumsuz deneyimler çok sıradan olsa dahi, bu tarz bir kişiliğe sahip ergen tarafından hep abartılı bir zorlanma ile karşılanır, sorumluluktan korkarak uzaklaşan bu tür güçsüz kişilik sahibi genç yaşadığı ve baş edemediği bu olaylardan sığınmak için maddeye sığınabilir (Kasatura, 1995: 26-28).

Doğan (2001), “Madde Kullanımı ve Bağımlılığı” adlı sunumunda, ayrıca madde bağımlılığı ve maddenin kötüye kullanımı sürecini belirleyen kişilik özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Kullanan kişinin yapısal özellikleri: Yapısal özellikler bazı insanlar için madde kullanmayı zorlaştırırken, beyinde eksikliği saptanmış kimi maddelerin kişiyi madde kullanmaya yaklaştırdığına dair bulgular vardır.
- Kullanan kişinin ruhsal yapı özelliği: Ruhsal zorlukların ve bozuklukların seyri sırasında, madde kullanma davranışının ortaya çıktığı yaygın bir kanıdır.
- Belli kişilik özellikleri taşıyan insanların madde kullanmaya yatkınlığından söz edilmektedir.

Tüm bunlarla birlikte Doğan (2001); ruhsal yapı özelliklerinin, madde kullanımı ve bağımlılığını tek başına açıklayamayacağını, bu özellikleri referans alarak genelleme yapmaktan ve ön yargıyla yaklaşımdan kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır.

İçten denetimli olmaktan çok dıştan denetimli olmaya yatkın kişilik özelliğine sahip bir ergenin, madde kullanma ve bağımlılık geliştirme konusunda, olmayanlara oranla daha yatkın olduğu görülmüştür.

Birey başına gelen her türlü problemin sebebinin hep kendi dışındaki nedenlere bağlıyorsa bu onun "dıştan denetimli" olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte kendisiyle ilgili olaylarda payına düşen sorumluluğu görebilen, kendisiyle ilgili gelişmelere yön verebileceğini düşünen "içten denetimli" ergen bir birey daha özerk davranmaktadır ve kendi eylemlerinin sorumluluğunu yüklenabilir özelliktedir. Bu tarz kişiliklerin bağımlılık geliştirme yatkınlıkları daha düşüktür (Kulaksızoğlu, 2006: 217).

Schukit (1995)'e göre antisosyal kişilik bozukluğu olan kişiler ikincil olarak madde kullanım sorunları geliştirmektedir. Ballenger (1997) ise madde kullanımı ve kişisel özellikler arasındaki ilişkiye başka bir teori geliştirerek, bireyde var olan kişilik özelliğinin madde kullanımını etkileyebileceği gibi madde kullanımının da kişiliğin özelliğine etki edebileceğine değinir. Örneğin, kronik yoğun alkol tüketimi serotonin miktarını eksilteceği için bireyin kendine zarar verici davranışlar sergilemesine yol açabilir.

Bu teori bireyde aslında olumlu gelişmiş ancak kullandığı maddenin sonradan olumsuz değiştirdiği kişilik özellikleri sonucu, madde kullanımı ve kişilik özelliklerinin bir döngü içine girebilme olasılığı, çalışmacıya farklı bir bakış açısı edindirmiştir. Bireyi maddeye yaklaştıran ve bağımlılık potansiyeline sahip diğer bir olumsuz kişilik özelliği de kendisini değersiz görmesidir (Kasatura, 1995: 29-30). Bu tip gençlerin kendilerini aşağılamaya ve suçlamaya yatkınlıkları; yetenek ve değerlerini algılamada eksiklikleri vardır.

Kendilerini değerlendirmede acımasız, öz saygı ve güvenleri yetersizdir. Benlik algıları düşüktür ve olumsuzdur. Kendilerinin topluma uygun olmadıklarını düşünür ve kendilerini aşağılarlar. Bu algıların doğrultusunda gelişen olumsuz ahlaki tutumları sonucunda bağımlılıklardan etkilenip olumsuz alışkanlıklar edinebilirler.

Duygusal bakımdan olgunlaşmamış bir bireyin sahip olduğu kişilik özellikleri de onun maddeye başlamasında etkilidir. Çocukluk döneminde ana-baba tarafından istenmediğine inanan ya da gerçekten reddedilmiş, sevgi ve anlayış görmemiş gençlerde doyurulmamış, eksik kalmış ve tatminden uzak duygu boşlukları oluşması kaçınılmazdır (Köknel, 1982: 309).

İçten gelen bu yoğun duygu eksiklikleri onların hazzı yönelik arzularını kontrol edememelerine yol açar. Dengeleyemedikleri bu duygu durumları onları maddeye itebilen bir etkidir. Bu tür dalgalanmaların içindeki bireyin eksikliğini duyduğu duygular olgunlaşmamış, dengesiz ve yeni duygulara yabancısıdır. Sağlıklı ve aileden verilen olumlu duygu tatmini yaşayan birey yeni duyguları deneyimleme ve bunlarla baş etmeye açıkken, eksik kalmış birey bu yabancı hisleri (korku, heyecan, kızarma, v.b) dengeleyemez. Rahatlamak ve sakinleşmek için bağımlılık doğuran maddelere yönelebilir, sigara, alkol ve uyuşturucu gibi geçici rahatlık veren maddelerden yardım umarak bunlara sığınabilir (Kulaksızoğlu, 2006: 218).

1.3.1.5. Çevresel Özellikler

Maddenin kolay ve ucuz elde edilebilir olduğu bir çevre, o maddenin tüketimini artıracak için olası kullanımı ve akabinde ortaya çıkacak bağımlılık da daha fazla olacaktır (Arıkan ve Doğan, 1999: 14–30). Bir toplumda bir maddenin kabul görmesi ya da din ve törelerce yasaklanması maddenin tüketimini etkilemektedir. Toplumun bu bakış açısı, maddeye ilişkin bağımlılığın da o toplum içinde daha az oranlarda ortaya çıkmasını desteklemektedir (Öztürk, 1997: 397).

Sosyal öğrenme, kullanımın çevresel özelliklere bağlı olarak ortaya çıkması boyutunda önemli bir kavramdır (Arıkan ve Doğan, 1999: 14–30). Bu konu madde kullanımı ve bağımlılık sürecine ilişkin kuramların anlatıldığı bölümde, özellikle de ‘Sosyal Öğrenme Kuramının anlatıldığı bölümde daha detaylı değerlendirilmiştir.

1.3.1.6. Kullanılan Maddenin Özellikleri

Arıkan ve Doğan (1999: 14–30), “kullanılan maddenin pozitif etki diye nitelendirilen etkileri (rahatlama, zevk, cesaret vermesi) ne kadar kısa zamanda ve ne kadar şiddetli ortaya çıkıyorsa, o maddenin bağımlılık yaratma gücü o kadar fazlalaşır”, diye belirtir. Maddelerin bağımlılık yapıcı etkileri arttıkça, kullanan kişide bağımlılık daha kısa sürede gelişmektedir. Bu noktada ergenin bulunduğu sosyo-ekonomik çevre ile değişen madde türü önemlidir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ergenler arasında kullanılan maddeler sigara, alkol ve uçucu maddeler olarak çeşitlenirken; üst sosyo-ekonomik düzeyde eroin, kokain ve özellikle extasy kullanımı yaygındır.

Maddenin farmakolojik bir etkiye sahip olması o maddenin tekrarlayan kullanımı esnasında birey bazı etkilere tolerans geliştirebilir ya da bazı maddenin tekrarlayan kullanımı birey üzerindeki etkisini artabilir. Bu durum “duyarlılaşma” olarak adlandırılır ki duyarlılaşma toleransın aynadaki görüntüsü gibidir.

Toleransa göre daha yeni bir kavram olan duyarlılaşmanın en önemli özelliklerinden biri toleransa göre daha kalıcı olmasıdır. Örneğin, kokain ve amfetamin gibi maddelerin sürekli kullanımlarında ortaya çıkan psikozlarda bu maddelere gelişen psikomotor duyarlılaşmanın katkısı olduğu düşünülmektedir (Uzbay, 2009: 16-33).

1.4. MADDE (Sigara-Alkol) KULLANIMINA İLİŞKİN KURAMLAR

Bireyde oluşan madde kullanım bozukluğunun nedeni olarak tek bir etkenden söz edebilmek oldukça güçtür. Birçok etken bir arada sayılabilir.

Bağımlılığın nedeni mutlak olarak belirlenmiş değildir. Birey zararlı alışkanlıkları, var olan herhangi bir anormallik ya da psikopatolojik bir durumun zihinsel rahatsızlık olarak kendini göstermesiyle ya da maruz kaldığı çevreden edinebilir. Bireyin dini inançları ya da düşünce sistemi de maddeye başlamasında belirleyici olabilir.

Madde kullanımına başlanmasında, madde bağımlılığında olduğu gibi, nedenler farklı yaşlarda ve farklı kültürlerde değişiklik göstermekte, nedenlerin önem sırası değişmektedir.

Pek çok yaklaşım, belli bir bağımlılık türünün nedenlerinin anlaşılmasında tam olarak kullanılmamıştır. Madde bağımlılığının nedenleri incelediğinde, biyolojik (genetik veya fizyolojik faktörler) ve psikolojik (psikodinamik yaklaşım, kişilik özellikleri yaklaşımı, sosyokültürel yaklaşım, davranışsal ve bilişsel faktörleri ele alan yaklaşımlar) olarak iki yaklaşım temel olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci grup açıklamalar sigara, alkol ve maddelere duyulan fiziksel ihtiyacı; ikinci grup ise bağımlılık aşamasından önceki davranışı ve bu davranışı durdurmaya çalışan ve relaps sonucu madde kullanmaya tekrar başlayan bağımlıların niçin bu durumu yaşadıklarını açıklamaya çalışmaktadır (Sue ve Sue, 2003: 281).

Madde bağımlılığı sürecinde ve tedavisi sonrasında yaşanabilecek sorunlara uzun vadeli ve kalıcı çözümlerin üretilmesi adına bireyin sosyal ve psikolojik iyilik halinin sağlanması, sorunlara yönelik bütüncül ve kapsamlı bir sorun analizinin yapılması gerekmektedir. Değinilen bu önemli nokta sosyal hizmet mesleğinin sosyal sorunlara yönelik olarak katkısı ve bakışını tanımlar çünkü sosyal hizmet mesleği, sorunlara birey, aile ve toplum düzeyinde kapsamlı ve çok boyutlu bir bakış açısıyla yaklaşır.

Madde bağımlılığı sorununun anlaşılması ve çözülmesinde, sosyal hizmetin çok boyutlu bakışına ihtiyaç vardır. Sosyal hizmetin bu geniş kapsamlı bakış açısında birey, aile ve toplum düzeyinde ele alınır. Bunun nedeni üç düzeyde yaşanan bu sorunların birbirini etkilemesi ve çoğu zaman iç içe olmasıdır (Erbay ve Sevin, 2008).

Bu çerçevede madde bağımlılığı ile ilgili aşağıdaki kuramlara değinilebilir:

1.4.4. Sosyo-Kültürel Kuram

Sosyo-kültürel yaklaşım, bireyin herhangi bir konu hakkındaki kişisel algı sürecinin içinde yaşadığı toplumun genel bakış açısına bağlı olarak şekillendiğine vurgu yapar (John-Steiner, Mahn, 1996).

Bu bağlamda madde kullanımı ve bağımlılığında bu faktörün etkisi yadsınamaz. Bireyin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, yaşadığı yer, ırkı... gibi pek çok sosyo-kültürel faktör onun maddeye bakış açısını ve maddeyle ilgili her türlü eylem kararını etkileyecektir.

Amerikan Psikiyatri Derneği de bu durumu şöyle ifade etmektedir; *“toplumsal cinsiyet, din ve yaşanan ülke madde kullanımının ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardır”* (Sue ve Sue, 2003: 284).

Örneğin bireyin içinde bulunduğu toplumun yasalarındaki aşırı esneklik ya da sıkı yasaklar, maddeyi birey için ulaşılabilir ve sıradan ya da ulaşılamaz ve cazip hale getirebilir.

Yasaların var olan bu çeşitli tutumları o toplumu oluşturan bireylerin içten ya da dıştan denetimli olması, entelektüel düzeyleri gibi faktörlerle de ilgili olabilir. Kendini geliştirmiş, kimlik gelişimini tamamlamış, algı düzeyi yüksek ve içten denetimli bir bireyin kendi yaşamı hakkında alacağı kararlara, yasalarla düzenlemeler getirilmesine ihtiyaç duyulmayacaktır.

Madde bağımlılığının etiolojisindeki en önemli yatkınlık faktörlerinden biri, bu tür maddelerin kullanımında bireyin kültürüne, alt kültürüne, ırkına, etniğine ve sosyal sınıfının geneline hâkim olan tolerans seviyesidir.

Bu faktör, alt sınıf ve orta sınıf gruplar, Avrupa-Amerika ve (Japonlar hariç) doğu ülkeleri ve de sağlık çalışanları ile diğer meslekten gruplar arasındaki madde kullanım oranlarını açıklamaktadır (Ausubel, 1980).

Madde kullanım oranının erkeklerde kadınlara göre; genç yetişkinlerde ileri yaştakilere göre; yüksek sosyo-ekonomik statü grubunda alt sosyo-ekonomik statü grubundakilere göre daha fazla olduğu yapılan pek çok çalışmada bizlere gösterilmektedir. Bunun yanı sıra, bir takım ırkların bazı maddelere gösterdiği biyolojik tepkiler ve tolerans düzeyleri onların bu maddeleri tüketim sınırının belirleyicisi olacaktır.

Bir maddenin ilk kez denenmesi genellikle sosyal bir grup içinde olmaktadır. Bu yeni ve heyecan verici deneyim aynı sosyal grup içerisinde kullanıma ve ardından bağımlılığa dönüşebilmektedir. Kültürel değerler ve davranışlar aile ve toplum içinde öğrenilmektedir. Aile bağları zayıf olan ve büyük ölçüde akranları tarafından etkilenen ergenlerde sosyo-kültürel yaklaşım, sosyal öğrenme kuramıyla da desteklendiğinde açıklayıcı bir niteliktedir. Araştırmalar, aile ile iletişimi zayıf ve ait olduğu grubun normlarında madde kullanımına teşvik edilen gençlerin, bu davranışla arkadaşları tarafından tanıştırıldığını göstermektedir. Arkadaş baskısı yaş ilerledikçe azalmakta ancak bireyin davranışları üzerinde yine büyük etkiye sahip olmaktadır (<http://alcoholrehab.com>).

Bireyin etkileşim içinde olduğu sosyal çevresinin kaynağı, her gelişim döneminde değişir. Bebeklik, ilk çocukluk ve çocukluk döneminde anne ve babayla daha güçlü bir iletişim halinde olan birey, ergenlik dönemi sürecinde, bağımsızlık kazanmaya doğru aileyle olan bağını azaltarak akran grubuyla kurduğu etkileşimi ve geçirdiği süreyi arttıracaktır. Bu dönemde ailenin etkisi tamamen sonlanmayacak ancak bir süreliğine ikinci plana düşecektir.

Eğer birey önceki gelişim dönemlerinde iletişim açısından aileyle güçlü ve olumlu bir bağ geliştirmişse, geliştirdiği özsaygı ve özgüven çerçevesinde akran grubunun normlarından kendisinin diğerleri kadar etkilenmemesi söz konusu olabilir. Aile ile kurmuş olduğu iletişim, onun seçeceği akran grubunun niteliğini de etkileyecektir.

Alkol, sigara ve diğer maddeleri kullanan ve kullanma eğiliminde olan akran grubu içindeki ergenin, grup üyeleriyle özdeşimi büyük ölçüde risk yaratır (Sue ve Sue,2003: 285).

Bireyin seçtiği ya da seçildiği grubun normları, maddeye bakış açısını değiştirmektedir. Örneğin, içkili araba kullanım davranışını sergileyen bireyin içinde bulunduğu grup yoğun şekilde alkol kullanmakta ise, bu durum gayet normaldir. Çünkü bu davranış o grup tarafından onaylanmış ve desteklenmiştir (<http://alcoholrehab.com>).

Maddenin birey tarafından ya da yaşlıları tarafından kullanımı arasındaki ilişkiyi “iki yönlü yol” olarak tanımlayan Sue ve Sue (2003: 285), madde kullanan ergenlerin arkadaş seçiminde yine bu özelliğin arandığını dile getirmiştir. Kullanıcı arkadaşlar, birbirinin madde kullanmasını etkilemektedir.

En yalın haliyle; bireyin hayatındaki kararlarda diğerlerinin sahip olduğu söz hakkı olarak tanımlayabileceğimiz akran baskısının düzeyinin belirlenmesinde, bireyin duruşu kadar grubun özellikleri de önemlidir. Ergenin, normal şartlarda ilgi duymadığı bir davranış, içinde bulunduğu gruba uyum sağlamak ve hissettiği baskıyı azaltmak adına edinme olasılığı vardır. Bu davranışlar; seçtiği grubun niteliğine göre onu olumlu yaşam olaylarına sevk edebileceği gibi (sanat, spor, entelektüel...), madde kullanma, hırsızlık, şiddet gibi olumsuz davranışlardan da oluşabilir.

1.4.6. Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura (1989)'ya göre tüm bağımlı davranışlar doğrudan deneyimlenerek ya da gözlem yoluyla öğrenilmektedir. Sosyal öğrenme kuramı bu tür öğrenmede gözlemlenenler ve gözlemleyenlerden bahseder. Gözlemlenenlerce taşınan model bilgi, gözlemleyenlerde simgesel düzeyde yeni davranış kalıplarının oluşmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte davranışların öğrenildiği sosyal bağlamın kritik bir önemi vardır. Alkol deneyimleme aşaması gerilimin azalması ile pekişirse, kişiler stresle karşılaştıklarında tekrar kullanma eğiliminde olacaktırlar.

Alkol ve madde bağımlılarının önemli bir kısmının anne ve babalarının birinde veya her ikisinde alkol ve maddenin kötüye kullanımı öyküsü vardır. Buna karşın, alkol ve madde bağımlılarının bazılarının anne ve babalarında ise alkol ve madde kullanımı kesinlikle söz konusu değildir. Sonuç olarak, her iki aile tipinde de uygun içme davranışı gösteren model bulunmamaktadır. Sosyal öğrenme teorisi, bugün madde bağımlılığı üzerinde hipotez üretebilecek ve üretebilecek hipoteze göre değişik tedavi biçimi oluşturabilecek bir zemin oluşturmaktadır (Hodgson, 1991).

Bu bilgiler ışığında, bireyin pasif olmadığı aksine etkileşimci bir konumda bulunduğu yorumu yapılabilir. Bireyin çevresiyle sürekli bir alışveriş içinde olduğu bir gerçektir ancak bireyin aldığı uyarana verdiği tepki herhangi bir organizmanın etkilendiği uyarana verdiği tepki gibi otomatik değil, düşünce ürünüdür. Bu nedenle bireyin çevresinden edindiği uyarınları içinde bulunduğu fiziksel, sosyal ve psikoloji biliş düzeyiyle değerlendirir. Onun algıladığı ipuçları (anlamlandırdığı uyarınlara) ile problem çözme davranışları geliştirir. Bu nedenle sosyal çevresinin hangi durumlara nasıl çözüm önerisi getirdiğini gözlemleyerek sahip olduğu problemleri öğrendiği şekilde çözme yoluna gidebilir.

Kuramın sürecinde, madde kullanma davranışının hem uyarıldığı hem de biçimlendirildiği iki sistemden söz edilir. Bunlardan ilk ve en önemlisi ailedir. İkinci olarak akran gruplarının özellikle ergenlik döneminde etkili olmasıdır ve bu durum sosyal öğrenme araçlarından biri olma niteliğini taşımaktadır.

Bahsedilen ikinci sistemin oluştuğu en önemli yer okuldur. Kimliğin şekillenmesinde, kimlik duygusuna ilişkin yetersizlik hissedenen ergenler için akran grubu daha fazla önem kazanır. Bir grup içinde ve o gruba ait olmak oldukça önemlidir. Ergen bu grupta bir statü kazanabilmek için grubun kurallarını, değer yargılarını, yaşam biçimini benimser; ne yapılması gerekiyorsa yapar (Arıkan ve Doğan, 1999: 14–30).

Kuramda adı geçen iki sistemin bireyin hayatında önem sırası, onun gelişim dönemi özelliklerine göre değişiklik gösterebilir öyle ki; çocuğun ebeveynlerin rahatlamak ya da stresle başa çıkmak adına yaptığı bir takım davranışları gözlemlemesi, onun ileride uyaranlara verdiği tepkinin alt yapısını oluşturacaktır.

Ebeveynlerin bu davranışlarını bilişsel olarak kodlayacak ve bunu problem çözme davranışı olarak ileride kullanacaktır. İkinci sistem olan arkadaş çevresi ise birey için ergenlik döneminde ön plana geçmektedir. Bu dönemde ailenin kendisine sunduğu yeterli ya da yetersiz örneklerle ulaştığı biliş düzeyine yenilerini ekleyecektir. Arkadaş evresi ya da dâhil olduğu grubun normlarını edinebilir ya da grubun kriterlerini yerine getirme zorunluluğu hissedebilir. Bu normlar ya da davranışlar madde kullanmayı gerektiriyorsa ergen bu kriteri yerine getirip güç, statü ve saygınlık sahibi olmayı tercih edebilir.

1.4.7. Sosyo-Ekolojik Kuram

Doğada hiç bir varlığın tek başına olmadığına dikkat çeken Bronfenbrenner (1979); her canlının etkilemekte ve etkilenmekte olduğu bir çevreden söz eder. Doğa bilimleri belirli bir alanda bulunan canlılar ve bunları saran çevrenin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik gösteren bütünü "ekosistem" olarak adlandırır.

Davranışları açıklamada yalnızca uyaran ve uyarana verilen cevap veya etki tepki ilişkisi tanımının yetersizliğine vurgu yapan eko-sistem kuramı, davranışların zaman, evre koşulları ve sosyal etkileşim ögelerinden olumlu ya da olumsuz etkilenebileceğine değinir.

Sosyo-ekolojik kuram, davranışın birden fazla çevre sistemi ile ilgili olduğunu savunur. Örneğin çocuğun davranışına, kendi kişilik yapısı, ailesi, okulu ve yaşadığı mahalle gibi sistemler etki eder. Yaşadığı çevreden yararlanan birey çevredeki değişimlerden de etkilenir. Toplumun ekonomik ve politik yapısı, yasaları ve kuralları da bireyin sosyal çevreye uyumunu etkilemekte ve bu uyum dengesinin bozulması sonucunda birey sorun yaşayabilmektedir (Turan,1999: 311-313).

Yukarıdaki açıklamaya dayanarak; sosyo-ekolojik kuramda sorun kavramı bireyin çevreyle olan uyumunun bozulması sonucu ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, bireyin yaşadığı sorunların salt kaynağı ve çözümü bireyde aranmamalıdır. Bireyin sorunlarının çözümünde yalnızca kişilik özellikleri üzerinde durmak yani sorunun kaynağını bireysel patolojilerde aramak çözüm sürecini zora sokabilir. Çünkü bireyin davranışları onun geçmiş yaşam deneyimleri, içinde bulunduğu çevre koşulları, çevredeki diğer sistemlerle olan ilişkileri ve bireyin kendi kişilik özelliklerinin bir bileşkesi olarak ortaya çıkar.

Sosyo-ekolojik kuram madde kullanımının nedeni ve sorunun çözümü için bireyin hayatında var olan resmin bütününe bakacaktır. Maddenin sahip olduğu özelliklere odaklanmak yerine, bireyin davranışlarına ve sorunlarla başa çıkmadaki hünerlerine yoğunlaşarak, zararlı maddelerin bireyin hayatında yer almasına neden olan çevreye odaklanacaktır.

Sosyal hizmet meslek uygulamalarında ekolojik sistem yaklaşımına başvurmak için üç önemli neden vardır. İlk olarak bu yaklaşım insan davranışının oluşum dinamiklerini anlama, yorumlama, böylelikle sorunu tüm yönleriyle değerlendirebilmek için genel bir bakış açısı sunar. İkincisi, birey, aile, grup, organizasyon ve toplumlar arasındaki ilişki ve etkileşimleri görebilmemize olanak tanır. Üçüncü ve son olarak bireyin sorunlarla baş etme yeteneği ve adaptasyon kapasitesi üzerinde durarak problemin çözümünde danışanın inisiyatif almasını sağlar (Danış, 2006).

Özetle; bireyin tercihlerindeki rol kendi hayatında her zaman kritik bir rol oynasa da, toplumun ve bireyin sağlık durumunu ve iyilik halini etkileyen etmenler bireysel tercihlerin hatta kapasitenin çok ötesine geçebilmektedir.

1.5. SOSYAL HİZMET, SOSYAL DESTEK ve ERGENLERDE MADDE (Sigara-Alkol) KULLANIMI

Beceri, belirli bir etkinliği belirli bir sürede etkili ve tutarlı bir biçimde yerine getirme yeteneği olarak tanımlanabilir (Thompson, 2013: 124).

Sosyal hizmet uzmanları, farklı uygulama alanlarında farklı müracaatçı gruplarıyla çalışan profesyonellerdir. Sosyal hizmet uzmanlarının etkili bir müdahale gerçekleştirebilmek için uygun becerileri kullanabilmeleri gerekmektedir (Duyan, 2010: 93).

Erbay ve Sevin (2008: 2) madde bağımlılığının, sosyal sorunlar bağlamında ele alındığında, tek boyutlu ve tek sonuçlu bir sorun olarak düşünmenin yanlış olacağından söz eder. Çünkü bu sorun, birçok sosyal sorunla bağlantılı ve iç içedir. Pek çok sosyal sorun için hem neden hem sonuç oluşturur. Bu nedenle çok yönlü bakış açısı gerektirir. Dolayısıyla madde bağımlılığı sorununda, sosyal hizmet mesleğinin duruşu ve katkısı çok önemli olmaktadır. Çok boyutlu sorunlarda üretilen çözümler, sosyal hizmet mesleğinin doğasına, ortaya çıkışına ve uygulamalarına birebir uymaktadır.

Sosyal hizmet alanlarından tıbbi sosyal hizmet ve okul sosyal hizmeti, kendilerini ilgilendiren bir çalışma konusu olarak, ergenlerde madde kullanımı sorununa çözüm arayışlarında, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri temelinde, insanların iyilik durumunun geliştirilmesinde insan davranışına ve sosyal sistemlere ilişkin kuramlardan yararlanır.

Bu noktadan hareketle, insanların çevreleri ile etkileşim noktalarına müdahale ederek insan ilişkilerinde problem çözme, tarafları güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlar.

Okullarda, genel olarak ergenlerin toplum içinde kendi kimliğini bulma sürecinde karşılaştığı makro ve mikro düzeydeki sorunların çözümü için çalışan sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri ise madde kullanımıdır (Duyan ve ark., 2008: 171-181).

Ergenlerin madde kullanımı konusu, ergenlerin madde kullanma nedenlerinin anlatıldığı bölümde de belirtildiği gibi, ortaya çıkma dinamikleri bakımından da sosyal hizmet mesleğinin çalışma konusu olmaktadır. Bu bağlamda ifade edilen;

- arkadaş grubunun etkisi,
- aile ilişkileri,
- göç hareketine paralel olarak aile sisteminin değişmesi,
- ailede madde kullanan bireyler olması,
- ergenin topluma ve toplumsal değerlere tepki göstermek amacıyla madde kullanmaya yönelmesi, sosyal hizmet mesleğinin geneldeci yaklaşımla müdahale ettiği durumlardır.

Sosyal hizmet gençlerde madde kullanımı sorununa eğilirken çalışmalarında;

- koruyucu-önleyici,
- geliştirici-değiştirici,
- tedavi-rehabilite edici, fonksiyonlarından yararlanmaktadır.

Ergenleri; madde kullanımı hakkında daha davranış ortaya çıkmadan bilgilendirmek, madde kullanma davranışı ve devamında gelişen bağımlılık durumunda ergenin psiko-sosyal yönden rehabilite edilmesi için ilgili psikiyatrik tedavi merkezleriyle birlikte çalışarak tedavi imkânı sağlamak ve tedavi sürecini yaşamış ergenlerin topluma ve bireysel yaşam çevresine yeniden adaptasyonunu desteklemek yukarıda aktarılan mesleki fonksiyonlar çerçevesinde yürütülmesi beklenen çalışmalardır.

Okul sosyal hizmeti kapsamında çalışmacı, sorumluluğu altında olan İlk ve orta dereceli okullarda eğitim gören ergenlerin karşılaştıkları psiko-sosyal ihtiyaç ve sorunlarına yönelik olarak çalışmalar yaparak, ergenlerin gelişim dönemi, içinde bulundukları aile koşulları, dönemsel yaşadıkları çeşitli sorunların çözümü, ihtiyaç duyulan hizmetlerden yararlandırılmalarını ve sonuç olarak eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlamak durumundadır (Duman, 2000: 31-36).

Türkiye’de okul sosyal hizmeti, uygulaması olmayan bir alandır. Okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyaç, ergenler hakkında hazırlanan tüm çalışmalarda kendini hatırlatmaktadır. Sigara-alkol kullanan lise öğrencilerinin sosyal destek algısının incelendiği bu çalışmada da okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyaç bir kez daha tespit edilmiştir.

Sosyal hizmet mesleğinin en eski uygulama alanlarından birisi olan tıbbi sosyal hizmet genel olarak; hastalara psikolojik, sosyal ve ekonomik destek sağlama, hastaneye ve/veya hastalığa uyum sürecini kolaylaştırma ve hastanın hastalığı süresince yaşadığı, tedaviyi engelleyen sorunlarını çözümüleme gibi işlevleri taşımaktadır. Amaç, hastalığın tedavisinin önündeki tüm engelleri kaldırmaktır (Altınova ve Duyan, 2013: 40-45).

Tıbbi sosyal hizmet kapsamında resmi ve özel çeşitli kurum ve kuruluşlarda, tedavi merkezlerinde, danışmanlık merkezlerinde vb. genel olarak madde kullanımı ve bu çalışmanın konusu olan ergenlerin madde kullanımıyla ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Sosyal hizmetin çalışma alanlarının tümü, sosyal işlevselliği arttırmak, kapasiteyi yenilemek, güçlendirmek ve özlenen amaçlara uygun toplumsal koşulları oluşturmak adına; bireylerden başlayarak gruplara, ailelere ve son olarak da topluma yardım etme sorumluluğunun farkındalığına sahiptir.

Sosyal hizmet disiplini, insanların problemlerini onlar adına çözmek yerine, bireylerin bu sorunlarının üstesinden gelmelerine, bu yetilerinin kapasitesini arttırmalarına ve bunun için gerekli kaynaklara ulaşmalarına destek, rehber ve önderlik eden bir alandır. Birey ve çevresi arasındaki ilişkiyi kolaylaştırmalarına, her iki tarafın birbirilerine karşı olan sorumluluklarının farkındalığına ışık tutar.

Sosyal hizmetin her bir çalışma alanı aynı erdem ve sorumluluk bilincinde, aynı zamanda da farklı disiplinlerle çalışabilme olasılığının gerektirdiği alt yapı, eğitim ve uzmanlık bilgisiyle onlara destek olan ve onlardan destek alan çok çeşitli becerilere sahip olma durumundadır.

1.5.1. Okul Sosyal Hizmeti ve Madde Kullanımıyla Mücadele

Madde deneyimleme ve kullanıma başlama yaşının giderek küçülmesi, yüksek risk grubunu oluşturan çocuklar ve ergenlere yönelik olarak oluşturulacak madde kullanım ve bağımlılığıyla mücadele stratejilerinin ve yöntemlerinin artarak çeşitlenmesi gerektiğini göstermektedir. Çocuk ve ergenlerde madde kullanımı/bağımlılığını önleme boyutunda faaliyetlerde bulunan bir alan da okullardır. Okullar çocuk ve ergenlerin en büyük sosyalleşme aracı olarak değerlendirilmektedir. Tüm bunlara dayanarak, okul temelleri yürütülen koruyucu çalışmaların çocuk ve ergende madde kullanımı/bağımlılığını önlemedeki önem payının büyüklüğü yapılan araştırmalarca da desteklenmiştir.

Tüm insani hizmet kuruluşlarında olduğu gibi okullarda da çeşitli sorun ve güçlükler yaşanmaktadır. Sınıf içi davranış sorunları, zorbalık, çeteleşme, öğrenme güçlükleri, psikososyal sorunlar ve madde kullanımı, bahsi geçen bu sorunlara örnek gösterilebilir. Profesyonel meslek elemanlarının (öğretmen, psikolojik danışman/rehber öğretmen, yönetici, hemşire, sosyal çalışmacı... gibi) bu tarz sorunların çözüme ulaştırılmasında sahip oldukları donanım doğrultusunda iş birliği yapmaları gereklidir.

Yaşanılan yüzyıl içerisinde, madde kullanım yaşı ve kullanım oranları arasında ters orantı olduğunun fark edilmesiyle birlikte, konu hakkında yapılan çalışmaların çeşitlendirilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Daha da önemlisi, bahsi geçen soruna koruyucu-önleyici çözüm önerilerine sahip ve gerekli düzenlemelerin yapılmasında etkin olan sosyal çalışmacıların daha aktif rol almaları zorunluluk arz etmektedir.

Sosyal hizmet donanımı çerçevesinde sorunun çözülmesi için; kullanımın önlenmesi, yasal mevzuatın oluşturulması ve bunların uygulanması boyutunda mikro, mezzo ve makro düzeylerde bir dizi müdahaleyi hayata geçirmek durumundadır.

Birey-grup-örgüt-toplum ilişkisi içinde oluşturulacak bu müdahalelerin farklı müracaatçı sistemleri ile farklı alanlarda uygulanması gerekmektedir. İşte tam bu noktadan hareketle, madde kullanımının önlenmesinde ilk sıralarda yer alan okullardaki (yurtdışı örnekleri) ve gerçekleştirilmesi önerilen (ülkemiz için) okul sosyal hizmetinin kapsam ve öneminin açıklanması gerekli görülmektedir. Okul sosyal hizmeti, ergenlerin

- İçinde bulundukları gelişim dönemi,
- Aile koşulları,
- Yaşadıkları çeşitli sorunların çözümü,
- İhtiyaç duydukları hizmetlerden yararlanmaları,
- Eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama, gibi birçok hizmeti yürütmek üzere okullarda yer alır (Duman, 2000: 35).

Literatürde okul sosyal hizmetinin ve bu mesleği uygulayacak sosyal çalışmacının -sorumlu bulunduğu okullardaki risk altında ve özel gereksinimleri bulunan çocuk ve gençlerle çalıştığı vurgusuyla- yalnız okul içindeki durumlara bağlı kalmadığına, okul çevresi ve toplum içindeki sorun, ihtiyaçlar ve bunların çözüm yolları gözetken bir tutumla hareket etmesi gerektiğine dikkat çekmek gerekir.

Bu anlamda okul sosyal hizmeti adı altında çalışan bir çalışmacının, çocuk ve gençler açısından ciddi bir sorun haline gelen, erken yaşta madde kullanımını önlemek amacıyla gerçekleştirilmiş çalışmalardan ve güncel yasal düzenlemelerden haberdar olan, bulunduğu bölge kapsamında risk faktörlerini belirleyen ve gerekli müdahaleleri yapan kişi olduğu söylenebilir.

1.5.2. Sosyal Destek ve Ergenlik

Bireylerde fiziksel, duygusal, ahlaki ve psikososyal gelişim aşamaları yönüyle büyük değişimlerin yaşandığı ergenlik döneminde (Arı, 2008) ergen birey yoğun bir şekilde “ben kimim” sorusuna cevap aramakta, kendi kimliğini bulmaya çalışırken de öncelikle başkalarının kimliğine müracaat etmektedir (Selçuk, 2008). Bununla birlikte, bağımsızlıklarını bulabilmek için ailelerinin desteğine de ihtiyaç duyar (Hortaçsu, 1997).

Ebeveynleri ile olumlu ilişkilerini sürdürebilen ergen birey onlara olan bağımlılığından yavaşça uzaklaşmakta ve gerek karşı cinsten gerek aynı cinsten arkadaşlarıyla olgun ilişkiler kurabilmektedir (Hortaçsu, 1997). Bu dönemde ergen özellikle sosyalleşip grup etkinliklerine katılır, ileride sahip olmak istediği mesleği ile planlar yapmaya başlar (Arı, 2008).

Ergenin hayatında yoğun bir şekilde yer alan arkadaşlık ortamının diğer bireyleri, karşı cinsten olsa dahi herhangi bir cinsellik içermekten uzaktır (Hortaçsu, 1997). Kurulan tüm arkadaşlık çabası, ergen bireyin sosyal destek ihtiyacını sağlamaya yönelik davranışlar olarak değerlendirilebilir.

Bireyin bilgi edinme, sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak nitelikli destek ve/veya yardım alması, bunların yanında çevresinden gördüğü ilgi, sevgi, saygı, takdir ve güven olarak sosyal desteği tanımlamak mümkündür (Budak, 1999).

İhtiyaçlar hiyerarşisinde bulunan

- Ait olma,
- Sevgi,
- Takdir,
- Kendini gerçekleştirme, gibi temel ihtiyaçlarını bireyin diğer kişilerle (arkadaş, aile, üstleri, profesyonel danışman gibi) karşılamak suretiyle tatmin ediyor olması yukarıda bahsi geçen nitelikli desteğin kaynağını oluşturmaktadır (Ekinci ve Ekici, 2003) .

Başka bir açıdan bakıldığında ise sosyal desteğin sevgi, saygı, özgüven, özsaygı, şefkat, aidiyet gibi sosyal gereksinimleri karşılayarak; fizik ve ruh sağlığını olumlu bir şekilde etkilediği düşünülmektedir (Sorias 1988a; Sorias 1988b; Özgür 1993).

Tüm bu işlevselliğin sağlıklı bir döngüde bireyin hayatında yer alabilmesi için, bireyin sosyal desteğe olan ihtiyacını ve bu desteğe hangi şekilde ulaşacağını algılaması önemlidir. Birey sosyal desteği olumlu olarak algılamalı, yorumlayabilmeli ve kullanabilmelidir (Bruhn ve Philips, 1984).

Her bir bireyin kendini gerçekleştirmesine pozitif katkı sağlayan sosyal destek, iş ergen bireye geldiğinde önemini daha da fazla hissettirmektedir. Ergen bireyin olumlu algıladığı sosyal destek ağı, onun içinde bulunduğu dönem evrelerinde kazanacağı davranışların istendik olmasında ve zihinsel sorunlar gibi risklerin önlenmesinde kilit rol oynayacaktır. Sosyal destek, ergenlik döneminde hem riskleri önlemede hem de hedeflere ulaşmada yardımcı bir müdahale görevini yerine getirecektir.

Son 60 yıldır sosyal destek kavramı yoğun bir şekilde inceleyen araştırmacıların çalışmalarının odak noktasını duygusal ya da sosyal sorunlar yaşayan ergenler oluşturmaktadır.

Sosyal destek iki temel niteliğinden bahsedilir;

- Ulaşılabilir kişilerin tavsiye, duygusal destek, bilgi ve malzeme kaynağı konusundaki destekleri,
- Psikososyal stres, madde kullanımı, intihar ya da başarısızlık sonucunda ortaya çıkabilecek riskleri azaltıcı etkisi.

Tanıdık ve yabancı kimselerden oluşan sosyal ağa sahip ergen birey amaçlarına ulaşmak, ihtiyaçlarını gidermek ve sorunlarını çözmek için sosyal destek ağlarını kullanmayı tercih eder. Ergenin sosyal destek alabileceği kişiler listesinin en başında hiç kuşkusuz, sık sık etkileşimde bulunduğu ebeveynleri yer alır. Sonrasını ise diğer aile üyeleri, arkadaşlar, diğer akranları, öğretmenler, antrenörler, dini liderler, resmi rehberler veya diğer yetişkinler takip eder (Vietze, Daiute, Dow, 2010).

Sosyal bir varlık olan insan için ailenin ne denli büyük öneme sahip olduğu da yapılan araştırmalarca kanıtlanmıştır. Araştırmalar lise ergenlerinde algılanan aile destekleri ile sosyal problem çözme puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu (Arslan, 2009), aile destek düzeyinin artmasına bağlı olarak stresle başa çıkma düzeylerinin arttığını (Demirtaş, 2007) ve akademik başarılarının yükseldiğini (Wang ve Sound, 2008) göstermektedir.

Aileden, arkadaştan ve öğretmenden daha düşük destek algılayan üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin, algısı pozitif yönde olanlara nazaran daha depresif oldukları saptanmıştır (Yıldırım, 2007). Bu konudaki bir diğer çalışmada ise ergenlerin psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasında arkadaşlarından edindikleri sosyal destek düzeyi arttıkça iyilik halinin de arttığı vurgulanmıştır (Lynch ve Cicchetti, 1997).

Literatürde "sosyal yetkinlik beklentisi" olarak tanımlanan; bireyin herhangi bir etkinliği başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmek için kendi yeteneğine duyduğu inanç (Bandura, Adams ve Hardy, 1980), sosyal çevresinden algıladığı sosyal desteği nasıl yorumladığına bağlıdır. Burada bilgi ve beceriden çok bireyin kendi kapasitesini etkin biçimde kullanabilme kapasitesi anlaşılmalıdır (Bandura, 1977).

Stresli bir uyarı/uyaran karşısında, kaygıyı içsel başarısızlığa bağlaması bireyin düşük yetkinlik algısıyla aktiviteyi bırakma eğilimine yönlendirebilir (Auley ve Blissmer, 2000). Bireyin herhangi bir durumdan hoşlanmadığı bir uyarı olduğunda, ne kadar çaba ve ısrarla bu eylemi sürdürdüğünün temel noktası sosyal yetkinliktir. Birey, sahip olduğu yetkinlik beklentisini, herhangi bir işte gösterdiği performansa, o işi sürdürmedeki kararlılığına bakarak ve sosyal karşılaştırmalarla değerlendirebilir (Bandura, Adams ve Hardy, 1980: 39-66).

Sosyal yetkinlik beklentisinin; bireylerin hem sosyal hem de ruhsal iyilik hallerinin şekillenmesinde önemi büyüktür.

- Sosyal yetkinlik beklentisi, bireyin sosyal bir ilişkiye geçmeden önce başarılı iletişim kurabileceği konusunda kendine dair inancını belirten faktörlerden birisidir ki (Connolly, 1989; Bilgin, 1999) bu durum iletişim sürecindeki uyumu da kolaylaştırmaktadır (Skaalvik ve Skaalvik, 2010). Bireyin yetkinlik beklentisinin düşük olması sonucu küçük bir sorun karşısında büyük problemler yaşayabilme olasılığı artacaktır. Ancak güçlü yetkinlik beklentisi inancıyla, sorunlara rağmen dayanıklılık gösterme eğiliminde olacaktır (Bandura, 1977).
- Sosyal yetkinlik beklentisi ergenlerin ruh sağlığında da önemli bir yere sahiptir. Bağımsızlığını kazanmaya çalışan ergen, bir yandan da ailenin desteğine de gereksinim duyacaktır (Hortaçsu, 1997). Arkadaş ortamlarında sosyal etkinliklere katılma ve bir grubun üyesi olma çabası, ergen bireyin sosyal gelişimi için gereken unsurlardan bir diğeridir (Akkapulu, 2005). Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinden (Hortaçsu, 1997) algıladığı arkadaş desteği ön plana çıkmaktadır. Akranlarıyla kurduğu ilişki sayesinde sosyal yetkinliğin gelişmesi olanağı doğacaktır (Bandura, 1997).

Sosyal destek konusu üzerinde yurt içi ve dışı yapılan araştırmalarda; sosyal desteğin ilişkili olduğu sosyo-demografik özellikler ve ergenlik dönemi özellikleri ele alınmıştır. Ergenlik dönemi özelliklerinin bireyden bireye değişiklik göstermesi hem yaş guruplarında hem de cinsiyete göre sosyal destek arayışını ve algılanış biçimini etkilemektedir. Daha detaylı bir şekilde bu konuyla ilgili ayrıntılar aşağıda verilmiştir.

Cinsiyet ve yaşın sosyal desteğin algılanış biçiminde fark gözetip gözetmediğine dair yapılan araştırmalarda, kadınlar erkeklere oranla sosyalleşme sürecinde daha yüksek sosyal destek bildirmişlerdir. Erkeklerde yaşın ilerlemesiyle paralel, sosyal destek sistemleri değişikliğe uğramakta ve dolayısıyla sosyal destek ilişkisinde alıcı rolünden verici rolüne geçtikleri belirtilmektedir (Burke ve Weir 1978 Akt.: Banaz, 1992:9; Hays ve Oxley, 1986:305; Sorias, 1988:26; Banaz, 1992:44-45; Çakır,1993:72; Bayram, 1999:154; Helsen ve diğerleri, 1999:326; Elbir, 2000:59; Bal ve diğerleri, 2003:1384).

Burke ve Weir (1978)'in ergenler üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada, yaşlılarından algıladıkları sosyal desteğin kızlar tarafından daha fazla kullanılmasına rağmen, erkeklere oranla bu destekten daha az hoşnut oldukları saptanmıştır. Bir diğer benzer sonuç da Hays ve Oxley (1986: 305-311)'in çalışmalarında ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada kızların aldıkları bilgisel ve duygusal desteğin erkeklere oranla daha çok olduğu ve bulundukları sınıfa göre arkadaş destek algısının farklılaştığı tespit edilmiştir. Erkeklere oranla kızların sosyal destek algılarının yüksek olması, kızların daha çok uyum sorunu yaşıyor oldukları şeklinde yorumlanmıştır.

Ülkemizde Sorias'ın (1988:a) gerçekleştirdiği benzer bir çalışmada yakın ilişki kurmada kadınların erkeklere göre daha önde oldukları, ilgi ve duygu paylaşımlarının daha fazla olduğu ortaya konmuştur.

Daha net bir ifadeyle sosyal destek kaynakları kadınlar tarafından erkeklere kıyasla daha çok kullanılmaktadır ancak buna rağmen kadınlar algıladıkları sosyal destekten daha az hoşnuttur. Sorias'ın çalışmasından elde edilen bu sonuç Burke ve Weir'in çalışmasıyla paraleldir.

Banaz'ın (1992: 44-45) araştırmasında okul hayatına devam eden ergenlerde 16-17 yaş aralığının arkadaş desteğini daha fazla algıladıkları ancak belirtilen yaş aralığının üstü ve altı guruplarda bu desteğe daha az ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal desteğin yaşla değişimini inceleme konusu yapan Özbay ve diğerlerinin (1994: 119) gerçekleştirdiği çalışmada bir gurup işçi ve öğrenci incelenmiş, işçilerin ergenlere göre algıladıkları sosyal destek düzeyinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin yaşlarının ilerlemesiyle de sosyal destek algısında belirgin bir düşüş olduğu bildirilmiştir.

Bayram (1999: 154) araştırmasında 18 yaş ve daha büyük yaşlarda arkadaş ve aileden algıladıkları ve toplam sosyal desteğin en yüksek düzeyde olduğunu bununla birlikte aile ve toplam desteğin 16 yaşında ve arkadaş desteğinin 14 ve daha küçük yaşlarda en düşük düzeyde algılandığını bildirmiştir.

12-24 yaş arası 2918 ergen üzerinde Helsen ve diğerlerinin (1999: 319) gerçekleştirdiği çalışma ergenlikte duygusal sorunlar, aile ve arkadaştan algılanan sosyal desteği yaş ve cinsiyet farklılıkları açısından incelemiştir. Aile ve arkadaştan algılanan desteğin birbirinden bağımsız destek sistemleri olduğu sonucunu veren çalışmaya göre ergenliğin ilk dönemlerinde bireyin aileden algıladığı destek azalırken arkadaştan algıladığı destek artmaktadır. Ancak ergenlik dönemi süresince aileden algılanan sosyal destek duygusal problemlerin en iyi belirleyicisi konumundadır. Sonuç olarak bazı çalışmalarda, sosyal destek algısının cinsiyet farklılıkları açısından incelendiğinde, kızların erkeklere oranla daha yüksek destek algısına sahip olmalarına rağmen daha az hoşnut oldukları bulunmuştur.

Ergenlik döneminin yaş gurupları açısından ele alındığı çalışmalarda da ilk ve geç ergenlik döneminde aileden algılanan sosyal destek düzeyinin daha yüksek olduğu, orta ergenlik döneminde ise aile dışı sistemlerden daha çok destek alındığı ortaya çıkmıştır.

Ergenin sahip olduğu ailenin özellikleri, sosyal destek algısını etkilemektedir. Bununla ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir. Literatüre bakıldığında, ailenin gelir ve eğitim düzeyindeki yükselmeyle algılanan sosyal destek düzeyindeki yükselmenin paralel olduğunu bildiren çalışmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalara göre, ergenin ailesindeki gelir ve eğitim düzeyindeki artış, sosyal desteğin de yükselmesine olumlu etki göstermektedir (Banaz 1992: 67; Bayram 1999: 154; Elbir 2000: 96-102).

Sosyal destek algısı üzerindeki bir diğer etki de ergenin içinde yaşadığı ailenin yapısıdır. Lise ergenleri üzerinde yapılan çalışmalarda çekirdek aileye sahip ergenlerin diğer aile gruplarına göre daha yüksek destek algısına sahip oldukları bildirilmiştir (Banaz, 1992: 46; Elbir, 2000: 63; Elmacı, 2001: 53; Çakır, 1993: 72; Bayram, 1999: 151).

Çalışmasında tek çocuk konumundaki ergenlerin en yüksek düzeyde sosyal destek algısına sahip oldukları sonucunu elde eden Bayram'a (1999: 158) karşılık Elbir (2000: 43) lise birinci sınıf ergenleri üzerinde yaptığı araştırmada tam tersi sonuçlara ulaşmıştır.

Bu çalışmada tek çocuk konumundaki ergenlerin aile destek puan ortalamalarının kardeşi olanlara göre daha düşük olduğunu bununla birlikte bir kardeşi olanların daha fazla kardeşi olanlara oranla daha yüksek algı düzeyine sahip oldukları saptanmıştır.

Bayram (1999: 158) ortanca çocukların aileden algıladıkları sosyal desteğin en düşük düzeyde bulunduğunu tespit etmiştir. Bu konuda Yavuzer (1999: 104-107) ortanca çocuğun küçük çocukla büyük çocuklar arasında kaldığını problem ve ihtiyaçlarını kendi başlarına giderme yolunu seçtiğini, ailenin de bu çocuklara farklı tutum ve davranışlar içerisinde girebildiklerini belirtmektedir.

Ergenlerin akademik hayatlarındaki başarı başarısızlık, devam ettikleri okuldan memnuniyet dereceleri, öğretmenleriyle kurdukları ders içi ve ders dışı iletişim gibi faktörlerin onların sosyal destek algı düzeylerinde etkili olduğuna dair çalışmaların bazıları aşağıdaki gibidir.

Akademik başarısı birbirinden farklı lise ergenleri üzerinde Yıldırım (1998) tarafından gerçekleştirilen çalışmada okullarından memnun olan ergenlerin algıladıkları toplam sosyal destek düzeyi, memnun olmayanlara göre yüksek bulunmuştur.

Elbir (2000: 101) lise birinci sınıfa devam etmekte olan ergenler üzerinde yaptığı çalışmada okul memnuniyet derecesi yükseldikçe aileden algıladıkları sosyal desteğin de seviyesinin anlamlı bir şekilde arttığını bildiren sonuçlar elde etmiştir. Aynı çalışma öğretmenleriyle tatmin edici bir iletişim içinde bulunan ergenlerin diğerlerine oranla daha yüksek sosyal destek algısına sahip olduklarını göstermektedir.

Akboy (1991: 24) ve Altan (1999: 18) da, öğretmenlerinden memnun olan, öğretmenleri tarafından takdir içercisi sözel ve davranışsal tepki alan, destekleyici ve geliştirici öğretmen davranışlarıyla karşılaşan ergenlerin kendilik algılarında olumlu bir artış olduğunu, daha başarılı ve kişilerarası iletişimi güçlü bireyler haline geldiğini bildirmektedir. Barrera, Sandler ve arkadaşlarına (1981) göre öğretmenler ergenlerin okul yaşantısında daha doyurucu bir yaşantı sağlamalarında önemli rol oynamaktadır (Akt: Elbir 2000: 109).

1.5.3. Ergenlik Ve Madde Kullanımı

Madde kullanımı pek çok ülke tarafından sosyal bir sorun olarak nitelendirilmektedir. Özellikle maddeye başlama yaşının aşağıya çekilmesi, ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde kullanımı, bu konuda ulusal ve uluslararası pek çok çalışmalar yapılmasına yol açmış, soruna çok boyutlu bir ele alışla tanımlama getirilmeye çalışılmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalar en çok kullanılan maddelerin tütün ve tütün mamulleri, esrar, uçuucu maddeler ve alkol olduğunu göstermektedir (Acuda ve Eide, 1994: 207–212). Ülkemizde madde kullanımının sıklığı benzerdir; ancak gelişmekte olan ülkelere kıyasla sigaranın kullanımı daha yüksektir (Ögel ve Liman, 2003: 7).

ESPAD'ın (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) 1995'te yaptığı çalışmada Avrupa ülkelerinde ergenlerin sigara kullanım sıklıkları şöyle belirlenmiştir: İtalya %64, , Litvanya %65, Polonya %65, Ukrayna %66, Büyük Britanya %68, Danimarka %68, , Macaristan %69, İsveç %71, Estonya'da %72, İrlanda %74, Finlandiya %77 (Hibell ve ark., 1995: 16).

Araştırmanın yapıldığı tarihte, son bir yıl içerisinde ergenler arası alkol kullanma yaygınlığı Ukrayna'da %30,Macaristan'da %40, İtalya'da %43, Polonya'da %44, Estonya'da %46, Litvanya'da %57, İsveç'te %63, İrlanda'da %66, Büyük Britanya'da %70, Finlandiya'da %74,Danimarka'da %82'dir (Hibell ve ark., 1995: 17).

Kanada'yı kapsayan bir araştırma sonuçlarında, uçuucu madde kullanıma başlama yaşı ortalama olarak 9,7'dir. Uçuucu madde kullanımının erken yaşlarda başlaması, diğer uyuşturucu maddelerin kullanımına bir basamak oluşturmaktadır (Young ve ark., 1999: 32-46).

Uçuucu maddeyi kullanan ergenlerin akademik açıdan çok düşük başarıya sahip oldukları, arkadaş ve yakın akrabalarının da alkol kullanım oranlarının çok yüksek olduğu bulunmuştur. Brezilya'nın düşük sosyo-ekonomik düzeyine sahip popülasyonuna dâhil ergenlerin %24'ünün yaşamlarında en az bir kere uçuucu madde kullanmış oldukları saptanmış, bu oranın çalışmanın yapıldığı tarihte son bir ay içerisinde %4,9 olduğu tespit edilmiştir(Farrow ve Schwartz, 1992: 409–413).

ABD’de yapılan bir araştırma sonucunda üniversiteye devam eden ergenlerin %34.3’ünün en az bir kere, %2.9’unun ise düzenli bir şekilde uçuucu madde kullandığı saptanmıştır (Howard ve ark., 1999: 63-75). Aynı araştırma Hintli ergenlerin uçuucu madde kullanım oranlarını %12.3 olarak bulmuştur. Uçuucu madde kullanan bireylerin kullanmayanlara göre iki kat daha fazla alkol kullandıkları tespit edilmiştir.

ABD’de 1996 yılında yapılmış bir araştırmada 18–25 yaş arası standart evlerde yaşayan genç bireylerin %1’inin hayatlarının bir döneminde vücutlarına enjekte etme yoluyla (%1,3’ünün eroin, %10,2’sinin kokain ve %44’ünün marihuana) madde kullandıkları belirtilmektedir.

Klipatrick ve arkadaşları (2000: 19–30) tarafından 11-17 yaş arası 3907 gençle yapılmış bir araştırmada, grubun %7’sinin alkol, marihuana ya da başka bir madde kullandıkları tespit edilmiştir. Ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde yasa dışı ilaç kullanımıyla sağlık problemlerinin artması arasında ilişki olduğu aktarılmaktadır (Flom, Friedman, Kottiri, Neaigus ve Curtis, 2001: 425–444). Edinilen bu sonuçlar, ergenlerin alkol ve sigara kullanımını önlemede ulusal sağlık kurumlarını, çalışmalarını hızlandırmaya yöneltmiştir.

Bahsi geçen önleme çalışmaları için kısa vadede, yasa dışı maddelerin edinilmesinin önüne geçilmesinde daha etkili olunması, uzun vadede de madde kullanımının önlenmesine yönelik eğitim çalışmaları ve bağımlılık geliştiriciler için etkin müdahalelerin geliştirilmesi önerilmektedir (Simons-Morton, Haynie, Crump, Eitel ve Saylor, 2001: 95–107).

Ergen madde kullanımının gelişiminde, sosyal etkilerin önemini pek çok araştırmacının kabul ettiğini belirten Engels, Knibbe, De Vries, Drop ve Van Breukelen (1999: 337–361); öncelikle aile etkisi konusunda çocukların aile normlarını, değerlerini ve yaşam biçimlerini içselleştirerek aileden etkilendiklerini düşünmektedirler. Konu hakkında yürütülmüş bazı araştırmalarda, sigara kullanan aile çocuklarının ileri yaşlarda sigara kullanmaları ile ilişkisi bulunmazken, yapılmış diğer araştırmalar, sadece kız ergenler için ailede sigara kullanılıyor olmasının belirleyici olduğunu rapor etmektedir.

Engels ve arkadaşları(1999: 337–361) araştırmalarında, ailelerin çocukları üzerindeki etkisinin uzun dönemde az ama etkili ve istikrarlı olduğunu vurgular. Farklı araştırmalar ailesinde madde kullanımına tanık olmuş ergenlerin maddeye başlamada yüksek risk grubuna girdiklerini belirtmektedirler (Kosterman ve ark., 2000: 1-10).

Simons-Morton ve arkadaşlarının (2001: 95–107), gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarında, aile içinde kendilerine saygı duyulan, ciddiye alınan, fikirleri sorulan ve dinlenen, kurallar ve kararlar hakkında açıklamalar yapılan ergenlerin sigara ve alkol kullanım olasılığının daha düşük olduğunu aktarılmaktadır.

Tanter, Sambrano ve Dunn (2002: 3–10),ergenlik döneminde madde kullanım riskini artırabilen çocukluk dönemi özelliklerinin etkisini azaltmaya yönelik araştırmalarının sonucu; ilgili ve bağlı ebeveyn modellerinin bu çabaya olumlu etken olduğunun önemine yöneliktir. Bu konudaki diğer ortak çalışmalarda da ergenlerde sigara ve alkol kullanmayla, aile ve arkadaşlara olan bağlanma niteliği ile ilişkisinin varlığı belirtilmiştir.

Piko (2000: 617–630), ergenlerin madde kullanımını etkileyen pek çok faktörün bulunduğundan söz eder. Ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımını yordamada sosyo-demografik özellikler, psiko-sosyal sağlık, aile ilişkilerinin niteliği ve algılanan sosyal destek önemli derecede etkilidir. Simons-Morton ve arkadaşlarına göre (2001: 95–107), sosyal etkiler, ergenlerin madde kullanımını destekleyebilir de engelleyebilir de.

Konuyla ilgili Sutherlend ve Shepherd (2001: 445–458), madde kullanan ve kullanmayanlar arasında çeşitli düzeylerde farklılıklar bulunduğuna değinirler. Bu farklılıklar, genetik ve kişilik özellikleri açısından ya da sosyal durum ve sosyal tepkiler açısından olabilir. Bireyin yaşamının belirli yönlerinin bu sosyal durumların belirleyicisi olduğunu düşünen araştırmacılar, aile ve arkadaş etkisine özellikle vurgu yapmaktadır.

Kız meslek lisesi 1. ve 2. sınıf öğrencisi 102 öğrenciyle gerçekleştirilen Taşçı ve arkadaşlarının (2005: 122-128) araştırmasında, gençlerin madde bağımlılığı hakkındaki bilgi ve görüşleri ve madde kullanım durumu belirlenmeye çalışılmış, ergenlerin %15,7'sinin madde kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanan gençlerin başlama nedenleri sorulduğunda; %31,2'si arkadaş etkisi, %25'i özentî yüzünden maddeye başladıklarını dile getirmişlerdir. Araştırmada “madde bağımlılığı nedir?” şeklinde yöneltilen soruya katılımcıların %32,8'i “uyuşturucu madde kullanmak”, %29,7'si “kötü alışkanlık” yanıtını vermiştir. Katılımcıların %47,1'nin arkadaşı, %26,5'inin anne-babası, %14,7'sinin duygusal ilişkide oldukları kişi madde kullanmaktadır. Bu çalışmada extasy en sık kullanılan madde olarak bulunmuştur.

İstanbul ilinde yapılan 1991 yılına ait çalışmada lise ergenleri arasında yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım oranı %15,7 olarak saptanmıştır (Özer, 1991; akt.Ögel ve ark., 2003: 7-44). Yine İstanbul'da 15 ayrı okulda eğitimine devam eden 2800 öğrencinin %68'sinin yaşamları boyunca en az bir kez sigara içtiği belirlenmiştir (Yazman, 1995: 16). İstanbul'da 1996 yılına ait başka bir araştırmada yaşam boyu en az bir kez sigara kullanımının oranı %29,4 olarak bulunmuştur (Ögel ve Tamar, 2001: 47-52).

Alkol kullanımının sıklığını, Yazman (1995: 16) %27 olarak bulurken; Ögel ve Tamar'ın (2001: 47-52) çalışmasında bu oran çalışmanın yapıldığı tarihte, son bir ay içindeki en az bir kez olan alkol kullanımı %34,2, yaşam boyu en az bir kez sarhoş olma oranı ise %26,6 olarak kayda geçmiştir.

Ögel ve arkadaşları (2003: 7-44) tarafından yapılan aile içi ilişkiler ve madde kullanım yaygınlığının incelendiği araştırmada, anne-baba ayrı, anne ve baba ilişkisi kötü olan ve bireyin aile içi iletişiminin yetersiz olduğu durumlarda, ergenler tarafından herhangi bir maddenin en az bir kez kullanım oranının daha fazla olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada ailenin eğitim durumunun değerlendirilmesinde, madde kullanımı ile baba eğitim düzeyi arası önemli bir fark bulunmamakla birlikte, anne eğitim düzeyi yüksek ergenlerde extasy ve uyuşturucu madde kullanımının iki kat arttığı gözlenmiştir.

Babanın alkol kullanmıyor olması, ergenlerde madde kullanımı üzerinde önemli bir fark yaratmazken, annenin kullanıyor olması madde kullanım riskini arttırmaktadır. Maddeye başlama ve kullanmada en önemli nedenin “merak” olduğu sonucunu veren araştırma da saptanan diğer önemli nedenlerden biri “sinirlendiği için” diğeri de “eğlenmek için” olmuştur. Çalışmada sigara ve alkol kullanım yaygınlığı açısından, okullar arasında kayda değer fark olmamakla birlikte, özel okul ergenlerinin madde kullanım sıklığının en fazla olduğu saptanmıştır.

Çalışmaya katılanlardan %54,4’ü genel okul, %29,7’si meslek lisesi, %8,4’ü Anadolu lisesi, %2,4’ü özel okul öğrencisidir. %5,1’i de diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Düzenli olarak sigara, alkol ve madde kullanımının ergenlerin eğitime devam ettikleri kuruma göre değerlendirilmesinde bu oran özel okullarda %19,9, Anadolu liselerinde %14,7, Meslek liselerinde %10,3 ve genel okullarda %8,5 olarak bulunmuştur. Diğer okulların oranı %9,7dir.

1.7. ARAŞTIRMANIN SORUNU

Dünyada sosyal açıdan yaşanan hızlı değişim ülkemizdeki yaşam temposunu da hızlandırmakta, kişiler arası ilişkileri de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu değişimin getirdiği bireysel ve toplumsal olumsuzluklarda algılanan sosyal destek düzeyi önem kazanmaktadır. Çünkü bireyin ve de toplumun stresini azaltıp onlara sağlıklı bir yaşam olanağı sunmak, sosyal desteğin en önemli rolüdür. Özellikle ergen bireyin gelişimi açısından belirleyici bir etken olan aile kavramı ve onun sağladığı sosyal destek çok önemlidir.

Sosyal değişimler ailelerin ve ergenlik sürecinin yapısını da değiştirmektedir. Aile yapısındaki değişiklikler, tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış, gittikçe daha çekirdek bir hale gelen aile yapısı, aile tarafından gence sağlanacak sosyal desteğin içeriğini etkilemektedir.

Bu durum, gencin ihtiyacı olan destekleyici ve koruyucu öğrenmenin kaybolmasına ya da kendisine ulaşım yollarının değişmesine neden olmuştur. İçinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartları algılayış biçimi, gencin karşılaşacağı problemlerle nasıl baş edeceğine karar vermesinde önemlidir. Yaşam koşullarının ağırlaşması, ekonomik sıkıntılarla gelen aile içi sorunlar, bireylerin baş etme yeteneğindeki yetersizlikler ve gelecekte beklenen kayıplar gibi faktörler Adölesanları madde kullanmaya yönlendirebilmektedir.

Yukarıda sayılan benzeri sorunların yanı sıra, içinde bulundukları gelişim döneminin de yükünü üstlenen gençler her ne sebeple olursa olsun, risk alma ve yeni şeyler deneme eğilimindedir. Risk aldıkları davranışın nedeni sorunlardan kaçma ya da onlara çözüm bulmaya yönelik olabileceği gibi, kendilerini diğerlerine kanıtlamaya yönelik de olabilir. Bu deneyimler doğru rehberlik ve yönlendirmeye olumlu veya bahsedilen sosyo-kültürel/ekonomik değişimlere uyum sağlama sürecinde sosyal sorunlardan kaçış amacıyla yanlış yönlendirmeye olumsuz olabilir. Genç birey sigara ve/veya alkol maddelerini kullanmayı heyecan verici bulabilir. Özellikle, ailelerinde sigara ve/veya alkol maddesi kullanan, aileleriyle bağ kuramayan veya ailelerinin kendilerine değer vermediğini düşünen, özsaygısı zayıf, depresyon gibi zihinsel veya duygusal problemi olan gençlerin bu maddeleri deneyimleme ve kullanma riskleri yüksektir.

Madde kullanımında, gençlerin en önemli risk grubu olduğu gerçeği yapılan araştırmalarda dikkati çekmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de 16-30 yaş grubunun madde deneyimlemede ve kullanmada etkin olduğu, özellikle 15-24 ya da 12-22 yaş aralığının yüksek risk altında bulunduğu ortaya çıkmaktadır ki bu araştırmalardan çalışmamızda bahsedilmiştir.

Zaimoğlu ve Büyükberker'in (1992: 232) ergenler üzerindeki çalışmalarında, yaşanan sorunların ortaya çıkardığı stresin azaltılmasında, algılanan arkadaş ve aile desteğinin etkisinden bahseder. Özellikle madde kullanımını engellemede ailelerin önemi büyüktür (Chassin, Hussong ve Beltran, 2009; Miller ve Plant, 2010).

Madde kullanımındaki yaş gruplarının gün geçtikçe aşağılara çekilmesi, bireysel sağlık ve sosyal yapı üzerinde eş zamanlı ve çok boyutlu etkiler ortaya çıkaran sosyal bir sorundur ve bu yaş gruplarına yönelik müdahalelerde koruma ve önlemeye yönelik çalışmaların gerekliliği önem kazanmaktadır. Literatürde madde kullanan gençlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri, bu algıyı etkileyen etkenler, bu algının maddeye başlamadaki etkisi ve bu kaynakları yönlendirecek profesyonel meslek elemanlarının müdahale yöntemleri hakkında sınırlı bilgiye ulaşılmıştır.

Bahsedilen bu kaygılar araştırmacının gözlemleriyle buluşmuş ve araştırmacıda bu konu üzerine eğilme ihtiyacı oluşturmuştur. Araştırmacının çalışma ortamında bulunan ergenlerin sigara ve alkol maddeleriyle olan ilişkisi kendisini endişelendirmiştir. Araştırmacı bu durumun ergenlerin sosyal destek algı düzeyleriyle herhangi bir ilgisinin olup olmadığını araştırmayı kendisine hedef olarak belirlemiştir.

Ortaya çıkan bu sonuçlar ışığında, ergenlik döneminde sigara ve/veya alkol kullanan lise öğrencilerinin çok boyutlu algıladıkları sosyal destek düzeylerinin ne olduğu ve bu sosyal destek düzeylerini etkileyen faktörlerin neler olduğu ve son olarak bu gençlerin sosyal desteği algılayış biçimlerinin maddeye başlamadaki etkisi bu araştırmanın sorununu oluşturmaktadır.

1.8. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın genel amacı;

Bolu ili Gerede ilçesi, Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde eğitimlerini sürdürmekte olan ergenlerin, arkadaş, aile ve bunlar dışındaki bir kişiden algıladıkları sosyal destek düzeylerinin ve buna etki eden faktörlerin saptanması ile bu düzeyin gençlerin sigara-alkol maddelerine ilişkin tutum ve davranışlarının oluşumundaki etkisi olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmanın yapılmasında araştırmacının kendi amacı ve varmak istediği nokta ülkemizde sigara ve alkol kullanmakta olan 14-19 yaş aralığındaki ergenlerin bu maddeleri kullanmaya başlamalarında ve kullanıma devam etmelerinde, algıladıkları sosyal destek düzeylerinin etkisini saptamak ve bu düzeye etki eden etmenler üzerinde düşünme, tartışma ve yeni olanaklar ortaya çıkarmaktır.

Araştırmada yukarıda ifade edilen ana amaçlar doğrultusunda, alt amaçlar, aşağıdaki biçimde sıralanmıştır.

- 1.8.1 Araştırmanın çalışma evrenini oluşturan ergenlerin ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
- 1.8.2 Araştırmanın çalışma evrenini oluşturan ergenlerin eğitim-öğretime ilişkin süreçleri ve değerlendirmeleri nasıldır?
- 1.8.3 Araştırmanın çalışma evrenini oluşturan ergenlerin sigara-alkol kullanım özellikleriyle, algıladıkları sosyal desteğin arasında ne tür bir ilişki vardır (ergenlerin madde (sigara-alkol) kullanıp kullanmadıkları ile algılanan sosyal destek puan ortalamaları açısından fark var mıdır?)
- 1.8.4 Araştırmanın çalışma evrenini oluşturan ergenlerin madde (sigara-alkol) kullanım oranları nelerdir?
- 1.8.5 Araştırmanın çalışma evrenini oluşturan sigara ve alkol maddelerinden en az birini kullanan ergenlerin kullanımı bırakmaya yönelik ve bunların dışındaki ihtiyaçları nelerdir?

1.9. ARAŞTRMANIN ÖNEMİ

Bir araştırmanın önemi; araştırma amaçları doğrultusunda toplanan verilerin hangi kuramsal ya da pratik sorunun çözümünde ve nasıl kullanılabileceğinin açıklanması olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle araştırmanın önemi, araştırmacının kendi amacının ortaya konmasıdır, araştırmacının araştırmayı neden yaptığını tanımlamasıdır (Özdemir, 1998).

Bu çalışmanın literatüre hem kuramsal açıdan hem de uygulama açısından aşağıda sıralanan yararları getireceği düşünülmektedir;

Bu çalışmaya, herhangi bir bireyin çevresinden algıladığı sosyal desteğin, onun hayatının pek çok safhasında önemli etkilerinin olduğu kabul edilerek yola çıkılmıştır. Özellikle de ergenlik gibi kompleks, sınırları bireyden bireye değişen ve kendine kimlik arayışı içerisinde olunan bir dönemde, gençler üzerinde sosyal destek algısının çok daha fazla etkisi olduğu düşünülmektedir. Genç ister ergenlik dönemi öncesindeki dönemleri sağlıklı bir şekilde tamamlamış ister tamamlayamamış olsun, gencin sosyal çevresiyle kurduğu iletişim ve bunu algılayış biçimi, onu doğru kararlar vermesine yönelteceği gibi, yanlış ve sağlıksız kararlar vermesine de etki edecektir. Sözü edilen yanlış kararlar kapsamında hiç kuşkusuz madde deneyimleme, kullanma ve bağımlılık geliştirme süreçleri de bulunmaktadır.

Çalışmada maddeden kasıt, bağımlılığa yol açan maddelerin genel olarak ele alınmasından ziyade sigara ve alkol maddeleridir. Ülkemizde kullanılan yaygın maddeler, gelişmekte olan ülkelerle benzerlik göstermektedir (gelişmekte olan ülkeler çapında yapılan çalışmalarda en sık kullanılan maddenin tütün ve türevleri, alkol, esrar ve uçucu maddeler olduğu bildirilmiştir; Acuda, Eide, 1994: 207-212). Ancak gelişmekte olan ülkelere kıyasla sigaranın kullanım sıklığı Türkiye’de daha yüksektir (Ögel ve Liman, 2003: 7).

Madde kullanımı pek çok ülkenin “sosyal sorun” olarak nitelendirdiği bir konudur. Özellikle son yıllarda maddeyle tanışma yaşının aşağılara çekildiği göz önüne alınarak mevcut durum, ülkeleri ulusal ve uluslararası çalışmaların yapılmasına yönlendirmiştir. Madde kullanımı sorunu ilgili disiplinlerce “biyo-psiko-sosyal” bir sorun olarak ele alınmaktadır ve dolayısıyla bu üç alanda da koruyucu, önleyici ve tedavi edici önlemlerin alınmasına ve politikaların oluşturulmasına ne denli ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Çalışmada gençlerin sosyal destek algısı, kullanılan ölçek doğrultusunda, aileden alınan sosyal destek, arkadaştan alınan sosyal destek ve kendisi için özel herhangi bir kişiden olmak koşuluyla üç alt başlık ve toplam olarak ele alınmıştır. Özel bir kişiden anlaşılan, gencin flört ettiği biri, güvendiği bir akraba ya da arkadaşı, profesyonel bir meslek elemanı (doktor, öğretmen, sosyal destek uzmanı..v.b.) olmalıdır.

Gençlerin bu sosyal destek mekanizmalarıyla kurdukları ilişkilerden ne derece tatmin oldukları, bu algıyı nitelerken nelerden etkilendikleri ve maddeye başlamada bu algının ne denli etkin olduğu saptanmıştır.

Saptanan bu verilerin profesyonel meslek elemanlarına farkındalık getireceği ve buradan hareketle mesleki hizmetlerinin kapsamını belirleyerek, onların hizmetlerini yaygınlaştırmalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Sosyal destek algı düzeylerinin yanı sıra, gençlerin sosyodemografik özelliklerinin de saptandığı çalışmada, kendilerinin maddeye ilişkin tutum ve davranışları öğrenilmiş ve görüşleri de alınmıştır.

İşte bu incelemelerden elde edilen bulguların; gençlerde sigara ve alkol kullanımının zaman içerisinde bağımlılığa dönüşebilme olasılığı göz önüne alınarak, popülasyonun değişik özellikleri ile sosyal destek düzeylerinin belirlenmesi, toplumumuzda madde kullanımı ve bağımlılığının önlenmesine hizmet edecek disiplinlerin yeni çalışmalarına katkıda bulunması, gençlere dair sigara, alkol ve madde kullanımını azaltma ve önleme hizmet ve politikalarının daha nesnel bir şekilde değerlendirilmesi, koruyucu-önleyici-tedavi edici hizmetlerin planlanması ve örgütlenmesi, hatta bu süreçte gençlerin sosyal destek kaynaklarının ergene destek vermesi için teşvik edilmesi ve bu konuda oluşturulacak yeni politika ve hizmet sunumlarına pozitif katkı sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.10. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

1.10.1. Araştırmada kullanılan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği uyarlaması benzer konuların araştırılmasında kullanılmış olması ve geliştirildiği kültürdeki geçerlik ve güvenirlik ölçülerine yakın ölçüler vermesi dikkate alınarak bu çalışmada amacına uygun olduğu varsayılmıştır.

1.10.2. Madde kullanım ve bağımlılığının yanı sıra ergenlere ait sorunların çözümünde sosyal hizmet mesleğinin etkin bir görevi olduğu varsayılmıştır.

1.10.3. Çalışmanın veri toplama aşamasında kullanılan ölçek ve anket formuna, araştırma nüfusunun gönüllü olarak katılmalarının sağlanması, kişilerin kendilerine ilişkin daha doğru bilgiler vereceği varsayımına dayanmaktadır.

1.10.4. Araştırmanın nüfusunu oluşturan Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (Bolu Gerede Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi) ergenleri soru kâğıdını ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğini yansız olarak cevaplamışlardır.

1.11. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir;

1.11.1. Araştırma Nüfusu, Bolu iline bağlı Gerede ilçesindeki Esentepe Mesleki ve Teknik Eğitim Anadolu Lisesinde okuyan 14-19 yaş arasındaki 239 öğrenci arasından çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 146 kişi ile sınırlıdır. Nüfusun 146 kişi ile sınırlı olmasının nedeni okul öğrencilerinin Mayıs-Kasım ayları içerisinde staj eğitimlerini tamamlamak için okuldan ayrılmak durumunda olmalarıdır. Belirli aralık ve sıra gözetilerek öğrenciler okuldan ayrılıp farklı işletmelere gönderilmektedir. Bu nedenle araştırmamızın veri toplama süreci olan 10 Nisan 2015 - 1 Haziran 2015 tarihleri arasında bazı öğrencilere ulaşamamıştır.

1.11.2. Verilerin toplanması sonrasında öğrencilerin elde edilecek sonuçlar hakkında kendilerine geri dönüş yapılması talepleri, araştırmacının tayininin Bolu ilinden Aydın iline çıkmasından dolayı gerçekleştirilememiştir.

1.12. TANIMLAR

1.12.1. Madde: Bu araştırmada madde kavramı sigara ve alkol maddelerini kapsamaktadır.

1.12.2. Ergen/Genç: Bolu Gerede Mesleki ve Teknik Eğitim Anadolu Lisesinde eğitim görmekte olan, 9., 10., 11. ve 12. sınıfta öğrenimine devam eden kişidir.

1.12.3. Ergenlerin Madde Karşısındaki Tutumu: Ergenlerin sigara ve alkol maddelerine karşı zihinsel açıdan hazır oluşu veya belirli bir biçimdeki durumudur.

1.12.4. Davranış: Canlıların dış dünyaya karşı gösterdikleri her türlü bilişsel, duyuşsal ve psikomotor (bedensel-fiziksel) tepkilerin genel adıdır. Söz konusu bilişsel, duyuşsal ve psikomotor boyutlar birbiri ile etkileşim halindedir.

1.12.5. Sosyal Destek: Güç durumdaki bireye ya da stres altındaki bireye yakından bağlı olduğu; eş, aile, arkadaş, gibi insanlar tarafından sağlanan maddi ve manevi yardımdır.

1.12.6. Ergenlerin Algıladıkları Sosyal Destek: Çalışmaya katılan ergenlerin "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği"nden aldıkları puan ile belirlenen düzeyi ve ergenlerin, ailelerinden, öğretmenlerinden, sınıf arkadaşlarından, yakın arkadaşlarından okul içi ve dışı diğer insanlardan duygusal, bilgisel, değerlendirici ve araçsal destek türlerinde aldıkları yardımı ifade etmektedir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölüm; araştırma modeli, evren ve örneklem, veriler ve toplanması, verilerin işlenmesi, araştırmada işgücü, zamanlama ve bütçelendirme bölümlerini içermektedir.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma modeli, yapılan araştırmanın amaçlarına uygun ve ekonomik olarak, verilerin elde edilmesi ve analizi için gerekli koşulların düzenlenmesi olarak ele alınırsa; bu araştırmanın modelinin tarama modellerinden “genel tarama modeli” olduğu görülmektedir. Bu araştırma sayısal verilere ulaşmayı sağlayacak nicel araştırma tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Genel tarama modelleri “çok sayıda oluşan bir evrende evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir” (Karasar 1995a:79).

Red ve Smith (1989: 64-93) ise bu tür araştırmaları, “alan araştırması” kapsamında ele almaktadır. Bilindiği üzere alan araştırması evreni tanımlamak amacıyla, orijinal verileri evrenden ya da evreni temsil ettiği düşünülen bir örneklem üzerinden anketler aracılığıyla toplar.

Çalışmada iki ya da daha çok değişken arasındaki birlikte değişimin varlığı ve derecesi belirlenmeye çalışılmıştır. Karasar (2005: 77) ‘ın belirttiği gibi bu araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmış, olayı herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmemiştir.

2.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA EVRENİ

Örnekleme; bir araştırmanın konusunu oluşturan evrenin tüm özelliklerini yansıtan bir parçasının seçilmesi işlemi belirtir. Örneklemin seçildiği grubun tümü ise vereni oluşturur. Örneklem seçilirken, örneklemin temsil yeteneği taşımaya ve yeterli büyüklükte olmasına dikkat etmek gerekir. Örneklem seçilerek yapılan araştırmalar zaman ve maliyet yönünden ekonomik olduğu gibi; çoğu zaman da tüm evrenin incelenmesiyle elde edilen sonuçlar kadar geçerli, sağlıklı ve güvenilir olabilir (Gökçe, 1988: 77-78).

Bu araştırmanın çalışma evrenini, Bolu İline bağlı Gerede İlçesinde eğitim gören Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu lisesi ergenleri oluşturmaktadır. Adı geçen lisede toplam 239 öğrenciden bu çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul etmiş olan 146 öğrenci, çalışmanın araştırma grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın nüfusu, Gerede'deki Esentepe Mesleki ve Teknik Eğitim Anadolu Lisesinde eğitim-öğretim gören 9., 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden toplam 146 kişiden oluşmaktadır.

Örneklemin alınmasında örneklemin, alındığı evreni temsil etmesi önemlidir. Bu durumda ne kadar ve hangi büyüklükteki bir örneklemin evreni temsil edebileceği sorunu ortaya çıkmaktadır (Bailey, 1987). Yeterli bir örneklem, güvenilir sonuçlar sağlayacak kadar eleman kapsayan örneklemdir (Young, 1968: 324).

Örneklemin çok küçük olması durumunda araştırmanın sonuçlarının evren için genellenebilmesi güçleşir. Betimsel araştırmalarda minimum %10 örneklem alınır. Küçük evrenlerde ise %20'ye ihtiyaç duyulur (Gay, 1987).

Bu çalışma için örneklemin yeterli olabilmesi için %6 güven düzeyinde, yapılması gereken anket sayısı 139 olarak tespit edilmiştir. Araştırmacı ise 146 kişiye anket uygulamıştır.

2.3. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARACI, GÜVENİRLİK ve VERİLERİN TOPLANMASI

Bu çalışmadaki veriler, araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniği aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmanın verileri 10 Nisan 2015 - 1 Haziran 2015 tarihleri arasında toplanmıştır. Veriler Gerede Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde öğrenim gören 14-19 yaş aralığındaki ergenlerin sosyal destek düzeyleri ve bu düzeyleri etkileyen etmenleri ortaya koymayı amaçlayan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Algısı Ölçeği ve araştırmacı tarafından literatür bilgileri gözetilerek hazırlanmış; ergenlerin sosyodemografik özelliklerini ve sigara ve alkol maddeleri hakkındaki tutum ve davranışlarını saptamaya yönelik soru kağıdı bulunmaktadır.

Bu çalışmaya staj eğitimi için okuldan ayrılmış olan ergenlerin katılımı sağlanamamış, araştırmanın yapıldığı tarihte okulda bulunan ve araştırmaya katılmayı kabul eden ergenler araştırma grubunu oluşturmuştur.

Çalışmamızda kullanılan ölçeğin güvenilirliğini ölçmek amacıyla reliability (güvenilirlik) testi uygulanmıştır. Güvenilirlik analizi, daha önceden belirlenmiş bir ölçek türüne göre hazırlanmış ankete verilen yanıtların tutarlılığını ölçer. Burada tutarlılıktan kasıt, sadece ölçeğe uygun olarak sıralanabilir (ordinal scale) yanıtlar içeren sorulara verilen yanıtların tutarlılığıdır. Örneğin anketin cinsiyet, gelir veya evet/hayır cevabı verilen sorularına güvenilirlik analizi uygulanmaz. Ancak örneğin her hangi bir konu hakkında görüş belirten bir soruya verilen 5'li Likert ölçeği ile hiç katılmıyorum (1)'den kesinlikle katılıyorum (5) gibi sıralanabilir yanıtlar güvenilirlik analizine tabi tutulabilir. Güvenilirlik analizi için kullanılan temel analiz Cronbach Alpha (α) değerinin bulunmasıdır. Her bir madde için tek bir α değeri olabileceği gibi, tüm soruların ortalama bir α değeri de olabilir (<http://www.ekonomianaliz.com>).

Bu çalışmanın bulgularını elde ettiğimiz ölçek ve anket sorularının toplamına uygulanan reliability (güvenilirlik) testi sonucunda, tüm soruların güvenilirliği %79 olarak bulunmuştur. Reliability (güvenilirlik) testi sadece; ergenlerin sosyal destek algısını ölçmek amacıyla kullanılan 12 soruluk Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğine (alan sorularına) uygulandığında ise ölçek güvenilirliğinin %90.6 olduğu tespit edilmiştir (Cronbach Alpha kat sayısı). Elde edilen bu güvenilirlik düzeyi; ölçeğin oldukça yüksek bir güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmada veri toplama aşamasında görüşmeler, araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bolu ili Milli Eğitim Müdürlüğüne araştırma öncesi gidilerek, araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için izin alınmıştır. Alınan resmi izin belgesi (Ek4.), Gerede Esentepe Mesleki ve Teknik Eğitim Lisesi Müdürlüğüne sunulmuş ve idarenin de onayıyla ergenlerle görüşülmüştür.

Araştırmada veri toplamak amacıyla hazırlanan soru kâğıdı 5 ayrı bölümden oluşmaktadır. Soru kâğıdının 3. Bölümünü Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği soruları oluşturmaktadır. Diğer bölümlerdeki sorular araştırmacının benzer araştırmalarda kullanılan soruları incelemesiyle derlenen ve danışmanının onayının alındığı sorulardan oluşmaktadır. Bu soru kâğıdının içeriği aşağıdaki gibidir:

Bölüm A: Bu bölüm, çalışmanın amacını ve odağını oluşturan Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ergenlerini ve ailelerini tanımaya yönelik olarak sorulan sosyo-demografik sorulardan oluşmaktadır.

Bölüm B: Bu bölümde ergenlerin dâhil oldukları eğitim-öğretim sürecine ilişkin algıları ve geleceğe yönelik herhangi bir hedeflerinin olup olmadığını anlamaya yönelik sorular yer almaktadır.

Bölüm C: Benzer konuların araştırılmasında kullanıldığı ve geliştirildiği, kültürdeki geçerlik ve güvenilirlik ölçülerine yakın ölçüler verdiği dikkate alınarak, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin soruları yer almaktadır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği;

1988'de Zimmet ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin, Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçe'ye uyarlama çalışmaları yapılmış ve 2001 yılında Eker, Arkar, Yıldız tarafından gözden geçirilmiş formunun geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Aile (3., 4., 8., 11. sorular), arkadaş (6., 7., 9., 12. sorular) ve özel bir insan (1., 2., 5., 10. sorular) olmak üzere üç farklı kaynaktan algılanan sosyal desteğin yeterliliğinin, öznel değerlendirilmesini içeren Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği 12 maddeden oluşmaktadır (Zimet et al., 1988). Her biri 4'er maddeyi içeren üç alt ölçekten oluşan ölçek (ÇBASDÖ) 1 den 7 ye kadar puanlanmış, derecelendirilmesinde 7'li Likert (1= Kesinlikle hayır- 7= Kesinlikle evet) ölçeği kullanılmıştır.

Ölçek araştırmaya katılanların kendileri için önemli gördükleri kişilerden algıladıkları sosyal destek puanları hakkında bilgi vermektedir. Bu ölçekte puanın yüksekliği sosyal destek faktörlerinden hissedilen desteğin de arttığı anlamına gelir. (Eker, Arkar ve Yıldız, 2001). Ölçeğin genelinden alınacak 12-84 arası puanlardan; 12-34.8 puan düşük, 36-60 puan orta, 61.2-84 puan yüksek sosyal destek algı düzeyi şeklinde yorumlanmaktadır.

Faktör yapısı, güvenirliği ve yapı geçerliği açısından ülkemizde kullanımı genel olarak tatmin edici bulunan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Türkçe formunun (Eker ve Arkar, 1995a) özel bir insan alt ölçeği, yapı geçerliği açısından en zayıf ölçektir. Ayrıca Zimet ve arkadaşları (1990), evli ve bekâr deneklerin özel bir insan alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu, evlilerin bekârlara göre bu alt ölçekten daha fazla puan aldıklarını, ancak diğer iki ölçekte farklılık olmadığını bildirmiştir.

Bununla birlikte, Türkiye'deki ilk çalışmanın bazı bulguları (Eker ve Arkar, 1995b), evlilerin hem özel bir insan hem de aile alt ölçeklerinde daha fazla destek bildirdikleri şeklindedir. Bu durumda, bu iki alt ölçekten hangisinin eşi içerdiği pek açık değildir. Ancak şu açıktır ki, kültürden kültüre ya da farklı örneklerde, aile ve özel bir insan terimleri farklı anlamlar taşır. Bu yüzden Zimet ve arkadaşları da (1990) aile ve özel bir insan terimlerinin anlamlarının araştırılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Bölüm D: D bölümünde ergenlerin sigara ve alkol maddeleri konusundaki tutumlarını değerlendirmeye yönelik sorular ve sigara ve alkol maddelerini kullanma davranışlarını incelemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Bölüm E: Son bölümde ise ergenin sigara ve alkol maddelerini bırakmaya ve olası diğer ihtiyaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik ihtiyaçlarını belirlemeyi amaçlayan seçenekler yer almaktadır.

Veri toplama aşamasında okulda bulunan öğrencilerin büyük çoğunluğunun ankete katılmak istediği gözlenmiştir. Anket sorularının cevaplandırılmasında öğrencilerin titizlikle soruları okumaları ve anlamadıkları yerleri araştırmacıya sormalarının pozitif katkısı araştırma sonuçlarına da yansımıştır. Anket formunun üzerine isim yazmıyor olmalarının öğrencilerin kendilerini güvende hissetmelerine sebep olduğu geri dönüşü alınmıştır. Bununla birlikte öğrenciler daha önce hiçbir anlamda kendilerini tanımaya ve anlamaya yönelik girişim içinde olan birileriyle karşılaşmadıklarını ve bu durumun kendilerini özel hissettirdiğini ifade etmişlerdir.

2.4.ARAŞTIRMA VERİLERİNİN İŞLENMESİ VE ÇÖZÜMLENMESİ

Toplanan veriler, araştırmacı tarafından bilgisayar ortamına aktarılmış, daha sonra verilerin çözümlenmesi için SPSS 16.0 programından yararlanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan sorulardan elde edilen verilerin bulguları basit ve çapraz tablolardan (x2) yararlanılarak sunulmuştur. Bulgular sunulurken sayı, yüzdeler ve t testi kullanılmış, değerlendirmede puanların ortalamaları ve t testi sonuçları kullanılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. İlk olarak ergenlerin ve ailelerinin sosyo-demografik ve ekonomik özellikleriyle ilgili bulgular sunulmuştur. İkinci olarak ergenlerin eğitim-öğretim sürecine ve bu süreci değerlendirmelerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Üçüncü alt bölümde ise gençlerin sigara-alkol kullanım özellikleriyle algılanan çok boyutlu sosyal destek arasındaki ilişkilere ait bulgular ele alınmaktadır. Dördüncü olarak gençlerde sigara ve alkol maddelerinin kullanım düzeylerini değerlendirmeye yönelik bulgulara ve gençlerin madde kullanma davranışlarını değerlendirmeye yönelik bulgulara yer verilmiştir. Beşinci olarak ilk üç maddede sigara ve alkol maddelerinden en az birini kullanan ergenlerin kullanımı bırakmak isteyenlerine yönelik yardımcı ve desteğe ihtiyaç duyup duymadıklarını öğrenme amaçlı bulgular ele alınmıştır. Son iki maddede ise çeşitli konularda hissettikleri ihtiyaçların olup olmadığına yönelik bulgular vardır. Altıncı olarak sosyo-demografik verilerle, algılanan çok boyutlu sosyal destek arasındaki ilişkilere ait bulgular sunulmuştur.

3.1. ARAŞTIRMA NÜFUSUNU OLUŞTURAN ERGENLERİN ve AİLELERİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu alt bölümde ergenlerin ve ailelerinin sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerine ilişkin tanıtıcı bulgular yer almıştır.

Ergenlere ilişkin tanıtıcı bulgular cinsiyet, yaş ve en uzun süre yaşadıkları yerdir. Ailelere ilişkin tanıtıcı bulgular ise anne –babanın hayatta olma durumu, anne-babanın öz/üvey olma durumu, anne ve babanın birlikte olma durumu, anne-babası boşanan ergenlerin kiminle yaşadığı, anne-babanın boşanmadan sonraki medeni durumu, ebeveynlerin eğitim durumları, ebeveynlerin çalışma hayatına katılımları, ailelerin aylık geliridir.

3.1.1. Ergeni Tanıtıcı Bulgular

3.1.1.1 Cinsiyet

Araştırmaya katılan ergenlerin cinsiyete göre dağılımları tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Ergenlerin Cinsiyetlerine ilişkin Bulgular

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	135	92.5
Kız	11	7.5
Toplam	146	100

Ankete katılan ergenlerin cinsiyet dağılımı Tablo 1.’deki gibidir. Ankete katılan 146 öğrencinin %92.5’i erkek öğrenci, %7.5’i kız öğrencidir. Bu durumda ortaya çıkan cinsiyet dağılımına göre araştırmaya katılan erkeklerin sayısı daha fazladır. Bunun nedenlerinden biri, okula ait öğrenci yurdunun sadece erkek ergenlerin kullanımına açık olmasıdır. Bir diğer neden olarak okulun konumunun Gerede’ye en uzak yerde olması ve ulaşımın sadece taksiyle sağlanıyor olması da gösterilebilir.

Ayrıca literatür tarandığında bu araştırmaya benzer araştırmaların, cinsiyetlerin dağılımında eşitlik sağlamak adına özel bir çabaya girmedikleri görülmüştür. Bilakis pek çalışmalara katılan grupların erkek katılımcıları, kadın katılımcılara oranla tesadüfen daha fazladır. Örneğin Doğan tarafından 1998’de Sivas İli’nde 476 lise ikinci sınıf öğrencisiyle yapılan çalışmada, ergenlerin %38.7’si kız, %61.3’ü erkektir (Doğan, 2001: 10–17). Derin’in 2017 yılında tamamlamış olduğu çalışmasında da katılımcıların %93.6’ sı erkek iken, %6.4’ü kadındır (Derin, 2017). Yine Hartevioğlu tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ergenlerin %45.1’ini kızların, %54.9’unun erkeklerin oluşturduğu görülmüştür (Hartevioğlu, 2009).

3.1.1.2. Yaş

Tablo 2’de, araştırmaya katılan ergenlerin yaşları yer almaktadır. Tablo 2 incelendiğinde, araştırma grubunun 14-19 yaş aralıklarında değiştiğini ve çoğunluğun ‘17 ve 15’ yaşta olduğunu görmekteyiz.

Tablo 2. Ergenlerin Yaşlarına İlişkin Bulguların Dağılımı.

Yaş	Sayı	Yüzde
14	3	2.1
15	41	28.1
16	29	19.9
17	54	37.0
18	17	11.6
19	2	1.4
Toplam	146	100

Ergenlerin yaş ortalaması 16.58 olarak hesaplanmıştır. Ergenlerin yaşlarının 14-19 yaş aralığında değişmesinin ve 19 yaşa kadar yükselmesinin nedeni okulun genelindeki ergenlerin ve araştırma grubunun Türkiye’nin her bölgesinden gelen ve eğitimine çeşitli nedenlere ara vermiş ergenlerden oluşmasıdır.

3.1.1.3. Sınıf

Çalışmaya katılan ergenlerin sınıf dağılımları Tablo 3’de görüldüğü gibidir.

Tablo 3. Ergenlerin Sınıf Dağılımları.

Sınıf	Sayı	Yüzde
9	43	29.5
10	29	19.9
11	65	44.5
12	9	6.2
Toplam	146	100

Çalışmaya katılan grupların sınıfları 9-10-11-12 olmakla birlikte, okulun 10. ve 11. sınıflarının aşamalı olarak Mayıs ayından sonra staj görevlerini tamamlamak üzere okuldan ayrılımları nedeniyle sınıflardaki öğrenci dağılımları farklıdır.

12. Sınıfların mevcutlarının nispeten daha az olma nedeni ise, ergenlerin üniversite sınavına hazırlık gerekçesiyle rapor ve izin kullanmalarıdır. Ayrıca anketin yapıldığı Mayıs ayı içerisinde toplam mevcudu 239 kişi olan okulda - devamsızlık haklarını kullanmayan- çoğu yatılı öğrencinin, okuldaki izin alarak evlerine gittikleri gözlemlenmiştir.

3.2. AİLEYİ TANITICI BULGULAR

3.2.1. Anne-Baba Hayatta Olma Durumu

Tablo 4. Çalışma Grubunu Oluşturan Ergenlerin Sınıf Dağılımları.

Anne –baba sağ/ölü		Sağ	Ölü	Toplam
Anne	Sayı	145	1	146
	Yüzde	99.3	.7	100
Baba	Sayı	143	3	146
	Yüzde	98	2	100
Anne ve Baba	Sayı	143	3	146
	Yüzde	96.6	.7	100

Anne-Baba hayatta olma durumları incelendiğinde ergenlerin %97.2'sinin hem anne hem babalarının hayatta olduğu görülmüştür. Ergenlerin %2.8'inin babası vefat etmiş, %0.7 sinin annesi vefat etmiştir. Ergen grubunda anne-babası vefat eden öğrenci sayısı 3'tür. Çalışma grubunda vefat nedeniyle anne-baba kaybının oldukça az görüldüğü saptanmıştır. Böyle bir grubun araştırmaya katılması, ergenlerin madde kullanma davranışları ve aile bütünlüğünün bir arada değerlendirilmesine ayrıca çok boyutlu algılanan sosyal destek algısı ölçeğindeki aileye yönelik sorulardaki bulguların tam anlamıyla değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

Anadolu Psikiyatri dergisinde (2009; 10: 40-47) gençlerin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımına zemin hazırlayan ailesel risk etkenleri iki boyutta değerlendirilmiştir:

- Genetik etkenler
- Ailenin davranış biçimleri ve aile içi ilişkiler

Ailenin davranış biçimleri ve aile içi ilişkileri de kendi içinde farklı başlıklar altında değerlendirmenin mümkün olduğu söylenebilir. Bu bölümdeki bulgulara aile fertlerinden herhangi birinin kaybına (boşanma, ayrılık, terk.. gibi) yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Yine aynı derginin gencin maddeye başlama sebeplerini değerlendirmesinde, anne-babadan birinin ya da her ikisinin kaybının, madde kullanımında ailesel risk etkeni olarak kabul edildiğine yönelik yoruma yer verilmiştir.

Ögel (2010), gençlerde madde kullanımı ve bağımlılığının nedenlerinde, ebeveynlerden birinin ya da ikisinin kaybedildiği parçalanmış aileye sahip olmanın olumsuz etkisine değinmiştir.

Şaşmaz ve arkadaşları (2006)nın farklı ülkelerdeki adölesanlar arasındaki alkol içme durumunu içeren araştırmasında, gençlerin yaşamlarında en az bir kez alkol deneme oranını ve/veya kullanmaya devam etmesini arttıran faktörlerden biri olarak ebeveynlerden birinin veya ikisinin olmaması sayılmaktadır.

3.2.2. Anne-Babanın Öz-Üvey Olma Durumu

Anne-Baba Öz-Üvey Olma Durumu Tablo 5’de görüldüğü gibidir.

Tablo 5. Ergenlerin Anne-Babalarının Öz-Üvey Olma Durumu.

Anne-baba öz-üvey		Öz	Üvey	Toplam
Anne	Sayı	145	1	146
	Yüzde	99.3	.7	100
Baba	Sayı	145	1	146
	Yüzde	99.3	.7	100

Araştırmaya katılan ergen grubunda elde edilen bulgulara, katılımcıların hemen hepsinin (%99.3) babası ve annesi özdür. Katılımcıların %0.7lik bir kısmının üvey anne ya da babası vardır. Bu bulgu da 1 kişinin babası 1 kişinin de annesinin üvey olduğuna yöneliktir. Ergenlerin ebeveynlerinin birlikteliğine ilişkin bulgulara görüldüğü üzere, araştırmaya katılan ergenlerin %99.3’ü aile bütünlüğüne sahiptir. Nicel olarak aile bütünlüğü %100’e yakındır. Ancak bu bulgu ailenin nitel kalitesini ölçmede yeterli değildir.

Bununla birlikte Literatür taramasında aile etkisinin olumsuz olduğu ergenin, madde kullanma olasılığını arttığından bahsedilmektedir (Tamar ve Ögel, 1997). Boşanma çocuk ve ergenler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek bir durumdur ve yarattığı olumsuz etkinin sonuçlarından biri olarak madde kullanma davranışı görülebilir. Örneğin Dilbaz ve arkadaşları (2011) madde bağımlılığının psikososyal faktörleri arasında; kentlerde madde kullananların yaklaşık olarak % 50 sinin ebeveynlerinin boşanmış veya ölmüş olması nedeniyle tek ebeveynli ve aile üyelerinden en az bir kişide daha madde ile ilişkili bozukluk olduğundan bahseder. Bu tür sorunlarla büyüyen çocuklar madde bağımlılığı için daha yüksek bir riske sahiptirler.

Ayrıca Ögel ve arkadaşlarının 2001 yılında yaptıkları araştırmada, madde kullanım yaygınlığı aile ilişkilerine göre incelenen bireylerden,

- anne babası ayrı olan,
- geçimsiz anne-baba ilişkisine tanık olmuş,
- sorunlarını anne babasıyla paylaşamayanların

herhangi bir maddeden en az bir kez kullanma oranının daha fazla olduğu gözlenmiştir (Ögel ve ark., 2003: 7-44).

Akfert ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında (madde kullanımı ve aile ilişkisi) aile ilişkilerinin sigara kullanımı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu saptanmıştır. Hayatlarında sigara ve/veya alkol deneyen ergenlerin ailelerini değerlendirmeleri, denemeyenlere oranla istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha olumsuz çıkmıştır. Ayrıca araştırmada elde edilen bir diğer bulgu da sigara deneyenlerin aile ortamında 'ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık'; yani gencin duygusal ihmali, aile içi iletişimsizlik, aile kurallarında belirsizlik, tutarsızlık ve çok gevşek disiplin anlayışı olduğu ve 'anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk' olduğu yönündedir.

Aile içi ilişkiler, ergenin sigara ya da alkol kullanımını belirleyen önemli etkenler arasındadır. Aile içinde çeşitli sorunlar yaşayan gençlerin, alkol ve sigara maddelerini kullanma yaygınlığı daha fazladır. Anne ve babanın madde kullanıyor olması çocuğun maddeye başlaması açısından olumsuz bir etkidir. Ayrıca araştırmalarda yıkıcı anne ve baba tavırlarının; alkol kullanımını 2 katına, sigara kullanımını da 4 katına çıkardığı bulguları elde edilmiştir (Arıkan, 2011).

3.2.3. Anne-Baba Eğitim Düzeyi

Çalışmaya Katılan Ergenlerin Anne-Baba Eğitim Düzeyleri Tablo 6'da olduğu gibidir:

Tablo 6. Ergenlerin Anne-Baba Eğitim Düzeyleri.

	Anne		Baba	
Eğitim düzeyi	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okuryazar deği	6	4.0	2	1.4
Okuryazar	5	3.4	2	1.4
İlkokul	83	57.2	69	47.3
Ortaokul	22	15.2	35	23.9
Lise	26	17.9	28	19.2
Yüksek Okul	4	2.2	10	6.8
Toplam	146	100	146	100

Anket formları incelenirken, Lisans ve Üzeri eğitime Sahip babaların lise ve üzeri eğitime sahip annelerle evlendikleri, lise mezunu annelerin ve babaların aynı eğitim seviyesine yakın çiftler oldukları görülmüştür. Aile bireyleri eğitim düzeyi Tablosunda en yüksek yüzde, ilkokul seviyesinde görülmektedir. Annelerin %57.2'si babalarında %47.6'sı ilkokul mezunudur. Annelerde en düşük yüzdeyi %2.2 ile üniversite ve üstü eğitim düzeyi alırken, babalarda en düşük yüzde %1.4 ile okuryazar/değil düzeyindedir.

Bu çalışmada, anne-babanın eğitim düzeyi belirlenirken, sigara/alkol kullanan ergenlerin ailelerinin ayrı ayrı değerlendirilme çabasında bulunulmamış, ergenlerin geldikleri sosyo-kültürel çevredeki aile yapısının eğitim seviyesi bulunmaya çalışılmıştır. Ancak, bu konuda detaylı çalışmalar da mevcuttur.

Örneğin; Örsal (2009)'ın çalışması, anne ve babanın eğitim seviyelerinin artması ile ergenlerin tütün ve tütün mamullerini tüketme oranındaki artışın doğru orantılı olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Süngü (2014)'nün araştırmasında da benzer bir sonuç elde edilmiş ve bulgularda, anne-baba okuryazar olmayan, ilkokul mezunu veya ortaokul mezunu olan ergenlerin, anne-baba lise ya da yükseköğretim mezunu olan ergenlere göre daha az sigara ve alkol kullanmakta oldukları sonuçlarına rastlanmıştır.

Orak ve arkadaşlarının (2004) çalışmalarında ise, ergenlerin kötü alışkanlıkları ile babalarının eğitim düzeyleri ile ilişkisi anlamsız bulunurken, annelerinin eğitim düzeyleri arasında ilişki anlamlı bulunmuştur.

3.2.4. Anne-Babanın Çalışma Durumu

Çalışmaya Katılan Ergenlerin Anne-Baba Çalışma Durumu Tablo 7'de görüldüğü gibidir.

Tablo 7. Ergenlerin Anne-Baba Çalışma Durumu.

Anne-baba çalışma		Çalışıyor	Çalışmıyor	Toplam
Anne	Sayı	31	115	146
	Yüzde	21.23	78.77	100
Baba	Sayı	98	48	146
	Yüzde	67.12	32.88	100

Annelerin %21.23'ü, babaların %67.12'si çalışmaktadır. Annelerin %78.77'si, babaların %32.88'i çalışmamaktadır. Genel olarak bakıldığında ailelerde babaların çalıştığını görülmektedir. Annelerinin çalışmadığını ifade eden ergenlerin anneleri için "çalışmıyor" seçeneğini işaretlemiş olmaları, bu kadınların büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi, yani ev hanımı olabileceklerini düşündürmekte ve anket formu incelendiğinde bu kanının doğru olduğu görülmektedir. Kadınlara (ücretsiz aile işçisi kadınlara dair "çalışmıyor" algısı) yönelik bu olumsuz algı her ne kadar bu çalışmayla ilgili olmasa da yine sosyal hizmetin ayrı bir çalışma konusudur.

Araştırmada babaların çalışma yüzdelerinin annelere oranla daha yüksek olmasının sebebinin, babaların eğitim durumlarının annelere oranla yüksek olmasıyla, ataerkil kültüre sahip olunmasıyla ve Türk toplumunda babanın asli görevine dair algının “ailenin geçiminden sorumlu olan kişi” şeklinde olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Öyle ki 1992 yılında yapılan Türk Aile Yapısı Araştırması’nın sonucunda katılımcılar, babaların aile içi görevlerinin öncelikli olarak aile geçimini sağlamak olduğunu belirtmişlerdir (Atalay, 1992).

3.2.5. Hane Gelir Durumu

Ergenlerin düzenli olarak hanelerine giren düzenli gelir durumu Tablo 8’de görüldüğü gibidir:

Tablo 8. Ergenlerin Hane Gelir Durumu.

Aylık gelir	Sayı	Yüzde
1001 Liradan AZ	59	40.4
1001-2000	46	31.5
2001 ve üstü	41	28.1
Toplam	146	100

Araştırmacıya hanelerin gelirlerini incelemekte kolaylık sağlaması amacı ile gelir düzeyleri üç gruba ayrılmıştır. İlk grup 1001 liradan az, ikinci grup 2000 liradan az üçüncü ve son grup 2001 liradan fazla şeklinde oluşturulmuştur (Araştırmanın yapıldığı 2015 yılı, 01.01.2015 - 30.06.2015 dönemi asgari ücret miktarı net olarak 949,07 Türk Lirasıdır. Bu oran Çalışma genel müdürlüğü /sendika üyeliği ve istatistik daire başkanlığı tarafından hazırlanmıştır). Ailelerin gelir dağılımına bakıldığında ailelerin büyük çoğunluğunun (%40.4) asgari ücret ve aşağısında bir gelir elde ettikleri görülmektedir. Ortalama aylık gelir 1963 Türk Lirasıdır.

Literatür taramalarında, ailenin gelir düzeyinin artmasıyla, gencin sigara ve/veya alkol kullanımı arasında paralellik olduğu gözlenmiştir. Herken’in araştırmasına göre gençlerin alkol kullanımı ile ailenin gelir düzeyinin yüksek olması; annesinin çalışması ve eğitim düzeyi yüksek olması ile ilişki vardır ve alkol kullanan gençlerin ailelerinin gelir durumunun kullanmayanlara oranla daha yüksek olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Herken ve ark.,2000).

Clark'ın üç farklı analiz yöntemi kullanarak hazırladığı tez çalışmasında, ailenin gelir düzeyinin artmasıyla, sigara tüketim oranının da arttığı bulunmuştur. Önder'in çalışmasının (Akt: Saygın, 2008) sonuçlarında, sigara içme olasılığı ve içilen sigara miktarı ile hane halkının gelir seviyesi arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Süngü (2014)'nün araştırmasında ailesinin aylık ortalama geliri yüksek olan ergenlerin, düşük olanlara göre daha fazla alkol ve sigara kullandıkları görülmektedir.

Herken (2000)'in, Konya il merkezindeki 12-21 yaş ergenleri üzerinde yaptığı araştırmada, katılımcı öğrencilerden %16.6'sının ortalama olarak sigara kullandığı, ortaokul ergenlerinin %6.4'ünün, lise ergenlerinin %17.9'unun ve yüksekokul ergenlerinin %26.9'unun sigara içme alışkanlığına sahip olduğu bulgularına ulaşılmış; ancak ailenin gelir düzeyi, eğitimi, işi ve demografik özelliklerinin istatistiksel olarak gencin bu alışkanlığı edinmesini etkilemediği saptanmıştır.

3.2.6. Ailenin İkamet Ettiği Yer

Ergenin ailesi ile birlikte ikamet ettiği yer Tablo 9'da görüldüğü gibidir:

Tablo 9. Ailenin İkamet Durumu.

İkamet yeri	Sayı	Yüzde
Köy	40	27.4
Kasaba	10	6.8
Şehir/ilçe	94	64.4
Büyükşehir	2	1.4
Toplam	146	100

Çalışma grubunda bulunan ergenlerin çok küçük bir bölümü Gerede'de yaşamaktadır. Çeşitli nedenlerle çalışmada bulunmayan ergenlerin de çoğunluğu merkezin dışında yaşamakta ve yatılı olarak okula devam etmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere şehirde yaşayan ergenlerin sayısı çoğunluktadır.

3.3. EĞİTİME YÖNELİK BULGULAR

Bu alt bölümde çalışmaya katılan grubun devam etmekte olan eğitim sürecine ve niteliğine karşı tutumları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Ergenlerin eğitimine ilişkin bulgular; okula isteyerek devam edip etmedikleri, okula başlama ve devam etme nedenleri, mezuniyet sonrası herhangi bir hedeflerinin olup olmadığı, okul başarıları, devam-devamsızlık düzeyleri, okuldan ve öğretmenlerden beklentileri ve ders içi-dışı öğretmen-arkadaş iletişiminin yeterliliğine değinmektedir.

3.3.1. Ergenin Okula Devam İstekliliği

Ergenlerin öğrencisi oldukları okula isteyerek/istemeyerek devam etmelerine ilişkin bulgular Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Ergenlerin Okula Devamda İstek/İsteksizlik Durumu.

İsteyerek devam etmek	Sayı	Yüzde
Evet	121	82.9
Hayır	25	17.1
Toplam	146	100

Ergenlerin eğitimlerine devam ettikleri meslek lisesine isteyerek gelip gelmedikleri sorulduğunda ergenlerin %82.9'u kendi istedikleri için bu okulda eğitim aldıklarını söylemişlerdir. Bununla birlikte hayır diyen ergenlere bu durumun nedenleri sorulduğunda; ergenler istediği okula gitmek için gerekli puanı alamadıklarını belirtmişler. Hayır diyen ergenlerin %16'sı aile baskısı ile eğitimlerine devam ettiklerini söylemişlerdir. Tablo 11'de hayır diyen ergenlerin bu okulu tercih etme nedenleri görülmektedir.

Okula isteyerek gelmeyen ergenlerin bu okulda bulunma nedenleri Tablo 11’de görüldüğü gibidir:

Tablo 11. Okula İsteksiz Giden Ergenlerin Okula Devam Nedeni.

Devam nedeni	Sayı	Yüzde
Aile baskısı	4	16.0
Puanı yetmediği için	21	84.0
Toplam	25	100

3.3.2. Ergenin Okul Sonrası Hedefi

Ergenlere devam ettikleri okuldan mezun olduktan sonra, aldıkları eğitime ilişkin geleceğe yönelik hedeflerinin olup olmadığı sorulmuş ‘evet’ ya da ‘hayır seçeneği kendilerine sunulmuştur. Bu soruya ilişkin cevaplar Tablo 12’de görülmektedir:

Tablo 12. Ergenin Mezuniyet Sonrası Hedefinin Olup Olmadığına İlişkin Cevap Dağılımları.

Hedefiniz var mı?	Sayı	Yüzde
Evet	105	71.9
Hayır	41	28.1
Toplam	146	100

Lise eğitiminden sonra ergenlerin bir hedefi olup olmadığı sorusuna ergenlerin yüzde 71.9’u evet cevabını vermişlerdir. Bu hedeflerinin içerisinde kendi alanlarıyla ilgili lisans/ön lisans eğitimi almak, alanlarıyla alakalı iş yeri açmak ya da meslekte pratiği geliştirmek açısından otel ya da restoranda çalışmak bulunmaktadır.

3.3.3. Ergenin Okul Başarısı

Ergenlerden akademik olarak kendi başarılarını değerlendirmeleri istenmiş, kendilerine ‘düşük, orta, yüksek, bilmiyorum’ seçenekleri sunulmuştur. Ergenin kendi başarısını değerlendirmesine ilişkin bulguların dağılımı Tablo 13’te görüldüğü gibidir.

Tablo 13. Ergenlerin Kendi Akademik Başarısını Değerlendirme Sonuçları.

Okul başarısı	Sayı	Yüzde
Düşük	7	4.8
Orta	105	72.6
Yüksek	24	16.4
Bilmiyorum	10	6.2
Toplam	146	100

Meslek lisesine devam eden ergenlerde şahsi olarak gözlemlediğim kendilerine yönelik başarı algılarının düşük oluşudur. Hem çalışma grubunun, hem de diğer meslek ergenleriyle yapılan (kayda geçirilmeyen) görüşmelerde ‘biz yapamayız, biz zeki olsaydık meslek lisesine gelmezdik ..gibi’ algılarından ötürü ergenler kendi başarılarını nesnel değerlendirememektedir. Bu yüzden 146 kişilik çalışma grubunun büyük bir çoğunluğu (%72.6 ‘sı) başarılarını orta olarak değerlendirmişlerdir.

3.3.4. Ergenin Okul Devamsızlığı

Araştırmamıza katılan ve okula devam etmekte olan ergenlerin çeşitli nedenlerle, farklı sürelerde yapmış oldukları devamsızlığın süresi ölçülmeye çalışılmıştır. Okula devamsızlık sürelerini belirten bulgular Tablo14’te görüldüğü gibidir.

Tablo 14. Ergenlerin Okuldaki Devamsızlık Süreleri.

Devamsızlık günü	Sayı	Yüzde
0-10	83	56.8
11-20	21	14.4
21+	42	28.8
Toplam	146	100

Ergenlerin okula devamsızlık yaptıkları gün sayısı analiz kolaylığı sağlaması için 3 gruba ayrılmış 1. Grup 10 günden az, ikinci grup 20 günden az, 3. Grup 21 gün ve daha fazlası şeklinde oluşturulmuştur. Ergenlerin %56.8’i okula 10 gün ve daha az devamsızlık yapmaktadırlar.

Çalışmaya katılan 146 öğrencinin ortalama devamsızlık süresi ise 15.8 gündür. Genel olarak ergenlerin devamsızlık yapmalarında, arkadaşlarıyla okuldan kaçma fikrine uyma eğilimi etkindir. Ayrıca bazıları harçlıklarını çıkarmak adına çalışmaları gerektiğini ve yoğun iş günlerinde iş yerini terk edemediklerini dile getirmişlerdir.

3.3.5. Ergenin Okul İçi/Dışı Etkinlik Katılımı

3.3.5.1. Sanat

Ergenlere herhangi bir sanatsal etkinliğe dâhil olup olmadıkları sorulmuş, ardından da varsa bu etkinliklerin hangileri olduğu bulunmaya çalışılmıştır.

Tablo 15. Ergenlerin Hayatında Sanatsal Etkinliğin Olup Olmaması Durumu.

Sanat etkinliği	Sayı	Yüzde
Var	9	6.2
Yok	137	93.8
Toplam	146	100

Çalışma grubundaki 146 öğrencinin %93.8'i okul içinde/dışında herhangi bir sanatsal faaliyetle uğraşmamaktadır. Uğraşan diğer %6.2'lik kısmın yürüttükleri etkinlik bulguları ise Tablo 16'da görülmektedir.

Tablo 16. Yapılan Sanatsal Etkinliklerin Adları ve Dağılımları.

Etkinliğin adı	Sayı	Yüzde
Fotoğrafçılık	1	11.1
Müzik	3	33.3
Resim	2	22.3
Tiyatro	3	33.3
Toplam	9	100

3.3.5.2. Spor

Ergenlere herhangi bir sportif etkinliğe dâhil olup olmadıkları (Bkz. Tablo 17) sorulmuş, ardından da varsa bu etkinliklerin hangileri (Bkz. Tablo 18) olduğu bulunmaya çalışılmıştır.

Tablo 17. Ergenlerin Hayatında Sportif Etkinliklerin Olup Olmaması Durumu.

Spor etkinliği	Sayı	Yüzde
Var	51	34.9
Yok	95	65.1
Toplam	146	100

Çalışma Grubunda sporsal etkinliklere katılım oranı %34.9'dur. Bu oran sanatsal etkinliklerde faaliyet gösterenlere oranla yüksektir. Ancak 146 kişilik öğrenci grubundan %65.1 gibi bir çoğunluk, herhangi bir sporla okul içinde ya da dışında ilgilenmediklerini ifade etmişlerdir. %34.9luk grupta ise katılan etkinlikler aşağıda verilmiştir.

Tablo 18. Yapılan Spor Etkinliklerinin Adları ve Dağılımı.

Etkinliğin adı	Sayı	Yüzde
Badminton	1	1.96
Basketbol	5	9.80
Dağcılık	1	1.96
Fitness	3	5.88
Futbol	30	58.82
Hentbol	1	1.96
Kick boks	5	9.80
Koşu	2	3.92
Voleybol	2	3.92
Yüksek atlama	1	1.96
Toplam	51	100

Meslek liselerinde yapılan sohbet tarzı görüşmelerde, ergenlerin çoğunlukla futbol, boks, tekvando... gibi sporlara daha yatkın oldukları ancak özel okul, fen lisesi, sosyal bilimler lisesi gibi okullarda konuşulan ergenlerin, daha çok basketbol, tenis, yüzme gibi sporlara ilgi duyduğu çalışmacı tarafından fark edilmiştir.

3.3.5.3. Sosyal Etkinlik

Çalışma grubunun okul içi/dışı sosyal faaliyetlerde görevli olma durumu Tablo 19'daki gibidir.

Tablo 19. Ergenlerin Okul İçi/Dışı Herhangi Bir Sosyal Etkinlikte Görevinin Olup Olmaması Durumu.

Sosyal etkinlik	Sayı	Yüzde
Var	14	9.6
Yok	132	90.4
Toplam	146	100

146 kişilik çalışma grubunun %90,4'ü herhangi bir okul içi sosyal etkinliğe dâhil olmadıklarını bildirmişlerdir. Katılan %9,6'lık grubun ne tür bir faaliyet içinde oldukları sorusuna ait bulgular Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20. Okul İçi/Dışı Sosyal Etkinlikler ve Katılımcı Dağılımı.

Etkinliğin adı	Sayı	Yüzde
Folklor	5	35.71
Gezi kulübü	1	7.14
İzcilik	1	7.14
Kişisel gelişim kurs	1	7.14
Kitapçılık kulübü	1	7.14
Piyano	1	7.14
Sinema/Tiyatro	3	21.43
Video oyunları	1	7.14
Toplam	14	100

Toplamda 146 kişinin dâhil olduğu çalışmada, ergenlerin sadece 14 tanesinin okulda gerçekleştirilen sosyal faaliyetlere katılması dikkat çekicidir. Ergenlerin çoğu özel hayatlarında herhangi bir etkinliğe katılmayı tercih etmedikleri gibi, okul içinde de görevlendirilme yoluyla da olsa, bu tarz sorumluluk ya da uğraşından kaçınmaktadır. Ne var ki sorumluluktan kaçınma durumu, ergenliğin bilişsel sürecinin tamamlanmasını geciktiren bir durumdur.

Araştırmacı, ergenlerin sorumluluktan kaçınma eğiliminde olmalarının, arkasına saklanabilecekleri olumsuz alışkanlıklar edinmelerinde olumsuz katkıda bulunabileceğini düşünmektedir.

3.3.6. Ergenin Öğretmeniyle Ders İçi İletişim Düzeyi

Ergenlere öğretmenleriyle kurdukları ders içi iletişimi yeterli bulup bulmadıkları sorulmuş ve bu durumu değerlendirmeleri istenmiştir. Ergenlerin öğretmenleriyle olan ders içi iletişimin yeterliliği hakkındaki bulgular Tablo 21'deki gibidir.

Tablo 21. Ders İçi İletişimin Yeterliliği.

Ders içi iletişim yeterli mi?	Sayı	Yüzde
Evet	134	91.8
Hayır	12	8.2
Toplam	146	100

Çalışma grubunda bulunan ergenlerin %91.8'i öğretmenleriyle ders içi iletişimlerini yeterli bulmaktadır. Ders içi iletişimden; ergenlerin çekinmeden ders konuları hakkında öğretmenlerine danışabilmeleri, öğretmenlerinden ders içi rehberlik ve yönlendirmelerden faydalanabilmeleri anlaşılmalıdır.

3.3.7. Ergenin Öğretmeniyle Ders Dışı İletişim Düzeyi

Ergenlerden öğretmenleriyle olan ders dışı iletişimlerinin yeterliliği/yetersizliğini değerlendirmeleri istenmiş ve bu soruya ait dağılımın bulguları Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22. Ders Dışı İletişimin Yeterliliği.

Ders dışı iletişim yeterli mi	Sayı	Yüzde
Evet	98	67.1
Hayır	48	32.9
Toplam	146	100

Çalışma grubu ergenlerinden %67.1'i öğretmenleriyle kurdukları ders dışı iletişimin yeterli olduğunu düşünmektedir. Ders dışı iletişimden; ergenlerin sosyal ve psikolojik sorunları hakkında öğretmenleriyle konuşabilmeleri, öğretmenlerinden ders dışı rehberlik ve yönlendirmelerden faydalanabilmeleri anlaşılmalıdır.

3.4. ARAŞTIRMA NÜFUSUNU OLUŞTURAN ERGENLERİN YANITLADIĞI ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİNE AİT BULGULAR

Bireylerin, diğerleriyle karşılıklı bir şekilde kurdukları etkileşim olarak tanımlanabilen sosyal destek; kişinin çevresindeki pek çok dinamikten etkilenmektedir. Bireyin özelliği, yaşadığı ilişkinin niteliği, sosyal ve kültürel durumu bu dinamiklerden bazılarıdır.

Yaşanılan sorunlarla baş edebilmede kendine son derece etkili bir kaynak olarak rol edinen sosyal destek, son 25 yıldır pek çok disiplin tarafından büyük bir ilgi kaynağı haline getirilmiştir. (Kaniasty 2005; Schwarzer et al. 2003; Eker ve ark. 2001).

Sosyal desteğin çok farklı şekillerde tanımı yapılmıştır. Günümüzde pek çok değişik tanımlamalara sahip olan sosyal destek genel hatlarıyla kendisinde kaygı, depresyon, huzursuzluk ve stres hisseden ya da zor durumdaki kişinin, anne-baba, eş, kardeş, arkadaş, doktor, danışman... gibi diğer kişilerden ya da çeşitli dernek ve/veya kurumlardan edindiği, onlarlayken hissettiği maddi ve/veya manevi yardımlardır (Van Dam et al. 2005; Sorias, 1989; Aksüllü ve Doğan, 2004).

Beklenmedik ani sıkıntılar algılayan birey, aile ve arkadaşlarını doğal yardımcı olarak görme eğilimindedir ve onlardan destek almaya ihtiyaç hisseder. İşte bu informal yardımcıların oluşturduğu destek çemberi, bireyin yaşamında gelişen bu alışılmadık sürece uyum sağlamasında ve psikososyal sağlığının iyileşmesi konusunda önemli bir etki sağlar (Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997).

Literatür taramasında karşılaşılan bu ve bunun gibi pek çok tanım, sosyal desteğin algılanış biçiminin insan yaşamındaki her devrede büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Pek çok sosyal konuda olduğu gibi; sigara ve alkolle tanışma yaşının da gittikçe aşağıya çekildiği çağımızda, akıllara bu ergen bireylerin algıladıkları sosyal destek algısının yetersiz mi olduğu sorusu gelmektedir.

Buradan hareketle, çalışma grubunun algıladıkları sosyal destek düzeylerinde oluşacak herhangi bir negatifliğin ne tür olumsuzluklara neden olabileceği kaygısı, araştırmacıda ÇBASDÖ 'nün uygulanması ihtiyacını uyandırmış ve elde edilen sonuç aşağıdaki tabloda sunulmuştur. 12 adet sorudan oluşan Tablo, 3 alt ölçek içermektedir.

1. İlk olarak aileden algılanan sosyal destek anlamlandırılmaya çalışılmıştır ki buna yönelik sorular; ölçeğin '3, 4, 8 ve 11.' Sorularıdır.
2. '6, 7,9 ve 12.' Sorular ise bireyin arkadaşlarından gördüğü sosyal desteği anlamlandırma amacı içermektedir.
3. Son olarak bireyin kendisi için özel bir anlam ifade eden sevgili, eş, profesyonel danışman..vb gibi kişilerden algıladığı sosyal desteğin anlamlandırılması söz konusudur ve bu da '1, 2, 5 ve 10.' Soruları içermektedir.

3.4.1. Ergenin Algıladığı Sosyal Destek

Çok Boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği 12 sorudan oluşan bir ölçektir. Bireylerin kendileri için özel olan bir insandan (flört, öğretmen.. vb.), aileden ve arkadaştan algıladığı sosyal desteği değerlendirmelerine yönelik bu ölçeğin soruları çalışma grubundaki ergenlere sorulmuştur. Elde edilen puan dağılımları tablo 23'te görülmektedir.

Tablo 23. Ergenler Tarafından Cevaplanan Ç.B.A.S.D Ölçeği Sorularının Puan Dağılımları.

	1	2	3	4	5	6	7	Ortalama	Std.S.
ölçek1	17.8	8.2	8.2	13.0	16.4	10.3	26.0	4.3699	2.19722
ölçek2	16.4	7.5	6.2	15.8	16.4	9.6	28.1	4.4932	2.16953
ölçek3	2.7	3.4	8.2	8.2	11.6	13.7	52.1	5.7192	1.69683
ölçek4	7.5	6.2	6.8	12.3	14.4	18.5	34.2	5.1233	1.92941
ölçek5	16.4	5.5	9.6	14.4	14.4	14.4	25.3	4.4932	2.14073
ölçek6	6.2	8.9	6.2	15.8	13.7	18.5	30.8	5.0068	1.90642
ölçek7	9.6	8.2	8.9	15.8	18.5	11.0	28.1	4.7055	1.99021
ölçek8	5.5	7.5	6.2	12.3	18.5	14.4	35.6	5.1644	1.86816
ölçek9	7.5	5.5	6.2	13.0	9.6	15.1	43.2	5.2945	1.97281
ölçek10	11.6	4.1	8.2	17.8	19.9	9.6	28.8	4.7397	1.98635
ölçek11	4.1	5.5	4.8	12.3	19.2	12.3	41.8	5.4110	1.76429
ölçek12	4.8	8.2	5.5	17.8	14.4	18.5	30.8	5.0753	1.82732

İlk olarak genel bir algı yorumlamasına gidilecek olunursa çalışma grubunun sosyal destek algısının ortalaması 4.9663 olarak bulunur. 7 adet seçeneğin yer aldığı ölçek cevapları şu şekildedir:

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Büyük oranda katılmıyorum
3. Fazla katılmıyorum
4. Tarafsızım
5. Çok az katılıyorum
6. Büyük oranda katılıyorum
7. Kesinlikle katılıyorum.

Ölçeğin tümüyle değerlendirilmesi halinde, çalışma grubunun algıladıkları sosyal desteğin 'tarafsızım ve çok az katılıyorum' cevaplarını yansıttıklarını görmekteyiz. Niceliksel açıdan elde edilen bu ortalama her ne kadar üst sayılara yakın görünse de, niteliksel açıdan çalışma grubunun sosyal çevresine olan güvensizliğini yansıttığını düşündürmektedir.

3.4.1.1. Ergenin Aileden Algıladığı Sosyal Destek Düzeyi

Bu Tablo aile alt ölçeğine verilen yanıtların sonuçlarına yöneliktir.

Tablo 24. Ergenlerin Ailesinden Algıladığı Sosyal Destek Puan Dağılımları.

Ölçek Soruları	1	2	3	4	5	6	7	Ortalama	Std. S.
Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır	2.7	3.4	8.2	8.2	11.6	13.7	52.1	5.7192	1.69683
İhtiyacım duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım.	7.5	6.2	6.8	12.3	14.4	18.5	34.2	5.1233	1.92941
Sorunlarımı ailemle konuşabilirim.	5.5	7.5	6.2	12.3	18.5	14.4	35.6	5.1644	1.86816
Kararlarımı vermede ailembana yardımcı olmaya isteklidir.	4.1	5.5	4.8	12.3	19.2	12.3	41.8	5.4110	1.76429

Çalışma grubunun aileden algıladığı sosyal desteğin ortalaması 21.45 şeklindedir. Bu oran ergenin ailesinden yüksek bir destek algıladığı şeklinde yorumlanabilir. Nicelik açısından diğer iki algı dinamiğine göre en yüksek çıkan dinamik olmuştur. Ancak yine de çalışmaya katılan grubun ailesinden algıladığı sosyal desteğin istenilen seviyede olduğunu söylemek zordur.

3.4.1.2. Ergenin Arkadaştan Algıladığı Sosyal Destek Düzeyi

Tablo 25, arkadaş alt ölçeğine verilen yanıtların sonuçlarına yöneliktir.

Tablo 25. Ergenlerin Arkadaştan Algıladığı Sosyal Destek Puan Dağılımları.

Ölçek soruları	1	2	3	4	5	6	7	Ortalama	Std. S.
Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.	6.2	8.9	6.2	15.8	13.7	18.5	30.8	5.0068	1.90642
İşler gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	kötü 9.6	8.2	8.9	15.8	18.5	11.0	28.1	4.7055	1.99021
Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.	7.5	5.5	6.2	13.0	9.6	15.1	43.2	5.2945	1.97281
Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.	4.8	8.2	5.5	17.8	14.4	18.5	30.8	5.0753	1.82732

Arkadaştan algılanan sosyal destek düzeyi ortalama 20.26 şeklinde bulunmuştur. Bu oran aileden alınan sosyal desteğin hemen altındadır. Arkadaşlarından ortalama bir sosyal destek algıladıkları şeklindeki bir yorum, çalışma grubu için geçerlidir.

3.4.1.3. Ergenin Diğer Önemli İnsandan Algıladığı Sosyal Destek Düzeyi

Tablo 26 özel bir insan alt ölçeğine verilen yanıtların sonuçlarına yöneliktir.

Tablo 26. Ergenlerin Özel Bir İnsandan Algıladığı Sosyal Destek Puan Dağılımları.

Ölçek soruları	1	2	3	4	5	6	7	Ortalama	Std. S.
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan var.	17.8	8.2	8.2	13.0	16.4	10.3	26.0	4.3699	2.19722
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederimi paylaşabileceğim biri var	16.4	7.5	6.2	15.8	16.4	9.6	28.1	4.4932	2.16953
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan var	16.4	5.5	9.6	14.4	14.4	14.4	25.3	4.4932	2.14073
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan var.	11.6	4.1	8.2	17.8	19.9	9.6	28.8	4.7397	1.98635

En düşük ortalama ile diğer önemli kişilerden alınan sosyal desteğin ortalaması 17.81 olmuştur. Bu ortalama diğer iki destek kaynağının altındadır. Diğer önemli kişilerden sosyal destek alıp almadıkları konusunda tarafsız bir algıya sahip oldukları şeklinde yorumlayabileceğimiz bu algı kaynağı kimleri içermektedir? Sevgili, öğretmen, psikolojik danışman, sosyal destek uzmanı, doktor...vb. bu kaynağı temsil eden dinamiklerdir. Bu bulgudan, sözü geçen kaynaklara ulaşımındaki eksiklik ya da direkt olarak bu kaynakların eksikliğinin söz konusu oluşu çıkarımına varılabilir.

3.5. ERGENİN SİGARA ve ALKOL KULLANMA DAVRANIŞINA İLİŞKİN BULGULAR

3.5.1. Sigara Kullanımı

Ergenlerin Sigara Kullanımına dair bulgular 27'deki gibidir.

Tablo 27. Ergenlerin Sigara Kullanım Durumu.

Sigara Kullanıyor musunuz?	Sayı	Yüzde
Evet	41	28.1
Hayır	79	54.1
Ara sıra	16	11.0
Bıraktım	7	4.8
Birkaç kez denedim	3	2.1
Toplam	146	100

“Sigara kullanıyor musunuz?” sorusuna 41 öğrenci evet demiştir. Bu durumda bulunan ergenlerin paket satın aldıkları öğrenilmiştir. Ara sıra kullanan öğrenci sayısı 16’dır. Görüşmelerde, ergenlerin bir kısmının sigarayla ilköğretim eğitimi sıralarında tanıştıkları söylenmiştir. Bununla birlikte Araştırmaya katılan ergenlerin %58.9’unun (bırakanlar da dâhil) sigara kullanmıyor olduğuna dair veri-ki bazıları bu durumu gizlemiş de olsa-olumlu bir bulgu şeklinde değerlendirilebilir.

Çalışma grubunun yarıdan fazlasının sigara kullanmıyor olmasının muhtemel sebepleri arasında, devlet tarafından yürütülen kampanyalar, kamu spotlarının olumlu etkisi, kapalı alanlarda çıkarılan yasaklar, okul rehberlik servislerinin bu konuyla mücadele eden kurum ve kuruluşlarıyla gerçekleştirdikleri bilgilendirme seminerleri vb. çalışmalardan bahsedilebilir.

3.5.2. Alkol Kullanımı

Ergenlerin Alkol Kullanımına ilişkin Bulgular 28'deki gibidir:

Tablo 28. Ergenlerin Alkol Kullanım Durumu.

Alkol Kullanıyor musunuz?	Sayı	Yüzde
Evet	28	19.2
Hayır	73	50
Ara sıra	35	24
Bıraktım	1	0.7
Birkaç kez denedim	9	6.1
Toplam	146	100

Çalışma grubunda bulunan 146 kişiden 73'ü hayatlarının hiç bir döneminde alkolle bağlantı kurmamıştır. Alkol kullananların sayısı ise 28'dir. Ankette bu bulguyu öğrenmeye yönelik sorulara hayır cevabı verenlerin dışında kalan ergen grubunun, hayatlarında en az bir kere alkolle karşılaştıkları görülmüştür.

Çalışmaya katılan genç yetişkinlerden alkol kullanımına evet cevabı verenlerin sigara kullanımına evet diyenlere oranla daha az olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuç araştırmanın yapıldığı bölge olan Gerede kırsalının, yapı olarak muhafazakâr bir yerleşke olduğundan kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca öğrenci profilinin ekonomik düzeyinin düşük olması (2004 yılında Hemşirelikte Araştırma Derneği Dergisinde yer alan bir araştırmada sosyo-ekonomik açıdan iyilik halinin yükselmesinin, genç yetişkinlerde alkol kullanımıyla doğru orantılı olduğuna dair çalışma mevcuttur), çoğunluğunun yurttan kalması nedeniyle alkole erişebilme şartlarının olmaması gibi faktörler gösterilebilir (Karatay, 2004: 57-70).

Ara sıra kullanım oranı %24 lük bir ortalamayla hayır cevabından sonra en yüksek paya sahiptir. Yine bu sonuç akıllara muhafazakâr bir çevrede yaşayan, sosyo-ekonomisi düşük genç yetişkinler hakkında yaptığımız az önceki yorumları akıllara getirmektedir. Çünkü ergenler Mayıs-Kasım ayları içerisinde turistik tesislerde staj yapmaktadır.

Bu bulgu araştırmacıya, baskıcı çevreden sıyrıldıkları ve alkole sınırsız/ücretsiz erişim şansı yakaladıkları bu kısa süreyi kastederek ara sıra cevabını verdiklerini düşündürmektedir. Ayrıca tesettür otel şeklinde adlandırdıkları homojen, muhafazakâr otellere gitmek istememeleri de bu yorumu destekleyebilir.

Altındaki iki Tabloda sigara ve alkol kullanan ergenlerin bu durumu ne kadar süredir devam ettiklerine yönelik bulgular bulunmaktadır. Bu iki tablodaki süre bulguları; bir önceki tablodaki “evet, denedim veya ara sıra” seçeneğini seçenler üzerinden elde edilmiştir.

3.5.3. Sigara Kullanım Süresi

Ergenlere sigarayı kullanma sürelerine ait sorulan soruda, kendilerinin bu süreyi ‘0,1,2,3,4,5,6,7’ yıl şeklinde tanımlamaları istenmiştir.

Tablo 29. Ergenlerin Sigara Kullanım Süresi.

Kullanım Süresi	Sayı	Yüzde
0	86	58.9
1 yıl	18	12.33
2 yıl	18	12.33
3 yıl	9	6.2
4 yıl	7	4.79
5 yıl	4	2.74
6 yıl	2	1.36
7 yıl	2	1.36
Toplam	146	100

Sigarayı 1 ila 2 yıldır kullanan öğrenci yüzdelerinin her biri 12.33 olarak bulunmuştur. Burada, 24.66 gibi bir yüzdenin bu zararlı alışkanlığa diğer süredakilere göre daha az süredir devam ediyor olması sevindirici bir bulgudur.

3.5.4. Alkol Kullanım Süresi

Ergenlere alkol kullanma sürelerine ait sorulan soruda, kendilerinin bu süreyi ‘0,1,2,3,4,5,6,7’ yıl şeklinde tanımlamaları istenmiştir.

Tablo 30. Ergenlerin Alkol Kullanım Süresi.

Kullanım Süresi	Sayı	Yüzde
0	74	50.1
1 yıl	27	18.5
2 yıl	23	15.8
3 yıl	8	5.5
4 yıl	6	4.1
5 yıl	3	2.1
6 ay	3	2.1
7 yıl	2	1.4
Toplam	146	100

Alkol kullanım süresinde olumlu bir bulgu da sigara bulgularında elde edilen sonuçlarla paralel olarak 1. Ve 2. Yılda alkol kullanan ergenlerin sayısının diğer sürelerle oranla daha yüksek olmasıdır. 1 yıldır alkol kullanan ergenlerin yüzdesi 18,5'tir. 2 yıldır alkol kullanan ergenlerin yüzdesi ise 15,8'dir. Bu iki oran diğer yüzdelere göre dikkat çekici bir şekilde yüksektir. Hiç kullanmayanların yüzdesi ise %50,1 olarak bulunmuştur.

3.6. AİLE-ÇEVREDE SİGARA/ALKOL KULLANIMINA İLİŞKİN BULGULAR

Ergenlerin sigara ve alkol ile tanışmalarına zemin hazırlayan pek çok risk faktörü bulunmaktadır. Bu risk etkenlerinden bir veya birkaçını taşıyan gençlerin; madde kullanma ve daha kötüsü bağımlılık oluşturma riskinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu risk faktörleri aile, kişisel özellikler ve çevre (arkadaş, okul, yaşanılan yer), toplumsal ve çevresel etkenler olarak sıralanmaktadır (Ögel K., 2002; Ögel, K., Erol, B., 2005; Alikashiöğlu, M., Ercan, O. 2002; Steinberg, L. 2007).

Çalışma grubunda yer alan,(gelecek tablolardaki bulgular) ergenlerin sigara ve alkole başlama sebeplerini ölçmeyi hedefleyen sorularda; aileye özentisi, arkadaşına özentisi, çevre baskısı ve merak seçeneklerinin bulguları, öğrencinin sigara ve alkole başlarken çevreden etkilendiğini göstermiş ve bu yüzden sigara/alkol kullanan ergenlerin yaşam alanlarında bu maddeleri kullanan bireylere ait bulgulara ihtiyaç duyulmuştur.

3.6.1. Aile-Çevrede Sigara Kullanımı

Aşağıdaki Tabloda çalışma grubunun aile ve çevresinde sigara kullanan kişilerin sayısına ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 31. Aile-Çevrede Sigara Kullanım Durumu.

Sigara Kullananlar	Sayı	Yüzde
Sadece Aile	64	43.8
Sadece Çevre	23	15.8
Aile ve Çevre	41	28.1
Yok	18	12.3
Toplam	146	100

Ailesinde ve çevresinde sigara kullanılmayan ergenlerin yüzdesi 12.3'tür. Sadece ailelerinde sigara kullananların oranı %43.8'dir.

3.6.2. Aile-Çevrede Alkol Kullanımı

Tablo 32. Aile-Çevrede Alkol Kullanım Durumu.

Alkol Kullananlar	Sayı	Yüzde
Sadece Aile	34	23.3
Sadece Çevre	26	17.8
Aile ve Çevre	22	15.1
Yok	64	43.8
Toplam	146	100

Ailede kullanım yüzdesi 23.3, aile ve çevrede kullanım yüzdesi ise 15.1'dir. Ne ailede ne de çevrede kullanım yüzdesi ise 43.8'dir.

3.7. ERGENİN SİGARA VE ALKOLE YÖNELİK TUTUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

3.7.1. Ergenin Sigara Başlama/Kullanma Nedenleri

Tablo 33'de sigara kullandığını belirten ergenlerin, sigara başlama ve kullanma nedenlerini gösterir bulgular verilmiştir (Bırakmış olanların da başlama sebepleri değerlendirilmiştir).

Tablo 33. Ergenlerin Sigara Başlama/Kullanma Nedenleri.

Sigara Nedeni	Sayı	Yüzde
Aileye özentisi	4	5.9
Arkadaşa özentisi	23	34.3
Çevre baskısı	4	5.9
Merak	12	25.4
Problemlerle başa çıkamama	12	17.9
Zevk	7	10.4
Toplam	67	100

Arkadaşa özentisi seçeneğini işaretleyen ergenlerin oranı %34.3, çevre baskısı seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %5.9'dur. Merak ettikleri için sigara kullanan ergenlerin yüzdesi ise 25.4'tür. Bu üç seçenek sosyal çevrenin sigaraya başlama üzerinde ne denli etkili olduğunu göstererek; sosyal öğrenme kuramının, davranış edinmeyle ilgili açıklamalarına destek olabilir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi içerisinde yer verilen sosyal öğrenme kuramında, sigara kullanan bir arkadaş grubuna sahip ergenlerin bu maddeye merak duyması, deneyimlemesi ve başlaması diğerlerine oranla daha olasıdır. Ayrıca bu çalışmayı destekler nitelikte olan Türk Psikologlar Derneğinin sonuçlandırdığı bir araştırma, merak, sosyal çevre, özentisi, arkadaş seçeneklerini işaretleyen bireylerin oranını %76.5 bulmuştur Batıgün-Durak, 2005).

Bu çalışmada elde edilen %65.6'lık sosyal çevre etkisine, aileye olan özentinin de eklenmesiyle oran %71.5'e yükselmektedir ki bu durumda; sözü edilen araştırmaya oldukça yakın bir sonuç elde edildiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Her ne kadar bu araştırmanın bulguları içerisinde, aileye özentisi seçeneğinin genç yetişkin çalışma grubumuz için ortalaması düşük olsa da, ailenin çocuklarını bu konuda olumsuz etkilediği sonuçlarını elde etmiş pek çok araştırma vardır. Sigara kullanan bir aileye sahip genç yetişkinin, hiç şüphesiz ki bu maddeye erişimi daha kolay ve sık olacaktır. Engels ve arkadaşları (1999: 337-361) sigara kullanan ailelerde yetişen çocukların bu davranışa özenme eğilimlerinin az olmakla birlikte istikrarlı olduğuna dair bulgular elde etmişlerdir.

Çünkü o ailenin içindeki çocuk bu yaşam biçimini içselleştirecek ve böylece aile bu davranışın zeminini hazırlamış olacaktır. Ayrıca sigaraya başlamada, sigara içilen bir evde yetişen çocuğun diğerlerine göre daha fazla risk altında olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır (Kosterman ve Ark., 2000: 1-10).

3.7.2. Ergenin Alkol Başlama/Kullanma Nedenleri

Tablo 34, çalışma grubunun alkole başlama nedenlerine ait bulguları içermektedir.

Tablo 34. Ergenlerin Alkol Başlama/ Kullanma Nedenleri.

Alkol Nedeni	Sayı	Yüzde
Aileye özentisi	11	15.1
Arkadaşa özentisi	9	12.3
Çevre baskısı	3	4.1
Merak	31	42.5
Problemlerle başa çıkamama	6	8.2
Zevk	13	17.8
Toplam	73	100

Alkol başlama/bırakma nedenlerinin bulunmaya çalışıldığı bölümde, ergenlerin alkole başlamalarında en yüksek neden 42.5'lik yüzdeyle "merak" olmuştur. Çevre etkisi içerisinde alabileceğimiz nedenlerden aileye özentisi %15.1, arkadaşına özentisi %12.3, çevre baskısı ise % 4.1 olarak saptanmıştır.

Akran grubunun etkisi, diğer maddelere başlamanın nedenlerinde ne kadar önemli ise, söz konusu alkol olduğunda da benzer etkinin varlığı söz konusudur. Ancak alkol kullanımını, ergenlik dönemi içinde daha çok kolektif bir davranış olarak yorumlamak yerinde bir tespit olacaktır. Kültürel olarak şekillenme ve sosyal kontrolün sağlandığı bir davranış olmanın yanı sıra, alkol kullanımı çoğunlukla akranlarına bir performans gösteresi olarak açıklanmaktadır. Ergenin tercihi, deneyimi ya da grupça gerçekleştiriliyor olması, eylemin yapılmasında daha arka plandadır (Room, 1997).

3.8. ERGENE AİT İHTİYAÇ ve DESTEĞ'E DAİR BULGULAR

3.8.1. Ergenin Sigara/Alkol Bırakma İsteği

Tablo 35'te ergenlerin sigara-alkol maddelerini bırakmayı isteyip istemediklerine dair sorulmuş olan soruya verdikleri yanıtların sonucu görülmektedir.

Tablo 35. Ergenlerin Sigara-Alkol Bırakma İsteği Durumu.

Bırakmak istiyor musunuz?	Sayı	Yüzde
Evet	38	26.0
Hayır	36	24.7
İçmiyor	72	49.3
Toplam	146	100

Sigara ve/veya alkol kullanmayanların sayısı buradaki tabloda birlikte sorulduğu içindir ki, bulguda elde edilen sayı, ayrı ayrı sorulduğu soruların bulunduğu Tablolardan farklı çıkmıştır. Sigara ve/veya alkol kullanan gençlerden bu maddeleri bırakmak isteyenlerle, istemeyenler arasında neredeyse hiç fark bulunmamaktadır. Araştırma grubunun %26'sı bırakmak isterken %24.7'si net olarak bırakmak istememektedirler.

3.8.2. Ergenin Daha Önce Bırakma Deneyimi

Çalışma grubunun daha önce sigara-alkol maddelerini bırakma deneyimleri ile ilgili oranlar tablo 36'da görülmektedir.

Tablo 36. Ergenlerin Sigara-Alkol Bırakma Deneyimi.

Bırakmayı denediniz mi?	Sayı	Yüzde
Evet	32	21.9
Hayır	42	28.8
İçmiyor	72	49.3
Toplam	146	100

Sigara ve/veya alkol maddelerini kullanmayı bırakma deneyimine sahip olan gençlerin yüzdesi %21.9'dur. Bu deneyimi yaşamış olan gençlerin sayıları 32'dir. Bir önceki tabloda sorulan 'bu maddeleri/maddeyi bırakmak istiyor musunuz?' sorusuna evet cevabını veren katılımcıların sayısı 38dir. Buradan alkol ve/veya sigarayı bırakmak isteyen katılımcılardan bazılarının, daha önceden bırakmaya yönelik girişimlerinin olmadığı yorumu çıkartılabilir.

3.8.3. Ergenin Sigara–Alkol Bırakmada Profesyonel Yardım İhtiyacı

Tablo 37'de ergenlerin sigara-alkol maddelerini bırakmada profesyonel bir yardıma ihtiyaç duyup duymadığının sonuçları görülmektedir.

Tablo 37. Ergenlerin Sigara-Alkol Bırakmada Profesyonel Yardıma İhtiyacının Olup Olmama Durumu.

Profesyonel yardıma ihtiyacınız var mı?	Sayı	Yüzde
Evet	14	9.6
Hayır	60	41.1
İçmiyor	72	49.3
Toplam	146	100

Çalışmaya katılan grubun %9.6'sı sigara ve/veya alkol maddelerini bırakabilmek için profesyonel bir yardıma ihtiyaç duyduğunu düşünürken, %41.1'i herhangi bir profesyonel yardıma ihtiyaç duymadığını aktarmıştır.

3.8.4 Ergenin Hayalleri Gerçekleşmede Duyduğu İhtiyaç

Ergenlerin herhangi bir profesyonel yardıma ihtiyaç duyup duymadığını gösterir sonuç tablo 38'de verilmiştir.

Tablo 38. Ergenlerin Hayallerini Gerçekleştirmede Yardıma İhtiyacının Olup Olmama Durumu.

Yardıma ihtiyacınız var mı?	Sayı	Yüzde
Var	82	56.2
Yok	64	43.8
Toplam	146	100

Çalışma grubundaki gençlere, sigara ve alkol kullanımı dışında, herhangi bir konu hakkında sahip oldukları hayalleri gerçekleştirmek için yönlendirme ya da yardıma ihtiyaç duyup duymadıkları sorulduğunda, %56.2'si böyle bir yardıma ihtiyaç duyduklarına yönelik cevap vermişlerdir.

3.8.5. Ergenin Destek Almak İsteddiği Konular

Tablo 39'da ergenin hangi konularda destek istediğine dair bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 39. Ergenlerin Destek İsteddiği Konular.

Destek istediğiniz konular	Sayı	Yüzde
Akademik, ekonomik, psikolojik	37	25.4
Akademik, ekonomik	10	6.8
Akademik, psikolojik	5	3.4
Sadece akademik	38	26.0
Sadece ekonomik	30	20.6
Sadece psikolojik	25	17.1
Hiçbiri	1	.7
Toplam	146	100

3.9. SOSYO-DEMOGRAFİK VERİLERLE, ALGILANAN ÇOK BOYUTLU SOSYAL DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİLERE AİT BULGULAR

Alkol ve sigara kullanan lise öğrencilerinin sosyal destek algı düzeylerinin belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmaya katılan 146 kişinin,

- Özel bir insan, aile, arkadaş ve toplumda algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve sosyo-demografik özellikleri;
- Özel bir insan, aile, arkadaş ve bunları toplumda algıladıkları destek düzeylerine ait bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Çalışma grubunun özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 40. Ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri.

Sosyal Destek Düzeyleri	N	x	ss
ÖZEL	146	17.81	7.39
AİLE	146	21.45	6.47
ARKADAŞ	146	20.26	6.46
TOPLAM	146	59.52	16.41

Tablo 40'da, çalışma grubunun, aileden algıladığı sosyal destek düzeyi puan ortalaması (x:21.45), arkadaştan (x:20.26) ve özel bir kişiden (x:17.81) algıladıkları sosyal destek düzeyi ortalamalarına kıyasla biraz daha yüksektir. Bu durumu, aileden algılanan sosyal destek düzeyinin, arkadaş ve özel bir insandan algılanan sosyal destek düzeylerinden daha yüksek olduğu şeklinde de ifade edebiliriz. Elde edilen bu sonuç, istatistiksel açıdan anlamlı değildir ancak bu sonuçtan "aile, ergenler için önemli bir sosyal kurumdur" yargısına ulaşmak olasıdır.

Elde edilen sonuçlar Akar ve arkadaşlarının sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Akar, 2004). Eker ve diğerlerinin psikiyatrik yardım alan ergenler üzerinde yapmış oldukları çalışmada, ergenlerin algıladıkları çok boyutlu sosyal destek ortalamalarının; özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda elde ettikleri puan ortalamaları (x:17.50, x:19.42, x:16.64, x:53.56), bu çalışmada elde edilen ortalamalara (x:17.81, x:21.45, x:20.26, x:59.52) göre daha düşük çıkmıştır.

Ancak her iki çalışmada da en az ortalama sahip alt ölçek özel bir insandan alınandır. Diğer iki alt ölçek ve toplamda algılanan sosyal destek puan ortalamaları paraleldir. Literatür incelendiğinde alınan sosyal destek ile algılanan sosyal destek arasında bir ayrımın bulunduğu anlaşılmaktadır. Algılanan sosyal destek; gerçek kişilerarası ilişkiler içinde görülse de gerçek desteği doğrudan ifade etmemektedir (Ross, Lutz ve Lakey, 1999; Akt.: Demirtaş,2007).

Araştırmacılar algılanan sosyal desteği; bireyin geçmişte sosyal olarak destekleyici davranışları almasına dayanan, beklenti ve desteklendiğine dair algısı olduğunu açıklamaktadır (Sarason, Sarason ve Pierce,1990).

Sonuç olarak algılanan sosyal destek diğer bir deyişle; kişinin kendine biçtiği değerdir. Birey kendini değerli bulduğu, gerektiğinde yardım gördüğü oranda mutlu ve güven içinde hissetmekte; tersine sosyal ilişkiler yetersiz ya da bozuk olduğunda anksiyete ve değersizlik duygusunu daha fazla yaşamaktadır (Özgür, 1993).

Bu ifadelerden yola çıkarak, çalışma grubumuzdaki ergenlerin algıladıkları sosyal desteğin ortalama bir düzeyde olduğunu, dolayısıyla kendilerini ortalama bir seviyede güvende hissettiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 41’de, çalışma grubunun özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin cinsiyetlere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 41. Ergenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/Cinsiyet	n	X	ss	T	P
ÖZEL					
KIZ	11	22.36	6.36	-2.149	.033
ERKEK	135	17.44	7.36		
AİLE					
KIZ	11	21.36	6.84	.047	.963
ERKEK	135	21.45	6.47		
ARKADAŞ					
KIZ	11	21.90	5.82	-.878	.381
ERKEK	135	20.12	6.52		
TOPLAM					
KIZ	11	65.63	17.41	-1.286	.200
ERKEK	135	59.02	16.30		

Araştırmada, katılımcı grubun cinsiyetlerine göre aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puanlarının t testi değerleri (0.47, -.878, -1.286) istatistiksel olarak anlamlı çıkmazken, özel bir insandan algılanan sosyal desteğin t değeri -2.149 ($p < 0.033$) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır. Bu sonuç, araştırmacıya kız ergenlerin ($x:22.36$) erkek ergenlere ($x:17.44$) kıyasla özel bir insandan algıladıkları sosyal desteğin daha yüksek olduğu bulgusunu sağlamaktadır.

Aile, arkadaş ve toplamda algılanan sosyal destek düzeyleri istatistiki açıdan anlamlı çıkmasa da totalde kız ergenlerin ($x:65.63$) algıladıkları sosyal destek puanları yüksek bulunurken, erkek ergenlerin totalde algıladıkları sosyal destek puan ortalaması ($x:59.02$) orta seviyededir. Her iki grubun aileden algıladığı sosyal destek puan ortalamasında ise (kız $x:21.36$, erkek $x:21.45$) bariz bir fark bulunmamaktadır.

Güzel (2005)'in çalışmasında psikiyatrik yardım alan ergenlerin cinsiyet değişkenine göre algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları bu çalışmanın puan ortalamalarına paraleldir. Karşılaştırılan bu iki çalışmada da özel bir kişi, arkadaş ve toplamda, kızların algıladıkları sosyal destek puanı erkeklere göre daha yüksek çıkarken; aileden algılanan sosyal destek puan ortalaması erkek ergenlerde daha yüksek bulunmuştur ancak çok belirgin bir fark yoktur.

Bu araştırmada, arkadaş alt ölçeğinde cinsiyet değişkenine göre elde edilen sosyal destek puan ortalamaları arasındaki fark çok fazla olmamakla birlikte, kızların arkadaştan algıladıkları sosyal destek, erkeklere oranla daha fazla bulunmuştur. Banaz (1992: 66)'ın çalışmasında da, buradaki bulgularla benzer bir şekilde, kızların erkek ergenlere göre arkadaşlarından algıladığı sosyal destek daha fazla bulunmuştur. Buradan kızların erkeklere kıyasla daha fazla sırdaşlık ilişkisi içerisinde oldukları (başkaları ile sır alıp verme), daha fazla paylaşımcı bir yapıya sahip oldukları (sorun çözme konusunda yardım istemede daha rahat olma) yorumu yapılabilir.

Aileden algılanan sosyal destek puan ortalamaları cinsiyetlere göre incelendiğinde, çok fazla bir fark olmamakla birlikte, erkeklerin ailelerinden daha fazla destek gördükleri gözlenmektedir. Bu bulgunun Çakır (1993: 55-56), Hays ve Oxley (1986: 305) ve Wang ve diğerleri (1997: 245) 'nin elde ettiği bulgularla ters orantılı olduğu görülmüştür.

Elde ettiğimiz bu bulgu, ataerkil bir toplum olan Türkiye’de, erkek çocukların kendilerine biçilen rollerini gerçekleştirirken aileden daha fazla destek gördüğü, bağımsızlıklarını kazanmaya çalışırken aileden daha az olumsuz tepki daha fazla destek alacakları için, ailelerinden algıladıkları sosyal desteği kızlara göre daha çok hissettikleri şeklinde yorumlanabilir. Ancak aileden algılanan bu desteğin fazlalığı çalışmamızda da görüleceği gibi erkek ergenin diğer iki alt ölçekten daha az destek hissetmelerine neden olabilir.

Tablo 42. Ergenlerin Yaş Değişkenine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/Yaş	n	X	Ss	F	P
ÖZEL				1.564	.174
14 yaş	3	22.0	7.21		
15 yaş	41	20.14	6.03		
16 yaş	29	16.79	7.92		
17 yaş	54	16.38	7.66		
18 yaş	17	17.88	8.14		
19 yaş	2	16.50	.70		
AİLE				3.359	.007
14 yaş	3	26.66	1.52		
15 yaş	41	23.17	5.17		
16 yaş	29	21.10	6.84		
17 yaş	54	19.09	6.96		
18 yaş	17	24.35	5.23		
19 yaş	2	22,50	6.36		
ARKADAŞ				1.416	.222
14 yaş	3	21.0	6.08		
15 yaş	41	20.90	5.71		
16 yaş	29	21.86	5.93		
17 yaş	54	18.50	6.86		
18 yaş	17	21.05	7.36		
19 yaş	2	23.50	6.36		
TOPLAM				2.439	.037
14 yaş	3	69.66	14.01		
15 yaş	41	64.21	14.05		
16 yaş	29	59.75	15.45		
17 yaş	54	53.98	17.27		
18 yaş	17	63.29	17.71		
19 yaş	2	62.50	12.02		

Tablo 42’de varyans analizi sonucu aileden algılanan sosyal destek puanlarının yaş grupları arasındaki farklılığın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu ($F_{3.359} < 0.05$) saptanmıştır.

Diğer bir deyişle, ergenlerin aileden algıladıkları sosyal desteğin farklı yaşlarda değiştiği, özellikle 17 yaşındaki ergen grubunun aileden algıladığı sosyal desteğin diğer yaşlara oranla daha düşük olduğu görülmüştür. Özel bir insan ve aileden algılanan sosyal destek puan ortalamalarının F değerleri ($1.564 > .05$, $1.416 > .05$) incelendiğinde, aralarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Farklı yaş gruplarının toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin F değeri ise 2.439 olarak bulunmuş ($p = .037 < .05$) ve istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bu farkın hangi grup ortalamaları arası farktan kaynaklandığı LSD testi ile kontrol edilerek, sonuçlar Tablo 42b'de (Ek.2'de) verilmiştir.

Yaş gruplarına göre, çalışma grubunun toplamda algıladıkları sosyal destek puanları düşükten yükseğe sıralandığında, 17 yaşındaki ergenlerin ($x:53.98$) en düşük puana sahip oldukları görülmektedir. Bunu sırasıyla 16 yaş grubu ($x:59.75$), 19 yaş grubu ($x:62.50$), 18 yaş grubu ($x:63.29$), 15 yaş grubu ($x:64.21$) ve 14 yaş grubu ($x:69.66$) takip etmektedir. Tablo 42 incelendiğinde, sosyal destek algı düzeyleri toplamda en yüksek olan yaşlar, grubun en küçük katılımcılarına, yani $x:69.66$ puan ortalamasıyla 14 yaş ve $x:64.21$ puan ortalamasıyla 15 yaşındaki katılımcılara aittir.

En düşük ortalamalara bakıldığında ise, 17 yaşındaki katılımcılar $x:53.98$ puan ortalamasıyla, toplamda algıladığı sosyal destek puanı en düşük olan yaş grubudur. 17 yaşı takip eden diğer düşük ortalama $x:59.75$ ile 16 yaş grubundur. 18 ($x:63.29$) ve 19 ($x:62.50$) yaş grubunda ise, toplam sosyal destek algı puanlarının tekrardan yükselişe geçtiği gözlenmiştir. Elde edilen değerler ışığında, 14 ve 15 yaşlarında, ergenlerin toplamda algıladıkları sosyal desteğin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek seviyede olduğu; 16 ve 17li yaşlarda düşüşe geçtiği ancak 18 ve 19lu yaşlarda tekrardan yükselmeye başladığı yorumu yapılabilir.

Bu bulgular çalışmacıya, ergenliğin ilk yıllarında algılanan sosyal desteğin, ergenliğin ilerleyen dönemlerine göre en yüksek seviyede olduğunu, ilerleyen dönemlerde ergenin duygu ve algı durumlarından kaynaklanabilecek olası dalgalanmalar nedeniyle de, sosyal destek algı düzeylerinde düşüşün yaşanabileceğini, ergenin bireyselleşme çabası içine girdiğini düşündürmektedir. 18 ve 19lu yaşlarda, içinde bulundukları ergenlik dönemine uyum sağlamalarıyla paralel, algıladıkları sosyal destek düzeylerinin de yükselişe geçtiği söylenebilir.

Ancak Banaz ve Bayram'ın ergenler üzerinde yapmış oldukları çalışmalar incelendiğinde, burada elde edilen bulgulardan oldukça farklı bulgularla karşılaşmaktayız. Banaz (1992: 67)'in çalışmasında aile ve arkadaş alt ölçeklerinde elde edilen bulgular, en düşük sosyal destek düzeyinin 14-15 ve en yüksek sosyal destek düzeyinin 16-17 yaşlar arasında olduğu yönündedir ki bu bulgular, bu çalışmanın sonuçlarıyla tamamen zıttır.

Sağlıklı işçi ve öğrencilerde sosyal destek algısının yaşa göre gösterdiği farklılığın incelendiği bir çalışmada (Özbay ve diğerleri,1994: 119), öğrencilerin işçilere göre daha yüksek destek algıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerde yaş ilerlemesine ters orantılı olarak sosyal destek algılarında düşüş gözlenmiştir.

Çakır (1993: 60) ise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında sosyal destek açısından en düşük ortalamanın 15-17 yaş grubuna ait olduğunu bulmuştur. En yüksek ortalamaya sahip olan 12-14 ile 18-22 yaş grubu arasında da istatistiksel açıdan anlamlı fark olduğu bulgusunu elde etmiştir. Çakır'ın çalışmasında 21 yaşın en yüksek sosyal destek algısına sahip olduğu, 17 yaşın ise en düşük sosyal destek algısına sahip olduğu yönünde bulgular bulunmaktadır.

Bu bulguları orta ergenlik döneminin; ilk ve geç ergenlik dönemine göre daha karmaşık olduğu şeklinde yorumlayan Çakır (1993: 72) üniversite sınavına hazırlanmanın ergen için daha strestli bir süreç olduğu yorumunu da yapmıştır. Çakır'ın bulguları ile paralel olan bu çalışmanın bulguları da aynı şekilde yorumlanabilir.

Tablo 43, çalışma grubunun, öğrencisi oldukları sınıflara göre, özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamdan algıladıkları sosyal destek düzeylerini göstermektedir.

Tablo 43. Ergenlerin Sınıf Değişkenine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/Sınıf	n	x	ss	F	P
ÖZEL					
9. Sınıf	43	20.32	5.96	2.995	.033
10. Sınıf	29	17.00	7.86		
11. Sınıf	65	16.27	7.72		
12. Sınıf	9	19.55	7.09		
AİLE					
9. Sınıf	43	23.8	5.06	3.701	.13
10. Sınıf	23	20.75	6.53		
11. Sınıf	65	19.92	6.84		
12. Sınıf	9	23.44	6.87		
ARKADAŞ					
9. Sınıf	43	21.11	5.76	3.022	.32
10. Sınıf	29	21.82	5.61		
11. Sınıf	65	18.58	6.91		
12. Sınıf	9	23.22	6.72		
TOPLAM					
9. Sınıf	43	65.25	13.84	4.331	.006
10. Sınıf	29	59.58	13.91		
11. Sınıf	65	54.78	17.40		
12. Sınıf	9	66.22	19.16		

Tablo 43 incelendiğinde, farklı sınıflar açısından ergenlerin özel bir insan, aile ve toplamda algılanan sosyal destek düzeylerine ilişkin F değerleri (F:2.995, 3.701, 4.331<0.05) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır. Bu farklılığı yaratan grupların LSD değerleri, tablo 43b’de (Ek2.) verilmiştir. Bu değerlendirmenin yanında, farklı sınıflar açısından ergenlerin arkadaştan algıladıkları sosyal destek (F:3.022) istatistiksel açıdan anlam bulunmamıştır. Buradan yola çıkılacak olursa, 11. Sınıfa giden ergenlerin toplamda algıladıkları sosyal desteğin diğer sınıftaki ergenlere oranla düşük olduğu görülmektedir.

11. sınıfa devam eden ergenlerin yaş aralığının 17-18 olduğu göz önüne alınırsa, incelemekte olduğumuz tablo verilerinin, bir önceki tabloda (yaşlara göre algılanan sosyal destek algısı değerlendirmesi) elde ettiğimiz bulgularla birbirlerini desteklediğini görmekteyiz.

Okunulan sınıfa göre algılanan sosyal destek düzeylerine ilişkin Hays ve Oxley (1986: 311)'in elde ettiği bulgulara, arkadaş alt ölçeği açısından değerlendirilen bulgular, anlamlı farklılığa sahiptir. 10. Sınıf öğrencileri, 8. Sınıf ve 9. Sınıf öğrencilerine göre arkadaştan elde ettikleri desteğin daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Banaz (1992: 67) bu durumu, 10. Sınıf öğrencilerinin arkadaşları ile kurdukları ilişkilerine daha çok önem verdiği; daha küçük ya da daha büyük sınıflara gelindiğinde ise, arkadaşlık ilişkilerine daha az ihtiyaç duyulduğu şeklinde yorumlamıştır.

Tablo 44'de çalışma grubunun ailelerinin gelir düzeylerine göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puanları bulunmaktadır.

Tablo 44. Ergenlerin Aile Gelir Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Gelir Düzeyi	n	X	ss	f	P
ÖZEL					
0-1000	59	18.32	7.43	1.182	3.21
1001-2000	46	17.45	7.11		
2001-3500	28	18.67	7.36		
3501-5000	7	17.57	8.77		
5001-+	6	11.83	7.11		
AİLE					
0-1000	59	22.15	6.54	.605	.660
1001-2000	46	21.13	6.34		
2001-3500	28	20.92	6.99		
3501-5000	7	18.71	7.01		
5001-+	6	22.66	3.72		
ARKADAŞ					
0-1000	59	21.03	6.11	1.999	.098
1001-2000	46	20.34	6.16		
2001-3500	28	20.07	7.47		
3501-5000	7	19.85	4.81		
5001-+	6	13.33	6.56		
TOPLAM					
0-1000	59	61.20	15.33	1.068	.375
1001-2000	46	58.93	15.90		
2001-3500	28	59.67	19.53		
3501-5000	7	56.14	17.29		
5001-+	6	47.83	12.82		

Ailelerinin gelir düzeyi değişkenine göre, ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerini gösterir tablodaki bulguların F değerleri incelendiğinde (1.182, .605, 1.999, 1.068) sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları görülmektedir. Ancak, ergenlerin ailelerinin gelir düzeylerine göre toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyi puanlarında dikkati çeken, ergenlerin ailelerinin gelir düzeyleri ile ergenlerin toplamda algıladıkları sosyal destek puanlarının ters orantılı olmasıdır.

Aileleri en yüksek gelir düzeyine sahip (5001 TL ve üstü) katılımcıların toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalaması $x:47,83$ iken; aileleri en düşük gelir düzeyine sahip (1000 TL ve altı) katılımcıların toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları $x:61.50$ dir. Bu durum araştırmacı açısından dikkat çekici ve araştırmacının ön kabulüyle ters orantılıdır. Bununla birlikte, aileden algılanan sosyal destek puan ortalaması en yüksek ($x:22.66$) olan grup, aile gelir düzeyi en yüksek olandır.

Aile gelir düzeyi en yüksek grubun aileden algıladığı sosyal destek puan ortalamasının hemen altında, aile gelir düzeyi en düşük grup bulunmaktadır ($x:22.15$). Elde edilen bu bulgulardan ergenlerin, aile gelir düzeyleri ile aileden algıladıkları sosyal destek arasında ilişki olmadığı yorumu çıkarılabilir. Çalışmada ortaya çıkan bulgular Banaz (1992: 67), Bayram (1999: 154) ve Elbir (2000: 96-102)'in çalışmalarındaki bulgulara paralel değildir. Burada elde edilen bulgulara, gelir düzeyi en yüksek ailelere sahip ergenlerin, toplamda algıladıkları sosyal destek en düşük düzeyde çıkarken; Bayram, Banaz ve Elbir, gelir düzeyinin artmasıyla birlikte, ergenin sosyal destek algısının da arttığına yönelik bulgular elde etmişlerdir.

Araştırmacının, ergenin sahip olduğu olanakların onun fiziksel ve psikolojik gelişimini büyük oranda etkilediğine, doğumdan itibaren alt sosyo-ekonomik çevrede büyüyen aile çocuklarının pek çok açıdan dezavantajlı olduğuna dair ön kabulü ile elde ettiği sonuçlar birbiriyle örtüşmemektedir.

Ergenin maddi açıdan zorluklar yaşıyor olması, yeterli bir şekilde ihtiyaçlarının karşılanamaması, hayatlarına dâhil ettikleri kişilere (özel bir insan, aile, arkadaş) daha sıkı bağlanmalarına; algıladıkları ve karşıya hissettirdikleri desteğin daha fazla olmasına yol açmış olabilir.

Araştırmanın sorularından biri de, çalışma grubunun ebeveynlerinin sağ olup olmamalarına göre algıladıkları sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesidir.

Tablo 45. Ergenlerin Annesinin Hayatta Olup Olmama Durumu ve Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/Anne Durumu	n	X	ss	t	p
ÖZEL					
Sağ	145	17.79	7.41	-.431	.667
Ölü	1	21.0			
AİLE					
Sağ	145	21.47	6.49	.533	.595
Ölü	1	18.0			
ARKADAŞ					
Sağ	145	20.26	6.49	.195	.846
Ölü	1	19.0			
TOPLAM					
Sağ	145	59.53	16.47 1.64	.093	.926
Ölü	1	58.0			

Tablo 45’ de çalışma grubunun annelerinin sağ olup olmamasına göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal desteğin puan ortalamaları ve t değerleri görülmektedir. Tablo 45 incelendiğinde, çalışma grubunun özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin t değerleri (-.431, .533, .195, .093) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır.

Değerlendirme sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı olmamakla birlikte, anneleri sağ olan ergenlerin aileden algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:21.47), özel bir insan ve arkadaştan algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından (x:17.79, x:20.26) daha yüksek görülmüştür.

Anneleri sağ olmayan ergenlerin ise, özel bir insandan algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:21.0), aile ve arkadaştan algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından (x:18.0,x:19.0) daha yüksek bulunmuştur.

Anneleri hayatta olmayan ergenlerin özel bir insandan algıladıkları sosyal destek puan ortalamasının daha yüksek olması, araştırmacıya bu durumun annesi sağ olmayan katılımcıların anne yerine başka sosyal destek kaynaklarından (öğretmen, psikolog, flört.. vb) destek almaya devam ettiklerini düşündürmektedir.

Elde edilen bu bulgu, araştırmacının ön kabulüyle paraleldir. Bu yoruma rağmen, katılımcılardan annesi sağ olanların çalışma grubunun %99.32 sini, annesi ölü olanların ise %0.68'ini (1kişi) oluşturuyor olması, bu durumun başka bir nedeni olarak da açıklanabilir.

Çalışmaya katılan ergen grubunun, toplamda algıladıkları sosyal destek puanlarının annelerinin sağ olup olmamasına göre değerlendirilmesi sonucunda; annesi sağ olan ergenlerin toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamasının (x:59.53), diğerlerine göre (x:58.0) biraz daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Güzel (2005)'in psikiyatrik yardım alan ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmanın bulgularında da, annesi hayatta olmayan ergenlerin en yüksek algıladığı sosyal desteğin özel bir insandan olduğu bulguları, bu araştırmanın bulgularıyla paraleldir.

Sıradaki tabloda ergenlerin babalarının sağ olup olmamasına göre, algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, puan ortalamaları, standart sapmaları ve t değerleri görülmektedir.

Tablo 46. Ergenlerin Babasının Hayatta Olup Olmama Durumu ve Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Baba Durumu	n	X	SS	T	p
ÖZEL				.429	.212
Sağ	143	17.85	7.43		
Ölü	3	16.0	5.0		
AİLE				1.570	.344
Sağ	143	21.57	6.47		
Ölü	3	4.04	4.04		
ARKADAŞ				1.797	.420
Sağ	143	20.39	6.43		
Ölü	3	13.66	5.03		
TOPLAM				1.520	.540
Sağ	143	59.82	16.38		
Ölü	3	45.33	13.57		

Babalarının hayatta olup olmama durumlarına göre; ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerlerinin (.429, 1.570, 1.797, 1.520) istatistiksel açıdan anlamlı olmadıkları görülmüştür. Bulgular istatistiksel olarak anlamlı çıkmamış olsa da, ergenlerden babaları sağ olanların, aileden algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:21.57), özel bir insandan (x:17.85) ve arkadaştan (x:20.39) algıladıkları desteğin puan ortalamalarına göre daha yüksektir. Babası sağ olmayan ergenlerin ise özel bir insandan algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:16.0), aile (x:4.04) ve arkadaştan (x:13.66) algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarına göre daha yüksektir. Babası sağ olmayan ergenlerin aileden algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:4.04), özel bir insan (x:16.0) ve arkadaştan (x:13.66) algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından oldukça düşüktür. Babası sağ olmayan ergenlerin aileden algıladıkları sosyal desteğin en düşük, özel bir insandan algıladıkları sosyal desteğin ise en yüksek ortalamaya sahip oldukları bulgusu, araştırmacının beklentileriyle benzerlik göstermiş ve araştırmacıya bu grup ergenlerin ihtiyaç duydukları desteği, olmayan ebeveynleri yerine özel bir insandan (psikolog, öğretmen, flört..vb) karşılamaya çalıştıklarını düşündürmektedir.

Tablo 46'da, babası sağ olmayan ergenlerin toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:45.33), diğerlerinin toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamasına (x:59.82) kıyasla daha düşüktür. Bu durumun, babası olmayan ergenlerin çalışma grubunun %2.1 'ini (3 kişi), diğerlerinin ise çalışma grubunun %97.9'unu oluşturuyor olmasıyla da alternatif bir açıklama olabilir.

Katılımcıların anne-babalarının birlikte ya da ayrı olma durumunun, sosyal destek algıları üzerindeki ilişkisi tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47. Ergenlerin Ana-Baba Birlikte/Ayrı Yaşama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Aile Durumu	n	X	ss	t	p
ÖZEL				.127	.458
Birlikte	132	17.66	7.50		
Ayrı	14	19.21	6.31		
AİLE				.036	.595
Birlikte	132	21.54	6.68		
Ayrı	14	20.57	4.20		
ARKADAŞ				.090	.943
Birlikte	132	20.27	6.61		
Ayrı	14	20.14	4.20		
TOPLAM				.048	.924
Birlikte	132	59.48	16.87		
Ayrı	14	59.92	11.67		

Tablo 47'de, anne-babalarının birlikte ya da ayrı olma durumu değişkenine göre ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları, standart sapmaları ve t değerleri görülmektedir. Ergenlerin anne-babalarının birlikte/ayrı olma durumlarına göre algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerleri (-.744, .533, .071, .096) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır.

Katılımcıların özel bir insan, aile, arkadaş ve toplumda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları arasında çok bariz farklar olmamakla birlikte, anne ve baba birlikte olan ergenlerin aileden algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:21.54), anne-baba ayrı olan ergenlerin aileden algıladıkları sosyal destek ortalamasından (x:20.57) biraz daha yüksektir. Bunun yanı sıra, anne-baba ayrı olan ergenlerin özel bir insandan algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:19.21), diğerlerinin özel bir insandan algıladıkları sosyal destek puan ortalamasına göre (x:17.66) daha yüksek çıkmıştır.

Anne-baba birlikte yaşayanların aileden algıladığı sosyal destek puan ortalamalarının biraz daha fazla olması, araştırmacıya bu grubun diğer gruba göre aileden daha fazla destek algıladığını düşündürmekte ve araştırmacının beklentileriyle örtüşmektedir.

Aile bütünlüğünü koruyan bir yuvanın olumlu havası ile devam eden ve pekişen duygusal bağ, ergenin aile içi ve dışı daha başarılı sosyal ilişkiler kurabilmesine neden olmuş denebilir. Dolayısıyla, ergenin sosyal destek algı düzeyi daha da yükselmiş olmaktadır.

Türk kültüründe var olan, bireyleri arasındaki yüksek duygusal bağın hakim olduğu ailelerdeki açık ve demokratik duygu paylaşımlarının aile içi çatışmaları azalttığına değinen Usluer (1989), bu üyelerin ilişkilerindeki destek faktörünün olumlu yönde evirildiğini ve strese karşı daha dayanıklı bireyler haline geldiklerini ifade etmiştir.

Anne-baba'nın ayrı olduğu ailelerde anne ya da babanın tüm sorumluluk ve rolleri üstlendiğine değinen Elbir (2000: 96), yaşadıkları bir takım olumsuzluğu çocuklarına yansıtmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 48'de çalışmaya katılan ergen grubunun kardeşlerinin olup olmama durumuna göre, özel bir kişi, aile, arkadaş ve toplumda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin ortalama puanları, standart sapmaları ve t değerleri verilmektedir.

Tablo 48. Ergenlerin Kardeşinin Olup Olmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Kardeş Durumu	n	X	ss	t	p
ÖZEL				.080	.533
Var	118	17.83	7.32		
Yok	28	17.71	7.77		
AİLE				.280	.317
Var	118	21.52	6.63		
Yok	28	21.14	5.86		
ARKADAŞ				.853	.746
Var	118	20.48	6.32		
Yok	28	19.31	7.09		
TOPLAM				.482	.511
Var	118	59.84	15.91		
Yok	28	58.17	18.63		

Tablo 48’de, ergenlerin özel bir kişi, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin t değerleri incelendiğinde (0.80, .280, .853, .482) elde edilen sonuçların istatistiksel açıdan anlamlı olmadıkları görülmektedir.

Ergenlerin kardeşlerinin olup olmamasına göre özel bir insan, aile ve arkadaşan algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarının her biri kendi içerisinde incelendiğinde, kardeşi olanlarla olmayanlar arasında önemli bir fark gözlenmemiştir. Ancak kardeşi olan ergenlerin özel (x:17.83), aile (x:21.52) ve arkadaşan (x:20.48) algıladıkları sosyal destek düzey puan ortalamaları, kardeşi olmayan ergenlerin özel (x:17.71), aile (x:21.14) ve arkadaşan (x:19.31) algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç araştırmacıya, kardeşi olan ergenlerin diğerlerine göre daha yüksek sosyal algı seviyesine sahip oldukları yorumunu yaptırabilir.

Elbir (2000: 43)’in 9. Sınıf öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmanın sonucuna göre kardeşi olmayan ergenlerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamasının, olanlara oranla daha düşük olduğu yönündeki bulguları, bu çalışmanın bulgularıyla paraleldir. Ancak Bayram (1999: 158) bu iki çalışmaya zıt sonuçlar elde etmiş ve tek çocuk olan ergenlerin aileden daha yüksek sosyal destek algıladığı sonuçlarını elde etmiştir.

Annelerinin eğitim düzeylerinin, çalışma grubunun algıladıkları sosyal destek düzeyi üzerindeki olumlu/olumsuz/tarafsız etkisi, araştırmacının sorularından birini oluşturmuştur.

Ergenlerin özel, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek ile annelerinin eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin puan ortalaması, standart sapması ve varyans analizine ilişkin değerler tablo 49'da görülmektedir.

Tablo 49. Ergenlerin Anne Eğitim Düzeyine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/Anne Eğitim	n	X	ss	F	P
ÖZEL					
Okur-yazar Değil	6	16.16	5.07	.240	.944
Okur-Yazar	5	20.20	5.06		
İlkokul	83	17.91	7.67		
Ortaokul	22	16.90	7.75		
Lise	26	18.19	7.59		
Yüksek Okul	4	17.75	5.12		
AİLE					
Okur-yazar Değil	6	23.33	5.81	.227	.950
Okur-Yazar	5	21.0	4.89		
İlkokul	83	21.71	6.79		
Ortaokul	22	20.90	6.98		
Lise	26	20.96	5.71		
Yüksek Okul	4	17.75	6.97		
ARKADAŞ					
Okur-yazar Değil	6	20.0	4.97	.343	.886
Okur-Yazar	5	20.40	5.59		
İlkokul	83	20.43	6.76		
Ortaokul	22	19.13	6.58		
Lise	26	21.07	6.14		
Yüksek Okul	4	17.75	6.75		
TOPLAM					
Okur-yazar Değil	6	59.50	13.63	.194	.965
Okur-Yazar	5	61.09	5.94		
İlkokul	83	60.06	17.49		
Ortaokul	22	56.95	16.03		
Lise	26	60.23	16.01		
Yüksek Okul	4	55.50	16.78		

Tablo 49 incelendiğinde, ergenlerin annelerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal desteğe ilişkin F değerlerinin (.240, .227, .343, .194), istatistiksel açıdan anlamsız olduğu görülmüştür. Ergenlerin annelerinin eğitim durumlarına göre, aileden algıladıkları toplam sosyal destek puan ortalamaları (x:21.45), arkadaş (x:20.26) ve özel bir insandan (x:17.81) algıladıkları toplam sosyal destek puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Annesi 'yüksekokul' seviyesinde eğitim almış ergenlerin toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:55.50) diğer eğitim seviyelerine göre en düşüktür.

Bu sonuca paralel, ergenlerden annelerinin eğitim seviyesi en yüksek olanların özel bir insan (x:17.75), aile (x:17.75) ve arkadaştan (x:17.75) algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları da ayrı ayrı incelendiğinde, bu grubun en düşük seviyede sosyal desteğe sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgu araştırmacının 'anne eğitim düzeyindeki artışın, ergendeki sosyal destek algısını da beraberinde arttıracaktır' ön kabulüyle ters orantılı çıkmıştır.

Elde edilen veriler, eğitim düzeyi yüksek anne çocuklarının bireyselleşme sürecinde, diğerlerine oranla daha özgür bırakıldıkları ve çeşitli sorumluluklarla yüklendikleri değerlendirilmesiyle açıklanabilir. Eğitimli bir anne, çocuğunu belli durumlarda-onun bireyselleşmesini hızlandırmak adına- bilinçli ve istemli bir şekilde yalnız bırakabilmekte, çocuğunu koruyup kollamaktan imtina etmekte olabilir. Okur-yazar, ilkokul ve lise düzeyinde eğitim almış anne çocuklarının toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (sırasıyla x:61.09, x:60.06, x:60.23) daha yüksek çıkmıştır.

Ancak Çakır (1993: 70) ve Elbir (2000: 45)'in elde ettikleri bulgular da, anne eğitim seviyesi arttıkça lise öğrencilerinin tüm alt ölçeklerden algıladıkları sosyal desteğin de arttığını gösteren sonuçlar bulunmaktadır. Hatta Elbir (2000: 45), ilkokul mezunu anneye sahip ergenlerle yüksekokul mezunu anneye sahip olan ergenlerin destek düzeyindeki farkın istatistiksel açıdan gayet anlamlı olduğu bulgusuna sahiptir ($p=.01<.05$).

Bu durum, yüksek eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının gelişimlerini desteklediği ve onların her açıdan daha donanımlı olmasının, çocukları ile daha nitelikli ve kolay iletişim kurabildikleri şeklinde açıklanabilir. Ergenin bireyselleşme süreci içerisine girdiğinde yaşadığı içe kapanma, inat, isyan, izolasyon, karışıklık gibi duygular yaşaması, onun sosyal destek düzeyini etkileyebilir ve sonuç olarak ergen daha düşük destek algılayabilir.

Diğer yandan, eğitim düzeyi düşük anneler, çocuklarının bireyselleşme sürecinde daha fazla müdahaleci olabilmekte ve bu geleneksel tutum çocuklarını aileye daha fazla bağımlı hale getirebilmektedir. Çocuğun ileriki dönemlerinde, ergen bireyselleşme sürecine girdiğinde, bu tip geleneksel anne modelleriyle daha çok kuşak çatışması yaşayabilir.

Bazı yazarların, 19 yaşına gelmiş bir kısım ergenin hala kendini anne-baba çocuğu olarak algıladığına değindiğinden bahseden Öztürk ve Kılıç (1994: 115), sözü edilen ergenlerin 'sonlanmamış bireyselleşme' işareti taşıdıklarını ve aile içinde daha az sorumluluk aldıklarını vurgular. Bu araştırmada da eğitim düzeyi düşük anne çocuklarının, bahsi geçen nedenlerden dolayı bireyselleşmelerini tamamlayamadıkları ve sonuç olarak daha çok aile desteği algıladıkları yorumu yapılabilir.

Çalışma grubunun özel bir insan, aile, arkadaş ve toplumda algıladığı sosyal desteğin babalarının eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği, araştırma sorusu olarak ele alınmıştır. Babalarının eğitim düzeyine göre ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplumda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları, F değerleri ve standart sapmaları tablo 50'de görülmektedir.

Tablo 50. Ergenlerin Baba Eğitim Düzeyine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Baba Eğitim	n	X	ss	f	p
ÖZEL				.961	.444
Okur-yazar Değil	2	11.5	2.12		
Okur-Yazar	2	21.0	1.41		
İlkokul	69	18.95	6.85		
Ortaokul	35	16.8	8.21		
Lise	28	16.75	7.14		
Yüksek Okul	10	17.1	9.33		
AİLE				1.306	.265
Okur-yazar Değil	2	23.5	0.70		
Okur-Yazar	2	22.5	4.94		
İlkokul	69	22.78	6.06		
Ortaokul	35	20.42	7.10		
Lise	28	19.85	6.32		
Yüksek Okul	10	19.7	7.42		
ARKADAŞ				.562	.729
Okur-yazar Değil	2	20.0	5.65		
Okur-Yazar	2	17.5	0.70		
İlkokul	69	21.02	6.20		
Ortaokul	35	19.14	7.0		
Lise	28	16.64	6.38		
Yüksek Okul	10	21.20	7.67		
TOPLAM				1.073	.378
Okur-yazar Değil	2	55.0	8.48		
Okur-Yazar	2	61.0	4.24		
İlkokul	69	62.76	15.15		
Ortaokul	35	56.37	17.88		
Lise	28	56.25	16.3		
Yüksek Okul	10	58.0	20.77		

Ergenlerin babalarının eğitim düzeylerine göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin F değerleri (.961, 1.306, .562, 1.073) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. Elde edilen verilere bakıldığında, babalarının eğitim düzeyine göre sosyal destek algısı toplamda (x:62.76) en yüksek olan ergen grubu, ilkokul mezunu babaya sahip olanlardır. Yine aynı değişken açısından, toplamda algıladığı sosyal destek puan ortalaması en düşük (x:55.0) olan grup babaları okur-yazar olmayan gruptur.

Çalışma grubunun aileden algıladığı sosyal destek düzeylerinin baba eğitim düzeyi değişkeni açısından incelendiği Tablo 50’de dikkati çeken, babaların eğitim düzeyindeki artış ile ergenlerin algıladığı desteğin ters orantılı olmasıdır.

Eğitim düzeyleri ve aileden algılanan sosyal desteğe ilişkin t değerlerinin istatistiksel açıdan anlamlı bir farka sahip olmamasına rağmen (1.306), algılanan sosyal destek puan ortalamaları araştırmacının öngörüsüyle örtüşmemektedir. Baba eğitim düzeyi en düşükten en yükseğe doğru sıralandığında, sosyal destek algı puanları (sırasıyla, x:23.5, x:22.5, x:22.78, x:20.42, x:19.85, x:19.7) arasında tamamen ters bir orantı olduğu görülmektedir. Bu durum, annelerin eğitim düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi gösterir tabloya yapılan yorumlarla desteklenebilir.

Öztürk ve Kılıç (1994: 115)'ın da belirttiği gibi 'sonlanmamış bireyselleşme' durumu içerisinde olan ergenin bu durumun içinde bulunmasının en büyük sebebi daha baskın babalara ve korumacı annelere sahip olmalarıdır. Türk aile yapısındaki ataerkil ve korumacı tutum, ergenin aileden daha fazla destek algılamasına neden olmuş olabilmektedir. Baba eğitim düzeyini yükseltmediği ve örf, anane gibi toplum kurallarına bağlı kaldığı sürece ailede baskın karakter olmaya devam edecek ve çocuğun bireyselleşme süreci gecikecektir.

Ancak diğer bir alt ölçek olan arkadaştan algılanan sosyal destekte, babası yüksekokul mezunu olan ergenlerin en yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir (x:21.20). Buradan yüksekokul mezunu babaların çocukları adına onların bireyselleşme sürecini destekleyici tutum sergiledikleri, diğer babalara göre çocuklarını daha bağımsız bıraktıkları, çocuklarının kendi kararlarını vermelerinin gerekliliğine inandıkları sonucu çıkarılabilir.

Yaşlıları ile birlikte yaşıyor oldukları deneyimlerin yeniliği, benzer duygu ve düşünceleri yaşarken bu durumları hayatlarının odağına alma eğilimleri, ergenlerin kendilerini bireyselleşme sürecinde daha özgür bırakan babalara sahip olmasıyla ilişkili olabilir. Bunun sonucu olarak da ergen arkadaş çevresinden daha fazla sosyal destek algılamış olabilir.

9. sınıf öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada Elbir (2000: 65), ergenlerin babalarının eğitim düzeyi ile arkadaştan algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir fark bulunmadığını belirtmiştir.

Ancak Bayram (1999: 158)'ın çalışmasında babalarının eğitim düzeyinin artmasıyla, ergenin toplamda algıladığı sosyal destek düzeyinin de arttığını belirten sonuçlar elde edilmiştir. Bayram bu durumu, babanın eğitim düzeyindeki artışa paralel olarak çocuğuyla kurduğu iletişimin olumlu yönde bir seyir izlediği şeklinde yorumlamıştır. Literatüre bakıldığında, babanın eğitim durumunun artmasıyla ergenin ihtiyaç ve beklentilerinin daha iyi karşılanabilmekte olduğuna dair genel bulgular elde edilmiştir (Kabadayı 1990; Aysev 1991; İçli 1994 Akt. : Elbir 2000: 97).

Annelerinin düzenli olarak, hane gelirine katkı sağladıkları bir işlerinin olması/olmaması durumunun ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediği bu araştırmanın sorularından biridir.

Tablo 51'de, çalışmaya katılan ergen grubunun, annelerinin çalışıp çalışmamasına göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmaları yer almaktadır.

Tablo 51. Ergenlerin Annesinin Çalışıp Çalışmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Anne Çalışma	n	X	ss	t	p
ÖZEL				-.828	.056
Evet	31	16.83	8.56		
Hayır	115	18.07	7.05		
AİLE				-1.956	.082
Evet	31	19.45	7.55		
Hayır	115	21.99	6.08		
ARKADAŞ				-.002	.309
Evet	31	20.25	7.09		
Hayır	115	20.26	6.32		
TOPLAM				-1.139	.245
Evet	31	56.54	18.64		
Hayır	115	60.33	15.75		

Tablo 51 incelendiğinde de anlaşılabileceği üzere, annenin çalışıp çalışmama değişkenine göre ergenin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerleri (-.828, -1.956, -.002, -1.139) istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bununla birlikte, annesi çalışan ergenler ile çalışmayan ergenlerin toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:56.54, x:60.33) arasında fark vardır. Elde edilen sonuç ışığında, annesi çalışmayan ergenler diğerlerine göre özel bir insan, aile ve toplamda sosyal desteği daha fazla hissetmektedirler. Bu durum, araştırmacının beklentilerine uygun çıkmamıştır.

Türk aile kurumunda, kadınların çalışmasına karşı olumsuz bir tutum sergilenmektedir. Ancak, son zamanlarda yaşanan çeşitli ekonomik sıkıntılar sonucu kadınların ev ekonomisine katkı sağlamak adına yine toplumun kadına biçtiği rol paralelinde kadının ikincil ya da yardımcı meslek elemanı (sekreterlik, memurluk, hemşirelik vb.) olarak çalışmasının daha yaygın olduğu bilinmektedir.

Ev ekonomisine katkı sağlamak için çalışmanın yanı sıra, Türk aile toplumunda kadın hem çocuk hem de ev işlerinin tümüyle yakından ilgilenmek zorundadır. Bu nedenle araştırmacı, kadınların sahip olduğu aşırı sorumluluğun kendilerinde bir bitkinliğe yol açabildiğini ve dolayısıyla da çocuklarıyla kurdukları ilişkinin olumsuz olarak etkilendiğini düşünmektedir.

Çitci (1998: 578) de araştırmacının düşünceleriyle örtüşür bir biçimde, çalışan çoğu kadının aile, ev, çocuk ve sorumluluk arasında sıkıştığına, üstelik kadının çalışmasını kolaylaştırıcı politika ve uygulamaların olmadığına değinmiş ve sonuç olarak ev ve çocuklarla ilgili tutum ve davranışlarının etkilendiğini söylemiştir.

Elbir (2000: 47)'in 9. Sınıf öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada ise, anneleri çalışan ergenlerin aileden algıladıkları destek düzeyinin diğerlerine göre daha yüksek olduğuna dair bulgular yer almaktadır.

Bu çalışmada ise, anneleri çalışmayan ergenlerin hem alt hem genel ölçekten daha yüksek puanlar elde etmesinin başka bir nedeni de, annesi çalışan ergen grubunun (%21.23'ünün annelerinin çalışıyor olması) sayılarının, annesi çalışmayan ergenlerin sayısından (115) az olması, olabilir.

Babalarının düzenli olarak hane gelirine katkı sağladıkları bir işlerinin olup olmamasına göre, ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermemesi araştırmanın sorularından birisidir.

Sıradaki tabloda, ergenin babasının çalışıp çalışmamasına göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerleri yer almaktadır.

Tablo 52. Ergenlerin Babasının Çalışıp Çalışmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Baba Çalışma	n	X	ss	t	p
ÖZEL				-.639	.431
Evet	98	17.54	7.56		
Hayır	48	18.37	7.06		
AİLE				1.884	.187
Evet	98	22.15	6.21		
Hayır	48	20.02	6.83		
ARKADAŞ				.830	.734
Evet	98	20.57	6.65		
Hayır	48	19.62	6.07		
TOPLAM				.775	.754
Evet	98	60.26	16.67		
Hayır	48	58.02	15.94		

Tablo 52'de, ergenin babasının çalışıp çalışmama değişkenine göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerleri (-.639, 1.884, .830, .775) istatistiksel olarak anlamlı değildir. İstatistiksel açıdan anlamlı bulunmamış olsa da, babası çalışan ergenlerin aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyi puan ortalaması (x: 22.15, x:20.57, x:60.26), babası çalışmayanların aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarına (x:20.02, x:19.62, x:58.02) göre daha yüksektir.

Ancak, babası çalışan ergenlerin özel bir insandan algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:17.54), diğerlerine göre (x:18.37) daha düşük çıkmıştır. Özel bir insan alt ölçeğinde babaları çalışmayan ergenlerin daha yüksek puan almaları, katılımcıların kız sayısının (11) erkek sayısından (135) az olduğu göz önüne alındığında araştırmacıya şunu düşündürmüştür:

Erkek çocuğunun aile içindeki rol modeli babasıdır. Babasının yaptığı mesleğe göre çalışma saatleri, iş yeri stres ve sorunları gibi olası nedenlerden ötürü baba ergene sosyal destek açısından yeterli katkıda bulunmayabilmekte, ergen de bu destek ihtiyacını kendine yakın hissettiği ve kendisi için özel olan bir insandan (öğretmen, flört, psikolog.. vb.) almaya yöneltebilmektedir.

Erbil ve diğerlerinin (2006) anne-baba tutumuna göre, ergendeki benlik saygısının ilişkisini araştırdıkları çalışmada; anne ve babaları yüksek eğitim düzeyine sahip ve düzenli iş hayatında yer alan ergenlerin benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak gruplar arası anlamlı fark gösterdiği belirlenmiştir.

Oskay (1981)'in amaçlarından birinin ana-babanın çalışma durumu, eğitim düzeyi ve meslek değişkenlerinin, ana-baba ergen arasındaki çatışmaya olan etkisini saptamaya çalıştığı çalışmasında; babaları esnaf, işçi ve zanaatkâr olan ergenlerin aile içi çatışmayı en yüksek düzeyde yaşadıkları sonucunu elde edilmiştir. Esnaf ve zanaatkâr olarak çalışan babalarda düzenli bir çalışma sisteminin olmamasını, eve/işe gidiş-geliş saatlerinin belirli olmamasını ayrıca mesleklerini yürütmek için (özellikle erkek) çocuklarının iş gücünden de yararlanmak zorunda kalmalarını, ergenlerin hayatlarında özgür olmalarını engelleyici nedenler olarak yorumlamıştır.

Ergenin, kişilik gelişimi ve bağımsızlık gibi becerilere sahip olmasında; özgürlük ve iyi arkadaşlık ilişkilerine ve bunlar için de zamana ihtiyacı vardır. Bu nedenle ders dışındaki zamanlarında babasına yardımcı olmak durumundaki ergenin anne ve babası ile ilişkileri bozulabilir.

Ayrıca Oskay (1981) toplumumuzdaki esnaf ve zanaatkârın, memur ve serbest meslek gruplarına göre daha düşük düzeyde eğitime sahip olduğuna değinmiş; babanın öğrenim düzeyinin ise ana-baba-ergen ilişkisini etkileyici bir değişken olduğu sonucuna ulaşmış araştırmalardan bahsetmiştir.

Yukarıda bahsedilen durumlar sonucu, ergen aileden yeterli sosyal desteği algılayamayacağı gibi; arkadaşlarıyla yeterli ilişki içerisinde bulunamadığı için onlardan da yüksek sosyal destek algılayamayacaktır.

Araştırmanın diğer bir sorusu da annelerin alkol kullanıp kullanmama durumuna göre; ergenin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek düzeyi arasında bir ilişkinin olup olmadığıdır.

Tablo 53'de ergenlerin annelerinin alkol kullanıp kullanmama durumuna göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmaları verilmiştir.

Tablo 53. Ergenlerin Annesinin Alkol Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Anne Alkol Alma	n	X	ss	t	P
ÖZEL				.709	.798
Evet	2	21.5	7.77		
Hayır	144	17.76	7.40		
AİLE				.449	.777
Evet	2	23.5	6.36		
Hayır	144	21.42	6.49		
ARKADAŞ				.382	.791
Evet	2	22.0	8.48		
Hayır	144	20.23	6.47		
TOPLAM				.647	.667
Evet	2	67.0	22.62		
Hayır	144	59.42	16.40		

Tablo 53 incelenecek olursa, annesinin alkol kullanıp kullanmamasıyla ergenin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin t değerleri (.709, .449, .382, .647) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır.

İstatistiksel açıdan anlamlı çıkmasa da, anneleri alkol kullanan ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($x:21.5$, $x:23.5$, $x:22.0$, $x:67.0$), anneleri alkol kullanmayan ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarına göre ($x:17.76$, $x:21.76$, $x:20.23$, $x:59.42$) daha yüksek bulunmuştur.

Bu sonuç araştırmanın beklentilerine ters düşmektedir. Araştırmacının bu beklentisi, ülkemizde kadınların alkol kullanmalarının pek hoş karşılanmaması ön bilincinden kaynaklanmış olabilir. Türkiye’de kadının alkol kullanmasına yönelik olan bu bakış açısı, kadınların alkol kullanımının erkeklere kıyasla daha düşük oranda alkol tüketmelerine neden olmaktadır. Araştırmamızda da görüleceği üzere ‘annenin alkol kullanma’ durumuna ‘evet’ diyen 146 kişi içinden 2 kişidir.

Ayrıca araştırmaya katılan ergenlerin %1.36’sının annelerinin alkol kullanıyor olması, annesi alkol kullanan ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarında daha yüksek sonuç elde etmelerinde etkili olmuş olabilir. Ülkemizde kadınların alkol kullanım konusunda erkekler kadar rahat davranamaması, kullanıyor olsalar bile daha çok sosyal içici statüsünde olmaları, kadının alkol tüketimine karşı bahsedilen bakış açısıyla alakalı olabilir.

Sonuç olarak bu durum çocukları üzerinde olumsuz herhangi bir algı bırakmamakta ve ergen için sosyal algısını etkileyen bir olumsuzluk olarak görülmemektedir. Ancak arkadaştan algılanan sosyal destek alt ölçeği incelenecek olursa (Bkz. Tablo 53) annesi alkol kullanan ergenlerin diğerlerine göre puan ortalamasının daha düşük olduğu görülmektedir.

Elbir (2000: 50)’in 9. Sınıf öğrencilerinin annelerinin alkol kullanıp kullanmamasına göre yapmış olduğu çalışmada; anneleri alkol kullanan öğrenciler ile diğerlerinin aile, arkadaş ve öğretmen destek düzeyleri arasında da istatistiksel bir fark bulunmamıştır.

Annelerinin sigara kullanıp kullanmama değişkenine göre ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermemesi araştırmanın sorularından biridir.

Tablo 54'de araştırmaya katılan ergen grubunun annelerinin sigara kullanıp kullanmama durumuna göre; özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmaları görülmektedir.

Tablo 54. Ergenlerin Annesinin Sigara Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Anne Sigara	n	X	ss	t	p
ÖZEL				1.013	.928
Evet	30	19.03	7.77		
Hayır	116	17.5	7.28		
AİLE				-.112	.999
Evet	30	2.33	6.68		
Hayır	116	21.48	6.45		
ARKADAŞ				1.083	.663
Evet	30	21.4	6.19		
Hayır	116	19.96	6.53		
TOPLAM				.837	.575
Evet	30	61.76	15.81		
Hayır	116	58.94	16.58		

Annelerin sigara kullanıp kullanmamalarına göre ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerleri (1.013, -.112, 1.083, .837) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

İstatistiksel açıdan anlamlı bulunmasa da, anneleri sigara kullanan ergenlerin özel bir insan, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:19.03, x:21.4, x:61.76), anneleri sigara kullanmayan ergenlerin özel bir insan, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından (x:17.5, x:21.48, x:58.94) daha yüksek çıkmıştır.

Her iki grubun aileden algıladığı sosyal destek puan ortalamaları arasında (kullanan: $x:21.33$, kullanmayan: $x:21.48$) belirgin bir fark olmamasına rağmen, annesi sigara kullanan ergenin aileden algıladığı sosyal destek puanı diğerlerine göre biraz fazladır.

Bu bulgu araştırmacının ön görüşüyle ters orantılı çıkmıştır çünkü literatür taraması sırasında anne-babaların sigara kullanıyor olması, çocuklarının destek arayışına girdikleri zamanlarda ebeveynlerinin olumsuz örnek teşkil etmesi nedeniyle, alkol ya da sigara gibi geçici rahatlama hissi veren maddelere yönelmelerine, yalnızlaşmalarına dolayısıyla sosyal destek algı düzeylerinin azalmasına yol açmaktadır (Akfert ve Arkadaşları, 2009).

Babaların alkol kullanıp kullanmama değişkenine göre; ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermemesi araştırmanın sorularından biridir.

Tablo 55'de araştırmaya katılan ergen grubunun babalarının alkol kullanıp kullanmama durumuna göre; özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmaları görülmektedir.

Tablo 55. Ergenlerin Babasının Alkol Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Baba Alkol	N	X	ss	t	p
ÖZEL				-1.512	.037
Evet	52	16.57	8.20		
Hayır	94	18.50	6.84		
AİLE				-1.623	.015
Evet	52	20.28	7.49		
Hayır	94	22.09	5.78		
ARKADAŞ				-.947	.379
Evet	52	19.57	6.72		
Hayır	94	20.63	6.32		
TOPLAM				-1.70	.345
Evet	52	56.44	17.40		
Hayır	94	61.23	15.68		

Tablo 55’de ergenlerin babalarının alkol kullanıp kullanmamasına göre arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin t değerleri (-.947, -1.700) istatistiki açıdan anlamlı çıkmamıştır. İstatistiksel açıdan anlamlı çıkmasa da, babası alkol kullanmayan ergenlerin arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:20.63, x:61.23) diğerlerinin arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından (x:19.57, x:56.44) daha yüksek çıkmıştır.

Ancak babası alkol kullanan ergenlerin özel bir insan ve aileden algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile kullanmayanların özel bir insan ve aileden algıladıkları sosyal destek t düzeyleri (-1.512, -1.623) arasında istatistiksel açıdan fark bulunmaktadır ($p<.05$).

Bu bulgular babası alkol kullanmayan ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda; diğerlerine göre daha yüksek sosyal destek algısına sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu araştırmacının öngörüsüyle örtüşmektedir.

Gençlerle negatif ilişkileri olan ve gençlerin güvenmediği, onları taciz eden ve iletişimleri kötü olan bazı kişiler negatif destek kaynakları sayılabilir (Beautrais ve diğerleri 1996; Hollis 1996; Kosky ve diğerleri 1990; Sarason ve diğerleri 1983; Vaux ve diğerleri 1987).

Bu tanımdan yola çıkarak; babaları alkol kullanan ergenlerin aile içindeki iletişimin kötü (negatif sosyal destek algısı) olduğu ve bu nedenle de aile desteğinin düşük algılandığı düşünülebilir.

Tuğrul (1994: 58), alkolik aile çocuklarının aile içi huzursuzlukları ile başa çıkmada, ailesinde alkol kullanmayan çocuklara oranla daha azının problem çözme yolunu seçtiğini, daha fazlasının çaresizliğe sığındığını ve bu yüzden düşük uyum düzeyi gösterdiklerine değinmiştir. Murray (1989), alkolik aile ortamında çocukların diğerlerine göre daha fazla stres yaşadığını belirtmiştir.

Doğan ve Ulukol (2010: 179-185) 7,8 ve 9. Sınıf öğrencileri arasında yapmış olduğu çalışmada, daha önce sigaraya başlamış ve bırakmış olan öğrencilerin annelerinin, bırakmayan öğrencilerinkine göre daha az sigara içtiklerini saptamışlardır.

Araştırmanın bir diğer sorusu, çalışma grubundaki ergenlerin babalarının sigara kullanıp kullanmamalarına göre; onların özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığıdır.

Tablo 56'da babalarının sigara kullanma/ kullanmama değişkenine göre; ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmalarına ilişkin veri sonuçları görülmektedir.

Tablo 56. Ergenlerin Babasının Sigara Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Baba Sigara	N	X	ss	t	p
ÖZEL				-.807	.266
Evet	96	17.45	7.68		
Hayır	50	18.50	6.81		
AİLE				.499	.516
Evet	96	21.64	6.44		
Hayır	50	21.08	6.59		
ARKADAŞ				-.268	.714
Evet	96	20.15	6.56		
Hayır	50	20.46	6.33		
TOPLAM				-.271	.525
Evet	96	59.26	16.92		
Hayır	50	60.04	15.54		

Tablo 56'da ergenlerin babalarının sigara kullanıp kullanmamasına göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin t değerleri (-.807, .499, -.268, -.271) istatistiki açıdan anlamlı çıkmamıştır. Ancak, babası sigara kullanmayan ergenlerin özel bir insan, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:18.50, x:20.46, x:60.04) diğerlerinin özel bir insan, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından (x:17.45, x:20.15, x:59.26) daha yüksek çıkmıştır.

Bu bulgular babası sigara kullanmayan ergenlerin özel bir insan, arkadaş ve toplamda, diğerlerine göre daha yüksek sosyal destek algısına sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Babası sigara kullanan ergenlerin ise aileden algıladıkları sosyal destek puan ortalaması (x:21.64), diğer grubun aileden algıladığı sosyal destek puan ortalamasından (x:21.08) biraz daha fazladır. Yine de toplama bakıldığında, babaları sigara kullanmayanların daha yüksek bir sosyal destek algısına sahip olduğu söylenebilir ve bu bulgu araştırmacının öngörüsüyle aynı doğrultudadır.

Tablo 57. Ergenlerin Alkol Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Alkol	n	X	ss	t	p
ÖZEL				.217	.554
Evet	63	17.98	7.76		
Hayır	83	17.69	7.13		
AİLE				-1.096	.359
Evet	63	20.77	6.31		
Hayır	83	21.96	6.59		
ARKADAŞ				.945	.726
Evet	63	20.84	6.44		
Hayır	83	19.81	6.49		
TOPLAM				.038	.465
Evet	63	59.58	16.46		
Hayır	83	59.48	16.48		

Tablo 57, ergenin alkol kullanıp kullanmama değişkenine göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmalarını göstermektedir.

Tablo 57 incelendiğinde, çalışmaya katılan ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerlerinin (.217, -1.096, .945, .038) istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir.

Alkol kullanan ergenin özel bir insan, arkadaş ve toplamdan algıladığı sosyal destek puan ortalamaları ile (x:17.98, x:20.84, x:59.58) alkol kullanmayan ergenlerin özel bir insan, arkadaş ve toplamdan algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:17.69, x:19.81, x:59.48) arasında bariz bir fark olmamakla birlikte alkol kullanan ergenlerin ortalamalarının daha yüksek çıktığı görülmüştür. Bu durum, ergenin arkadaş ortamında ve kendisi için özel olarak adlandırdığı bireyle kurduğu ilişkide alkolün de yerinin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yani ergen, arkadaş ortamında özenti ya da kendini kabul ettirme, gruba dâhil olma gibi faktörlerin etkisiyle alkol kullanıyor ve bu şekilde onların sosyal desteğini diğerlerine göre daha fazla hissediyor olabilir.

Alkol kullanmayan ergenlerin ailelerinden algıladıkları sosyal destek puan ortalaması ise (x:21.96), alkol kullanan ergenlerin ailelerinden algıladığı sosyal destek puan ortalamasından (x:20.77) yüksektir.

Akfert ve arkadaşlarının (2009) çalışmalarında, sigara ve alkol deneyen gençlere 'Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği' ve 'Aile Yapısını Değerlendirme Aracı' uygulanmıştır. Yaşam boyu alkol deneyen ve denemeyen öğrencilerin, aile ortamlarından kaynaklanan toplam stres puanları karşılaştırılmış; alkol deneyen öğrencilerin puanları denemeyenlere göre istatistiksel olarak ileri derecede anlamlı bulunmuştur. Katılımcıların otoriter baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar alt boyut ortalama stres puanları karşılaştırıldığında; alkol deneyenler ile denemeyenle arası fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek ve farklar hep olumsuz yönde bulunmuştur.

Cohen ve arkadaşları (1994)'nin yapmış olduğu çalışmanın bulguları, aile ve çocuğun birlikte geçirdiği zamanın artmasıyla çocukların alkol ve sigara kullanımında azalma olduğuna yöneliktir. Schor (1996)'a ait bir başka çalışmada ise, ailenin çocuğa karşı verdiği desteğin azalmasıyla çocuğun alkol kullanımına yatkınlaşabileceği belirtilmiştir.

Sonuç olarak alkol kullanan ergenlerin ailelerinden algıladığı desteğin düzeyi, kullanmayanlara göre daha düşüktür şeklinde bir yorum yapmak mümkündür.

Tablo 58. Ergenlerin Sigara Kullanma Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Alkol	n	X	ss	t	p
ÖZEL				-.239	.530
Evet	57	17.63	7.80		
Hayır	89	17.93	7.15		
AİLE				-1.869	.290
Evet	57	20.21	6.85		
Hayır	89	22.24	6.13		
ARKADAŞ				-.161	.962
Evet	57	20.36	6.61		
Hayır	89	20.19	6.40		
TOPLAM				-.775	.425
Evet	57	58.21	16.55		
Hayır	89	60.37	16.37		

Tablo 58, ergenin sigara kullanıp kullanmama değişkenine göre; özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmalarını göstermektedir. Tablo 58 incelendiğinde, çalışmaya katılan ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerlerinin (-.239, -1.869, -.161, -.775) istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir. Ergenlerin sigara kullanıp kullanmamalarına göre algıladıkları sosyal destek puanları incelendiğinde ise, sigara kullanan ergenlerin özel bir insan, aile ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarının (x:17.63, x:20.21, x:58.21) kullanmayan ergenlerin özel bir insan, aile ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından (x:17.93, x:22.24, x:60.37) daha düşük olduğu görülmektedir.

Arkadaştan algılanan sosyal destek puan ortalamaları incelendiğinde ise sigara kullanan ergenlerin (x:20.36) çok az bir farkla diğerlerine göre (x:20.19) daha yüksek sosyal destek algısına sahip oldukları söylenebilir. Sigara-alkol ve diğer maddelere başlama nedenleri çalışmamızın kuramsal bölümünde anlatılmaya çalışılmıştır.

Bunlarda en önemlisi sosyal bir öğrenme mekanizması olan arkadaş ortamıdır. Arkadaş ortamındaki ergenler, dönemleri gereği kendilerini kanıtlama, o gruba ait hissetme, onlardan takdir görme gibi onay davranışlarına ihtiyaç duymaktadır. Aileden çözülme başlamış ve yetişkin bir birey olma çabası içine girilmiştir. Ergenin arkadaşla kurduğu bu tanınmadık ve heyecan verici ilişki, riskli davranışlara da yönelmek adına uygun ortam yaratabilir. Gruba aitlik, bağımsızlık ve yaşamla mücadele gibi yeni roller ile tütün ve tütün mamullerinin kullanımı özdeşleştirildiği için bu grupta tütün ve tütün mamulleri kullanma eğilimi fazladır (Durmaz ve Üstün 2006).

Örsal (2009)'ın yüksekokul öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada, gençlerin sigaraya başlama nedenleri arasında birinci sırada “stres, üzüntü, ayrılık gibi belirgin bir neden” (%25.7), varken, ikinci sırada “merak ve arkadaş etkisi” (%13.4) olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamızda aile alt ölçeğinin sosyal destek puan farkları diğer alt ölçek ve toplama göre en belirgin olanıdır. Literatürde, özellikle ailedeki var olan yıkıcı tutumun, gençlerin madde kullanan arkadaşlarla yakınlık kurmalarında etkili olduğu bildirilmektedir. Cohen ve arkadaşları (1994)'nın çalışmasında, yakın aile ilişkileri ile çocuk madde kullanan arkadaşlarından kaçınılmaktadır. Tam tersi durumları yaşayan gençlerin son bir ayda sigara içmeyi dört katına çıkardıklarını saptamışlardır.

Akfert ve arkadaşlarının (2009) araştırma sonucunda da sigara ve alkol deneyen gençlerin ailelerini değerlendirme sonuçları, denemeyenlerle karşılaştırıldığında; ortaya çıkan fark istatistiksel olarak anlamlı ve hep olumsuz yönde bulunmuştur. Kendilerine ‘Aile Yapısını Değerlendirme Aracı’ uygulanmış sigara deneyen gençler ailelerindeki ‘iletişimin’ (diğerlerine göre) daha kötü olduğunu belirtmiştir. Bireyin kendini açabilmesi, ifade edebilmesi, verilen ve iletilerin doğru anlaşılması, aile içi iletişimin iyi olması ile ilişkilidir. Bu etkili iletişim sonucu aile içi genel uyumu artacak ve ergen aileden daha yüksek düzeyde destek algılayacaktır.

Tablo 59. Ergenlerin Okul Başarısına Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Okul Başarı	n	x	ss	f	p
ÖZEL				.937	.425
Düşük	7	13.57	4.75		
Orta	105	18.0	7.18		
Yüksek	24	18.62	7.96		
Bilmiyorum	10	16.90	9.40		
AİLE				1.615	.189
Düşük	7	20.85	6.44		
Orta	105	21.09	6.47		
Yüksek	24	23.95	4.57		
Bilmiyorum	10	19.60	9.41		
ARKADAŞ				3.013	.032
Düşük	7	19.71	6.42		
Orta	105	19.39	6.68		
Yüksek	24	22.62	4.52		
Bilmiyorum	10	24.10	6.11		
TOPLAM				1.374	.253
Düşük	7	54.14	14.18		
Orta	105	58.48	16.81		
Yüksek	24	65.20	12.68		
Bilmiyorum	10	60.60	20.18		

Tablo 59 incelendiğinde, ergenin okul başarısına göre; özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal desteğe ilişkin puan ortalamaları, F değerleri ve standart sapmaları görülmektedir. Ergenin kendi okul başarısını değerlendirmesine göre özel bir insan, aile ve toplamda algıladıkları sosyal desteğin F değerleri (.937, 1.615, 1.374) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. Ancak ergenin okul başarısı değişkenine göre arkadaşta algıladığı sosyal desteğin F değeri (3.013) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($p=.032<0.05$).

Bu farkın hangi grup ortalaması arası farktan kaynaklandığı LSD testi ile kontrol edilerek sonuçlar tablo 59 b'de(Ek:2'de)verilmiştir. Okul başarısını yüksek olarak tanımlamış olan ergenlerin özel bir insan, aile ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:18.62, x:23.95, x:65.20) diğerlerine göre en yüksektir.

Diğer seçenekleri seçmiş olan ergenlerin, toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ise şöyledir. Başarı düzeyini 'bilmiyorum' seçeneğiyle değerlendiren grup ikinci en yüksek ortalamaya (x:60.60), başarısını 'orta' olarak nitelendiren grup ile başarısının düşük olduğunu düşünen grup ise en düşük ortalamalara (x:58.48, x:54.14) sahiptirler. Bu bulgu araştırmacının beklentileriyle örtüşmektedir. Çevresinden yeteri kadar sosyal destek algılayan ergenin dolaylı olarak derslerdeki başarısı da yüksek olmaktadır.

Çakır ve Palabıyıkoglu (1997) ana-babadan kopmanın gerçekleşmesi ve bağımsız bir yetişkinliğe adım atmak için; ergenlik döneminde diğer dönemlerden farklı olarak bağımlılığın azalması gerektiğini söyler. Ergen bu dönemde akranları ile bağımsızlık denemeleri yapmakta, içinde bulunduğu akran grubunun değerlerine uyum sağlamaya çalışmaktadır. Buna göre, araştırmamızda elde edilen bulgular ışığında ergenlerin okulda başarılı olmaları, onları okula devam konusunda teşvik etmekte ve gelişim dönemi gereği yeni sosyal ortamı olan arkadaş grubundan da daha fazla destek algılamaktadır.

Kahriman ve Polat (2003),13.730 ergen üzerinde yapmış oldukları çalışmada, ergenlerin arkadaşlarından algıladıkları sosyal desteğin artmasıyla benlik saygılarının da yükseldiğini saptanmışlardır. Özkan (1987) ergenlerde yüksek benlik saygısı ile okul başarısı arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlemiştir.

Arkadaş desteğinin olumlu etkisinin yanı sıra aile desteği de ergenin okul başarısı üzerinde çok büyük etkiye sahiptir. Aile ve arkadaşlarının desteklediği, onayladığı ergenler, pek çok açıdan önemli özelliklere sahip olacaktır. Depresyon ve anksiyete olasılığı düşecek, olumsuz fiziksel semptomlar daha az hissedilecek, dolayısıyla daha yüksek benlik saygısı ve güçlü bağışıklık sistemine sahip olacaktır (Ross ve ark 1999). Benlik saygısı her alanda başarı getirdiği gibi, öğrencilerin okul içindeki başarılarını da pozitif yönde etkileyecektir. Cutrona ve ark.(1994) öğrencilerin akademik başarıları ile aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Şahin ve Güvenç (1996) ise ailelerin koşulsuz sevgi ve desteğini hissedenden, daima yanlarında olduğunu bilen, ailelerine güvenen gençlerin okul başarısının arttığını ve arkadaşlarından yeterli sosyal destek alan adölesanların etkili baş etme yöntemleri geliştirdiklerini sonuç olarak da derslerinde daha başarılı olduklarını vurgulamışlardır.

Tablo 60. Ergenlerin Okul Devamsızlık Süresine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Okul Başarı	n	x	ss	f	p
ÖZEL					
0-10 gün	83	18.48	7.39	1.184	.309
11-20 gün	21	15.76	6.60		
21-+ gün	42	17.52	7.69		
AİLE					
0-10 gün	83	22.37	6.15	2.171	.118
11-20 gün	21	20.95	7.20		
21-+ gün	42	19.88	6.56		
ARKADAŞ					
0-10 gün	83	20.73	6.32	.526	.592
11-20 gün	21	19.80	6.18		
21-+ gün	42	19.54	6.94		
TOPLAM					
0-10 gün	83	61.59	16.17	1.534	.219
11-20 gün	21	56.52	15.92		
21-+ gün	42	56.95	16.92		

Tablo 60'da görüleceği gibi, çalışmaya katılan ergenlerin okula devamsızlık süreleriyle ilgili değişkene göre algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin puan ortalamaları, F değerleri ve standart sapmaları verilmiştir.

Ergenlerin okula devamsızlık sürelerine göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal desteğin F değerleri (1.184, 2.171, .526, 1.534) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. F değerleri istatistiksel açıdan anlamlı çıkmasa da, ergenlerin okula devamsızlık süresi en düşük olan grubun (0-10 gün) özel bir kişiden, aileden, arkadaştan ve toplamda algıladıkları sosyal desteğin puan ortalamaları (x:18.48, x:22.37, x:20.73, x:61.59) diğer iki gruba göre daha yüksektir.

Ergenin okula devamsızlık süresi değişkeninin sosyal destek algısıyla ilişkisinin bulunmaya çalışıldığı tablo 60'da göze çarpan en büyük fark aile alt ölçeğine aittir. Ergenin okul devamsızlık süresinin artmasıyla ailesinden algıladığı sosyal destek düzeyi ters orantılı bir hareket izlemektedir. Ergenin okul hayatındaki dinamikler üzerinde ailenin ve arkadaşın olumlu tutumlarının ne kadar önemli olduğunun altını çizmiş ve bu konuda yapılan bazı literatür taramalarından örnekleri tablo 59'da paylaşmıştık.

Çalışma grubunun devamsızlık süresinin artmasıyla arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek düzeyindeki düşüş de dikkat çekmektedir. Çünkü bu verilerle ergenlik dönemi için büyük önem arz eden arkadaşlık olgusunun bu durumda pek sağlıklı bir işlevi olmadığı sonucuna ulaşmaktayız ancak ergen için önemli bir gelişim aşaması olan bağımsızlığa adım atma, aileden kopma gibi yeni süreçler onun kendine güveninin artmasına, sorunlarla daha gerçekçi bir şekilde başa çıkmasına, akademik olarak başarısının artmasına yol açacaktır. Verilerden anlıyoruz ki, okul devamsızlığı fazla olan ergenler hem aileden hem okul ortamındaki arkadaş çevresinden gerekli desteği algılayamamaktadır. Bu sonuç için araştırmacının beklentileriyle paralel çıkmıştır denebilir.

Ersanlı (1996), aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin, ergenlik dönemi için sosyal iyi olma ve fiziksel sağlık açısından çok önemli olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca sağlıklarının (fiziksel ve psikolojik) korunması ve devam ettirilmesi açısından ergen için benlik saygısının ne derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

Ergenlik döneminde bireyler yaşadıkları zorlanmalarda, ailelerinin, öğretmenlerinin ve arkadaşlarının desteğine ihtiyaç duymakta; bu desteği bulamayan ergenler kendilerini yalnız, çaresiz hissetmektedir. Ailesinden ve öğretmenlerinden sevgi ve ilgi göremeyen, arkadaşları tarafından dışlanan ergenler dünyaya küsmekte ve öfke duymaktadırlar (Kahriman ve Polat, 2003). Araştırmacı, kendini hem okul hem aile içerisinde yalnız hisseden ergenin bahsedilen bu nedenler ve bu nedenlerin getirdiği kompleks sonuçların etkisiyle devamsızlık yaptığını düşünmektedir.

Ailenin yaşadığı ekonomik güçlüklerin de öğrencilerin okul devamsızlıkları üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. 1999 yılı DIE (Devlet İstatistik Enstitüsü) raporlarına göre, okul dışı çalışmak zorunda olan ve yoksul ailelerden gelen öğrencilerin okullarını terk etme durumunda kaldıkları bildirilmektedir. Maddi sorunların yanı sıra bu tür öğrencilere karşı okul personeli ve arkadaşlarının takındığı hoş olmayan tavırlar da bu çocukların devamsızlık ve terk etme davranışlarıyla sonuçlanmaktadır.

Duman (2001), okul sosyal destek hizmetleri ağının gelişmesi gerektiğini ve bu sayede öğrencilerin var olan sorunlarının erken tespiti ile ergenlerin okul hayatından erken kopmalarının önüne geçilebileceğini söylemiştir.

Tablo 61. Ergenlerin Okuldan Memnuniyetine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Okul Memnuniyet	n	X	ss	t	p
ÖZEL				1.045	.006
Evet	106	18.20	6.89		
Hayır	40	16.77	8.57		
AİLE				3.097	.134
Evet	106	22.44	6.06		
Hayır	40	18.82	6.87		
ARKADAŞ				.498	.440
Evet	106	20.42	6.34		
Hayır	40	19.82	6.84		
TOPLAM				1.871	.153
Evet	106	61.07	15.55		
Hayır	40	55.42	18.08		

Tablo 60'da, çalışmaya katılan ergenlerin devam ettikleri okuldan memnun olup olmamaları ile ilgili değişkene göre özel bir insandan algıladıkları sosyal destek düzeyine ilişkin t değeri (1.045) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır ($p=.006<.05$). Ancak, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin t değerleri istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Ayrıca, okuldan memnun olduğunu ifade eden ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ile (x:18.20, x:22.44, x:20.42, x:61.07) okuldan memnun olmayanların özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:16.77, x:18.82, x:19.82, x:55.42) arasında önemli bir fark vardır. Okuldan memnun olan öğrencilerin tüm alt ölçeklerden ve toplamdan daha yüksek sonuç almaları araştırmacının beklentisiyle paraleldir.

Sonuçlara baktığımızda anlıyoruz ki, ergenlerin okul memnuniyetleri arttıkça, özellikle özel bir insandan sonra aile ve arkadaştan algıladıkları sosyal destek artmaktadır. Özel bir insan ergen için önem arz eden, ona güvenebileceği ve onunla paylaşımda bulunabileceği bir öğretmen, doktor, flört ...vb. insanlardan biridir. Okulundan memnun olan ergenlerin okul içinde bir arkadaş ya da öğretmenlerinden olumlu yönde destek aldığı söylenebilir. Ergenler öğretmenleri ile olumlu ilişkiler içerisindeyse, sosyal destek algılarının da arttığı, öğretmenlerinden olumlu sosyal destek algılayanların okullarından memnun olabileceği düşünülmektedir.

Yıldırım (1998) farklı akademik başarılarla sahip lise öğrencilerinin toplam sosyal destek algılarının okuldan memnuniyet dereceleriyle doğru orantılı olduğunu bulmuştur. Yıldırım'ın sonucu ile çalışmamızın sonuçları paraleldir.

Literatüre bakıldığında 9. sınıf öğrencilerinin okul memnuniyet düzeylerin ile aileden algıladıkları sosyal destek düzeylerinin doğru orantılı bir ilişkiye sahip oldukları ve diğerleri ile aralarındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Elde edilmiş bu sonucun, çocukları ile ilgili ebeveynlerin, çocuklarının okullarını seçmede ne kadar özenli olurlarsa hem aile hem de çocuklarının okullarından memnuniyetlerinin artması ile açıkladığı görülmüştür (Elbir, 2000).

Aşağıdaki iki tabloda (Bknz. Tablo.62-63) ergenlerin öğretmenleri ile iletişimlerini değerlendirme sonuçları verilmiştir. Tablo.62’de ergenlerin ders içinde (ders anlatma-anlama, ders hakkında soru sorma-cevap verme gibi) öğretmenleri ile iletişimlerini değerlendirmeleri ve bunun sosyal destek kaynaklarıyla ilişkilendirilmesinin sonuçları verilmektedir. Tablo.63’te ise ergenlerin ders dışı (dersle ilgili-ilgisiz konular, öğretmene kendisini yakın-uzak hissetme gibi) iletişimlerini değerlendirmeleri ve bunun sosyal destek kaynaklarıyla ilişkilendirilmesinin sonuçları vardır. Her iki tablonun da sonuçları araştırmacı tarafından ayrı ayrı yorumlandıktan sonra, dış yorumlama kısmı ortak yapılacaktır.

Tablo 62. Ergenlerin Öğretmenleri ile Ders İçi İletişiminin Yeterliliğine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Ders İçi İletişim Yeterliliği	n	X	ss	t	p
ÖZEL				.398	.236
Evet	134	17.88	7.50		
Hayır	12	17.0	6.17		
AİLE				-.073	.964
Evet	134	21.44	6.65		
Hayır	12	21.58	4.16		
ARKADAŞ				-.226	.886
Evet	134	20.22	6.59		
Hayır	12	20.66	4.99		
TOPLAM				.061	.474
Evet	134	59.55	16.75		
Hayır	12	59.25	12.55		

Tablo 62’de ergenlerin öğretmenleri ile ders içi iletişimlerinin yeterli olup olmamasına göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal desteğe ilişkin t değerleri (.398, -.073, -.226, .061) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Bununla birlikte, öğretmenleriyle ders içi iletişiminin yeterli olduğunu ifade eden ergenlerin özel biri insan aile ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:17.88, x:21.44, x:59.55) diğerlerinin ortalamalarına göre (x:17.0, x:20.66, x:59.25) daha yüksek bulunmuştur.

Ancak arkadaş alt ölçeği kendi başına incelendiğinde, öğretmenleri ile ders içi iletişimin yeterli olmadığını düşünen ergenlerin arkadaşlarından, çok bariz bir fark olmamakla birlikte, daha yüksek destek puanının olduğu (x:20.66), diğerlerinin biraz daha düşük destek puanına sahip (x:20.22) olduğu görülür.

Tablo 63. Ergenlerin Öğretmenleri ile Ders Dışı İletişiminin Yeterliliğine Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Ders Dışı İletişim Yeterliliği	n	X	ss	t	p
ÖZEL				-.235	.171
Evet	98	17.71	7.22		
Hayır	48	18.02	7.79		
AİLE				.561	.037
Evet	98	21.66	6.50		
Hayır	48	21.02	6.47		
ARKADAŞ				.339	.285
Evet	98	20.38	6.45		
Hayır	48	20.0	6.55		
TOPLAM				.249	.208
Evet	98	59.76	16.19		
Hayır	48	59.04	17.03		

Tablo 63’de ergenlerin öğretmenleri ile ders dışı iletişimlerinin yeterli olup olmamasına göre özel bir insan, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal desteğe ilişkin t değerleri (.171, -.285, .208) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Bununla birlikte, öğretmenlerle ders dışı iletişimlerinin yeterliliğinin aileden algıladıkları destekle ilişkilendirildiği bölümün t değeri istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($p=.037<.05$).

Ders dışı iletişimin yeterli olmadığını düşünen öğrencilerin ise özel bir insan alt ölçeğinden aldıkları ortalama puan (x:18.02), diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur (x: 17.71). Bu durumu, ders dışında öğretmenine karşı yakınlık kuramamış ergenlerin bunun yerine kendilerine başka bir özel sosyal destek kaynağı seçmiş olabileceği şeklinde yorumlayabiliriz.

Öğretmenleriyle ders dışı iletişimi yeterli olan ergenlerin aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:21.66, x:20.38, x:59.76) diğerlerinin ortalamalarına göre (x:21.02, x:20.0, x:59.04) daha yüksek bulunmuştur.

İki tablonun sonuçlarından da anlaşılabacağı gibi, ergenlerin öğretmenleri ile ilişkilerinin olumlu olması, onların toplam sosyal destek algılarını pozitif yönde etkilemektedir. Bu durumun sonucu ergen hayatının bu yeni döneminde pek çok aşamada daha güçlü ve mutlu hissetmektedir. Böylelikle ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları olumlu destek onların okul içi ve dışı yaşadıkları diğer ilişkileri de olumlu etkiler.

Ülkemizde ebeveynler için öğretmenlerin değeri yüksektir. Pek çok açıdan ebeveynler çocuklarının sorumluluklarını öğretmenlerle paylaşabileceklerini bilirler. Bu, öğretmeninden memnun olan bir ergenin aile içinde ve dışında tüm ilişkilerini olumlu yönde etkiler (Güzel, 2005).

Bir ergen için ilişkilerinden yeterli doyumunu alması, onun kendine olan özsaygısını geliştirecek, tüm kaynaklardan olumlu destek alılayacak, sorun çözme becerileri pekişecek ve sorumluluk alma kapasitesi artacaktır. Ergenin ailesi dışında da güvенеbileceği kişilerin içinde öğretmenin de yer alması son derece önemlidir. Çünkü ergenin içinde bulunduğu dönem itibari ile en fazla zaman geçirdiği yer okul ve okul içerisindeki insanlardır. Öğretmenleri ile olumlu ilişkiler içerisinde olması onun devamsızlık süresini düşürecek, öğretmenlerinden ve derslerinden memnuniyeti artacak, akademik başarısı artacak ve kendine daha fazla öz saygı besleyecektir.

Her insanın farklı destek fonksiyonunun olduğuna değinen Barrera, Sandler ve Ramsay (1981), öğretmenin ergen için çok daha doyurucu bir okul yaşantısında rol oynadığına vurgu yapmıştır. Ayrıca bazı çalışmalar gösterir ki, öğretmenin öğrencisine her anlamda pozitif yaklaşması (sözel-davranışsal onay, sevgi, ilgi.. vb.) ona pozitif algı, başarı ve kişilerarası gelişmiş ilişki seviyesi olarak geri dönmektedir (Akboy 1991; Altan 1999).

9. sınıf öğrencilerinin öğretmenleriyle olan ilişkilerini olumlu algılamalarının, sosyal destek algılarını da olumlu yönde değiştirdiğine yönelik bulgular bulunmaktadır (Elbir 2000).

Tablo 64. Ergenlerin Okula İstekli/İsteksiz Gelme Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Okula istekli gelme	N	X	ss	t	p
ÖZEL				1.320	.311
Evet	122	18.17	7.21		
Hayır	24	17.16	8.13		
AİLE				3.696	.243
Evet	122	22.29	6.10		
Hayır	24	17.16	6.78		
ARKADAŞ				.836	.308
Evet	122	20.45	6.36		
Hayır	24	19.25	7.01		
TOPLAM				2.357	.251
Evet	122	60.92	15.68		
Hayır	24	52.41	18.47		

Tablo 64'te, çalışmaya katılan ergenlerin okula istekli ya da isteksiz olarak gitmeleriyle özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamdan algıladıkları sosyal desteğin puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmaları verilmektedir.

Ergenlerin okula istekli devam edip etmemeleriyle ilgili değişkene göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamdan algıladıkları sosyal destek düzeylerinin t değerleri (1.320, 3.696, .836, 2.357) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır.

İstatistiksel açıdan anlamlı çıkmamış olsa da okula isteyerek devam eden ergenlerin özel bir insandan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:18.17, x:22.29, x:20.45, x:60.92), okula isteksiz devam eden ergenlerin özel bir insan ve arkadaştan algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarından (x:17.16, x:17.16, x:19.25, x:52.41) daha yüksektir. Buradan okula istekli giden ergenlerin genel anlamda sosyal destek algılarının, okula isteksiz giden ergenlere göre daha fazla olduğu yönünde bir sonuç çıkartılabilir.

Ergenlerin okula gitmelerindeki istek-isteksizlik durumunu etkileyebilecek pek çok durum söz konusu olabilir. Ancak incelediğimiz tabloya göre şu açık bir gerçektir ki; özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda düşük destek algılayan ergenler okula isteyerek gitmemektedir. Ancak ergen yaşı gereği zamanının büyük çoğunluğunu okul ve çevresinde geçirmektedir. Bu ortam onun en önemli sosyal çevresini oluşturur. Bu yüzden okula isteyerek gitmesi onun akademik başarısını ve kendine olan saygısını arttırması için çok önemlidir. Okula isteyerek gitmemesi ergenin kendisini yalnız hissetmesine ve destek algısının düşmesine neden olabilir.

Özellikle ergenin yaşadığı fiziksel değişim, kimliğindeki ve kişiliğindeki gelişim olayları nedeniyle, kendisini diğer dönemlere oranla daha fazla yalnız hissedebilir. Tüm bu karmaşıklık içinde akranlarından daha fazla onay, takdir ve kabul bekleyen ergeni akranları dışlarsa, yoğun yaşayacağı yalnızlık da diğer dönemlere oranla daha fazla olacaktır (Bilgiç, 2000). Özellikle de okulda geçirilen zamanın uzun olması, arkadaşları tarafından kabul görmeyen ergen açısından büyük bir sorundur (Asher ve Paquette, 2003).

Bu açıdan bakıldığında; okula isteksiz giden ergenlerin arkadaşlarından algıladığı destek düşük olacak ya da arkadaşlarından yeterli destek almadığı için okuluna devam etmekte pek istekli olmayacaktır.

Şu an devam etmekte oldukları okula kendi tercihleriyle, bu konuda ailelerinin baskısına maruz kalmayıp sadece ailelerinin geleceğe yönelik olumlu tavsiyeleriyle yerleşmiş olan öğrencilerin ailelerinden algıladıkları sosyal destek puanları da yüksektir. Daha önce de bahsedildiği gibi, ailenin baskıcı olmayan, tutarlı, demokratik ve ergenlerin bağımsızlık sürecini destekleyen tavırları sayesinde, ergenin öz saygısı artmaktadır. Böylece her ortamda olduğu gibi okulda da karşılaşılabileceği sorunların çözümü için sorumluluk alabilecektir. Daha olumlu bir bakış açısı ile okula isteyerek devam edecektir.

Ailesinin ve diğer insanların desteğini de bu nedenle hep olumlu olarak algılayacaktır. Başka bir ifadeyle, diğer insanlarca anlaşılmamak, onlarla güvensizliğe dayalı ilişki yaşaması sonucu ergende yalnızlık ve öfke duyguları ortaya çıkabilir (Mahon ve Arkadaşları, 1998).

Okula isteyerek gelen öğrencilerinin tüm alt ölçeklerden ve genel olarak algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, alt ölçekler incelendiğinde en yüksek düzeyde hissedilen sosyal desteğin kaynağı ailedir. Aile desteği ile olumlu duygular arasındaki pozitif ilişki, ergenin okulla kurduğu ilişkiyi doğrudan etkilemektedir.

Diğer yüksek düzeyde bulunan sosyal destek kaynağı olan arkadaş alt ölçeği de göstermektedir ki, ergenlik dönemindeki birey için arkadaş ortamı sosyal destek algısını etkilemektedir. Okulda yalnız kalmamak ve kendi yaşitlarının onayı, akranları içindeki konumunun algılanışı, popülerlik ve liderlik ergen için anlamlı derecede önemlidir (Cowie, 2000). Daha önceden de söylendiği gibi ergenin aile çevresinden sonra sahip olduğu en geniş sosyal ortam okul ve arkadaşlarıdır. Ayrıca bu çevreden algıladığı olumlu destek onun kendine duyduğu güven ve saygı için önemlidir. Tatmin olan ergen bu durumun sonucu olarak okula isteyerek gelmektedir.

Üçüncü alt ölçek olan özel bir insandan algılanan sosyal destek düzeyi de okula isteyerek gelen öğrencilerde; diğerlerine göre daha yüksek bulunmuş olsa da diğer iki alt ölçek kadar yüksek puan alamamıştır. Bu özel insan alt ölçeği ile ilgili sorulara cevap verilirken öğrencilere özel insandan kastın öğretmenler, idareciler, doktorlar, flört ettikleri kişiler ve benzeri olduğu açıklanmıştır. Ergenlerin hangi insanları değerlendirerek bu soruyu puanlandırırları bilinmemekle birlikte, araştırmacı iki seçenek tahmininde bulunmuştur. Birincisi öğretmenleri diğeri ise flört ettikleri kişiler. Ancak değişken okula istekli gelme olunca, araştırmacının tahminini öğretmenler ve idareciler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu tahminden yola çıkılarak denebilir ki okulun öğrencileriyle kurduğu pozitif ve uyumlu ilişki süreci sonucu ergen okula isteyerek gitmekte, demokratik ve problem çözümüne odaklı öğretmen ve idareci algısı ergenlerin özel bir insandan algıladıkları destek düzeyini olumlu yönde arttırmaktadır.

Tablo 65. Ergenlerin Sosyal Etkinliğe Katılma/Katılmama Durumuna Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Sosyal Etkinliğin Olup Olmaması	n	x	ss	t	p
ÖZEL				1.224	.189
Evet	67	18.62	7.79		
Hayır	79	17.12	7.0		
AİLE				1.853	.263
Evet	67	22.52	6.03		
Hayır	79	20.54	6.73		
ARKADAŞ				-.139	.877
Evet	67	20.17	6.30		
Hayır	79	20.32	6.64		
TOPLAM				1.223	.619
Evet	67	61.32	16.68		
Hayır	79	58.0	16.13		

Tablo 65'i inceleyecek olursak, ergenin herhangi bir sosyal etkinliğe dâhil olup olmamasına göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladığı sosyal destek düzeylerine ilişkin puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmalarının verildiğini görürüz.

Sosyal etkinliğinin olup olmaması değişkeni ile özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda alınan sosyal destek algı düzeyine ilişkin t değerleri (1.224, 1.853, -.139, 1.223) istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Ancak sosyal etkinliği olan ergenlerin özel bir insan, aile ve toplamda algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları (x:18.62, x:22.52, x:61.32), diğerlerinin ortalamalarına göre (x:17.12, x:20.54, x:58.0) daha yüksek bulunmuştur.

Bundan çıkarılabilecek sonuç ise, herhangi bir sosyal faaliyete katılan ergenlerin özel bir insan, aile ve toplumda algıladıkları desteğin diğerlerine göre daha fazla olduğuna yönelik olabilir.

Diğer yandan arkadaş alt ölçeği açısından, sosyal faaliyete dâhil olan öğrenciler ile dâhil olmayanların destek algıları arasındaki fark yok denecek kadar azdır (x:20.17, x:20.31). Sosyal desteğin dört işlevi vardır (Okyayuz, 1999; House,1981, Cohen ve Wills, 1985). Bunlardan ilki para, iş zaman ve çevresel yardımı içeren ‘araçsal’ destektir. İkincisi olan ‘duygusal destek’; iletişim halindeki bireylerin karşısındakinin sorunlarını dinleme, karşısındaki ile duygularını paylaşma, karşısındakine sevgi, saygı, şefkat gösterme gibi davranışları içerir.

Üçüncü işlevi olan ‘bilgisel destek’; bireyde kişisel ve çevresel sorunlarla ilgili bilgi, öğüt verme/alma, kişisel geri bildirimler, önerilerde bulunma ve rehberlik etme gibi davranışları kapsamaktadır. Son olarak da bireyin kendi davranışları, düşünceleri, duyguları hakkında geri bildirim sağlayan davranışların oluşturduğu ‘değerlemesal destek’ işlevi bulunmaktadır.

Bahsedilen bu dört işleve ek, sosyal desteğin önerilen iki işlevinden bahsedilmektedir. Bunlar; saygı desteği (esteem support) ve ilişki desteğidir (network Support). Bireyin çevresi tarafından saygı duyulduğunun hissettirilmesi, fikir ve duygularının onaylanması saygı desteğinin içeriğini oluşturur. Bu destek türü, bireye benlik saygısı kazandırır. İlişki desteğinin içeriği ise, yakın hissettikleri bireyler ile boş zamanların birlikte geçirilmesidir.

Bu desteğin sağlanması için bireyin aynı ilgi alanlarında ve ortak sosyal faaliyetlerdeki kişilerle kurduğu iletişim ön plana çıkmaktadır(Sarafino, 1998). Çalışmamıza katılan ergen grubunun da sosyal etkinliklere dâhil olmaları onların özel bir insan, aile, arkadaş ve toplumda algıladıkları sosyal desteğin diğerlerine göre daha yüksek düzeyde olmasına neden olmuştur.

Tablo 66. Ergenlerin Okul Sonrası Hedefinin Olup Olmamasına Göre Algıladığı Sosyal Destek.

Sosyal Destek/ Okula sonrası hedef	n	x	ss	t	P
ÖZEL				2.233	.004
Evet	105	18.65	6.74		
Hayır	41	15.65	8.54		
AİLE				3.243	.011
Evet	105	22.50	5.74		
Hayır	41	18.75	7.48		
ARKADAŞ				1.974	.001
Evet	105	20.91	5.65		
Hayır	41	18.58	8.03		
TOPLAM				3.089	.003
Evet	105	62.07	14.27		
Hayır	41	53.0	19.66		

Tablo 66’da ergenlerin okul sonrası hedeflerinin olup olmamasına göre özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin puan ortalamaları, t değerleri ve standart sapmaları verilmiştir. Okul sonrası hedefin olup olmama değişkenine göre ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları sosyal desteğin t değerleri (2.233, 3.243, 1.974, 3.089) istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır ($p=.004$, $p=.011$, $p=.001$, $p=.003$). Okul sonrası hedefi olan ergenlerle olmayan ergenlerin tüm alt ölçekler ve toplama ilişkin sosyal destek algı puanları arasındaki farklar .05 düzeyinde anlamlıdır. Okuldan sonra kendi alanları ile ilgili gelecek hedefleri olan ergenlerin özel bir insan, aile, arkadaş ve toplamda algıladıkları destek ($x:18.65$, $x:22.50$, $x:20.91$, $x:62.07$), okuldan sonrası için herhangi bir hedefi olmayanlara göre ($x:15.65$, $x:18.75$, $x:18.58$, $x:53.00$) daha fazladır.

Buradan çıkarılabilecek sonuç şudur ki, geleceğe yönelik planları olan ergenler çevrelerinden yüksek düzeyde sosyal destek algılamaktadır. Bu durum onların gelecek hakkında umutlu olmalarıyla ve bunun da destek algılarına pozitif yansımalarıyla ilişkilendirilebilir. Kemer ve Atik (2005)’in lise öğrencilerinin umut düzeyleri ve aileden algıladıkları sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemeye amaçlı çalışmalarında da bu araştırmanın bulgularına paralel sonuçlar elde edilmiştir.

Umudun temel kaynağının bireyin içinde, kendi yapısında olduğu kabul edilse de sosyal destek umudun sürdürülmesinde çok önemlidir. Bireyin kendini yetersiz, çaresiz ve tükenmiş hissettiği durumlarda başta ailesi olmak üzere, hayatındaki önemli kişilerden aldığı sosyal destek, sorunlarıyla baş etmesinde ve umudunu korumasında önemli bir faktördür. Barnum, Snyder, Rapoff, Mani and Thompson (1998), ciddi fiziksel yaralanmalar geçirmiş ve hayatta kalmış umut düzeyi yüksek 13-19 yaş aralığındaki gençler üzerinde yaptıkları araştırmalarında, bu gençlerin karşılaştıkları sorunlara olumlu çözümler ürettiklerini, çözüm yolu bulabilmek için yetenekli ve etkili davranabildiklerini ve daha az problem davranışları sergilediklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca benlik değerlerini geliştirmelerinde sosyal destek ve umudun önemli olduğunu belirlemişlerdir.

Ergenin sahip olduğu kişilik özellikleri onun umudunu, umutsuzluğunu ve beraberinde gelecek beklentilerini de etkiler. Bireyin öz saygısı, dışadönüklüğü, sosyal ilişkilerinin iyiliği ve sorumluluk üstlenme becerileri umutsuzlukla negatif yönde ilişkilidir. Dışadönük bireyler; sosyal, neşeli ve enerjik özellikleri sayesinde farklı sosyal çevrelere girmekte bir sakınca görmezler.

Dolayısıyla, iletişimleri güçlü olur ve karşılaştıkları sorunları özel bir insan, aile ve arkadaşlarıyla paylaşırlar (Mutlu, Balbag ve Cemrek, 2010). Bu tutumları sayesinde bireyler sahip oldukları tüm sosyal destek kaynaklarından yüksek derecede sosyal destek algılarlar.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ

“Sigara-Alkol Kullanan Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek Algısı: Gerede Örneği” başlıklı bu çalışma, Bolu ili Gerede ilçesinde eğitim görmekte olan 239 ‘Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Meslek Lisesi’ öğrencisi arasından araştırmaya katılmayı kabul eden 146 öğrenci ile yapılmıştır. Ergenlerin bazı sosyo-demografik özellikleri, sigara ve alkol kullanma davranışları ile çok boyutlu algıladıkları sosyal destek algılarının (aile, arkadaş, özel bir insan ve toplumda algılanan destek) istatistiksel açıdan farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Bilgi toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış bir soru kâğıdı ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Kullanılan bu ölçeğin, bireylerin sosyal destek mekanizmalarından algıladıkları sosyal destek düzeyinin ölçümünde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada katılımcılara yöneltilmiş olan sorulardan elde edilen sonuçlar çok yönlü olmakla birlikte bunlar çalışmaya katılan ergenlerin; sosyo-demografik, eğitim, sigara-alkol kullanım davranış ve algıladıkları sosyal destek düzey özellikleri ile ilişkilidir.

Öncelikle çalışma grubundaki ergenlerin sosyo-demografik özellikleri dikkate alındığında, erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısından fazla ve yaş aralıklarının 14-19; yaş ortalamalarının ise 16 olduğu ve çoğunluğun yatılı öğrenci olarak eğitim gördüğü sonucu göze çarpmaktadır. Çalışmaya katılan ergenlerin %97’sinin anne-babasının hayattadır. Sonuçlar vefat veya boşanma nedeniyle parçalanmış bir ailenin ferdi olan ergen sayısının oldukça az olduğunu göstermektedir. Çoğunluğunun ebeveynleri öz ve eğitim düzeyleri düşüktür.

Ergenlerin ebeveynlerinin çalışma hayatına katılımları değerlendirildiğinde; annelerin azınlığının (% 21.23'ü) çalıştığı görülmektedir. Babalarının ise farklı konumlarda (işçi-işveren) çalışıyor olması sonucu, ailelerin aylık gelirleri geniş bir yelpazede dağılım göstermiş olup %67.12'si düzenli olarak çalışmaktadır. Çalışma grubunun çoğunun ailesi şehir ve ilçede yaşamaktadır.

Ergenlere yöneltilen, kendi eğitim hayatlarını değerlendirmelerine yönelik sorulardan elde edilen sonuçlara göre çalışma grubunun çoğunluğu (%82.9) kendi istekleri doğrultusunda bu okulu tercih etmiştir. Bu durumun dışında kalanların ise; %16'sı aile baskısı nedeniyle bu okulda olduğunu %84'ü ise puanlarının başka okula gitmek için yeterli olmadığını dile getirmiştir.

Çalışma grubunun çoğunluğunun (%71.9) mezuniyetlerinden sonra bir hedefi olduğu ve %72.6'sının okul başarısını "orta" olarak değerlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca grubun okul devamsızlık süreleri, analizde kolaylık sağlaması adına 3 gruba ayrılmış; 1. Grup 0-10 gün arası, 2. Grup 11-20 gün arası, 3. Grup 21-+ olacak şekilde düzenlenmiştir. Katılımcıların çoğunun (%56.8) devamsızlık süresine ilişkin sonuç 1. Gruba aittir. Elde edilen sonuçlar toplamda yapılan devamsızlık süresinin 15.8 gün olduğunu göstermektedir.

Ergenlerin genel olarak herhangi bir sanatsal, sosyal ve sportif aktivitede yer almadığı görülmektedir. 'Halen bu okulun öğrencisi olmaktan memnun musunuz?' sorusuna %74.7'lik bir çoğunluk olumlu cevap vermiş, memnun olmayanların çoğunluğunun memnuniyetsizlik nedenleri ise öncelikle okulda kız öğrenci sayısının yetersiz olması ardından okulun konumunun beğenilmemesi şeklinde ifade edilmiştir.

Ergenlerin öğretmenleriyle kurdukları ders içi-dışı iletişimlerinin değerlendirilmesine yönelik sonuçlarda ders içi iletişimi yeterli bulan kesimin %91.8, ders dışı iletişimi yeterli bulan kesimin %67.1 olduğu görülmektedir.

Çalışma grubundaki ergenlerin sigara ve alkol maddelerini kullanım düzeylerini, bu maddeleri ne sıklıkla ve neden kullandıklarını gösterir sonuçlar aşağıda yer almaktadır. Ayrıca hem okul hem aile yaşamlarının getirdiği bazı olumsuz ya da özendirici davranışların etkisinin olup olmadığı sonucuna ulaşılmaya çalışılmış ve istatistiksel açıdan anlamlı olan sigara-alkol kullanımı nedenleri sunulmuştur.

Çalışma grubunun sigara ve alkol kullanma davranışlarıyla ilgili soruların sonucu göstermektedir ki, öğrencilerin neredeyse yarısı sigara içmekte, alkol ise az bir kesim tarafından tüketilmektedir. Grubun sigara kullanan kesimine bu davranışı ne kadar süredir devam ettirdikleri sorulmuş ve büyük bir çoğunluğun (%58.22) 1 yıldan az bir süredir kullanmakta olduğu sonucu elde edilmiştir. Alkol kullananların ise, çoğunluğu (%52.1) 1 yıldan daha az bir süredir alkol kullanmaktadır. Sigara kullanma nedenlerinin en başında (%35.4) 'arkadaşa özentisi'; alkol kullanma nedenlerinin en başında (%43.2) ise 'merak' unsuru göze çarpmaktadır.

Görülen o ki ergenlerin halen devam ettikleri okulda öğrenci olmaktan memnuniyeti ile alkol kullanımı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sonuçlar öğrenci olmaktan memnun olmanın, ergenlerde alkol kullanımını azalttığı yönündedir.

İstatistiksel açıdan anlamlı bir diğer sonuç da, aile bireylerinin alkol kullanımı ile ergenin sigara kullanımı arasındaki ilişkiden elde edilmiştir. Sonuçlar göstermektedir ki, ailede veya yakın arkadaşı alkol kullanan öğrenciler sigara kullanmaktadır. Aynı zamanda aile bireyi veya yakın çevresi sigara içen ergenlerin, kendilerinin de sigara kullanmasında istatistiksel açıdan önemli bir ilişki vardır.

Çalışma grubundaki ergenlerin ailesinde sigara kullanan bireylerin olması ile kendilerinin alkol kullanımı arasında istatistiki açıdan önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuca benzer olarak ergenlerin aile bireylerinde alkol kullanımı ile kendilerinin alkol kullanımı arasında da anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Alkol-sigara kullanan ergenlere bu maddeleri bırakmak isteyip istemedikleri sorulduğunda, % 51.3 'ünün bırakmak istediğine; daha önce bu maddeleri bırakmaya çalışıp çalışmadıkları sorulduğunda ise, % 43.2 'sinin böyle bir girişiminin olduğuna dair sonuçlara ulaşılmıştır. Bunun yanında, bu maddeleri bırakabilmek için herhangi bir profesyonel yardıma ihtiyaç duyup duymadıkları sorulan ergenlerin yalnızca % 8.9 'unun böyle bir ihtiyacı olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca ergenlerin çoğunluğu, gelecek ile ilgili hedeflerini gerçekleştirebilmek için profesyonel bir yardıma ihtiyaç duymaktadır.

Araştırmada sahip olunan bulguların ışığında edinilen diğer sonuçlar da; istatistiksel açıdan anlamlı olan değişkenlerin, sosyal desteğin toplam ya da alt ölçek algılarının hangilerinde farklılık yarattığı ile ilgilidir.

Bu bağlamda ilk olarak, çalışma grubundaki ergenlerin yaşlarının, algıladıkları sosyal destek düzeyinde etkili olduğu görülmektedir ve 17 yaşındaki ergenlerin aile ve toplumda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca çalışma grubundaki 11. sınıfa devam eden ergenlerin sosyal destek algılarının da düşük olması, bu grubun büyük çoğunluğunun 17 yaşında olduğu göz önüne alınırsa, bir önceki sonuç ile dikkat çekici bir paralellik içindedir.

Ailede sigara-alkol kullanımı ile ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin ilişkisine bakıldığında görülmüştür ki; babası alkol kullanan ergenlerin, özel bir insan ve ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri düşüktür.

Çalışma grubunun okul içi durumları, öğretmenleri ile olan ilişkileri ve mezun olduktan sonra alanları ile ilgili hedeflerinin varlığı değişkenleriyle, sosyal destek algıları arasındaki ilişkinin sonuçlarında; okul başarısı yüksek ergenlerin özel bir insan, arkadaş ve toplumda algıladıkları sosyal destek düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Okulun öğrencisi olmaktan memnun olan ergenlerin özel bir insandan algıladıkları sosyal destek düzeyi yüksektir. Öğretmenleri ile olan ders dışı iletişimin yeterli olduğunu söyleyen çalışma grubundaki ergenler, aileden yüksek düzeyde sosyal destek algılamaktadır.

Mezun olduktan sonra kendilerine hedef belirleyen çalışma grubundaki ergenlerin tüm alt ölçeklerde ve toplamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri de yüksek bulunmuştur.

Özetlenecek olursa; bu araştırmanın sonucunda, araştırmaya katılan ergenlerin sigara-alkol kullanımlarında değişen düzeylerde davranışlara sahip oldukları, ergen grubunda yaygın olmamakla birlikte sigara ve alkol kullanıldığı, sigara kullanımının alkol kullanımından daha fazla oranda olduğu saptanmıştır.

Bir diğer elde edilen sonuç ise; ailelerinde sigara ve alkol kullanımı olan bireylerin bu maddelere başlama ve bunları kullanma davranışlarının, diğerlerine göre daha fazla olduğudur. Sigara-alkol kullanmada bir diğer neden olarak, ergenin öğrencilik hayatından memnun olmayışı karşımıza çıkmıştır.

Çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyleri açısından bakıldığında ise, babası alkol kullanan ergenlerin aileden ve kendileri için özel olan bir insandan algıladıkları destek düşüktür. Ayrıca, okula istekli bir şekilde gidip gelen ergenler ile derslerinde başarılı olduğunu ifade etmiş ergenlerin sosyal destek algı düzeyleri yüksektir. Öğretmenleri ile ders dışı iletişimi yetersiz ve mezuniyet sonrası herhangi bir kariyer hedefi olmayan ergenlerin sosyal destek algı düzeyleri düşüktür.

4.2. ÖNERİLER

“Sigara-Alkol Kullanan Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek Algısı: Gerede Örneği” çalışmasının sonuçları bize, araştırma nüfusunu oluşturan ergenlerin sosyal destek algıları, sigara-alkol maddelerini kullanma nedenlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ile sosyal destek algılarının yükseltilmesi ve sigara-alkol madde kullanımlarını önlemeye yönelik; mikro, mezo ve makro düzeyde aşağıdaki gibi bir dizi öneri oluşturmuştur.

İlk başta ergenlerin sigara ve alkol kullanımlarına yönelik sonuçlara öneride bulunacak olursak, bu davranışa sahip ergenler için gerekli destek sağlanmalı ve kullanma davranışını ortadan kaldırmaya yönelik mikro çalışmalar yürütülmelidir.

Ergenlerin sigara-alkol ile kurduğu ilişkide aile içi özendirici nitelikteki davranışların etkisi olduğu sonucuna ulaşılmış bu nedenle de ergenler için mikro düzeyde yürütülecek çalışmalarla birlikte, ergenlerin aileleriyle de çalışılmalıdır. Yani aileleri de içeren çalışmaların en önemlisi ergen-ebeveyn ilişkilerini geliştirmeye yönelik ve koruyucu nitelikte olmasıdır.

Öncelikle ebeveynlere, çocuklarının sigara-alkol kullanımına ne gibi olumsuz örnek teşkil ettikleri anlatılmalı, ebeveyn ile ergen arası iletişim, uygulanan disiplin yöntemleri, ebeveynin ergen için nasıl olumlu bir model olabileceği gibi konular üzerinde çalışılmalıdır.

Ergeni koruyucu faaliyetlerin ardından hazırlanacak olan önleme amaçlı faaliyetlere zemin hazırlamak adına, ebeveyn-ergen arasında sağlam, güvene dayalı ve olumlu aile bağları geliştirilmeli; aile içi şeffaf kurallar eşliğinde etkili disiplin yöntemleri belirlenmelidir. Bunun için aileye, ergenle arasında ne tür paylaşımlar yapılabileceği, hem nitelik hem nicelik açısından bu paylaşımları arttırmalarının önemi, sorun ya da kriz durumlarında nasıl davranılması gerektiği konularında bilgi aktarımı yapılmalıdır.

Araştırma grubunun devam ettiği okul bünyesinde, sigara-alkol maddelerinin kullanımı önlemeye yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi mezzo düzeyde yapılabilir bir çalışma olacaktır. Ayrıca okul odaklı önleme programlarının kullanılması ve bu programlar üzerinde durulması önerilebilir. Bunun için sigara-alkol ve diğer maddelerin de kullanımının önüne geçilmesine yönelik bir politikaya sahip olması gereken okul idaresinin; tüm bu eylemleri bir plan dâhilinde, tüm okul öğelerini kapsar bir biçimde, tüm eylemlerin bütçelemesini yaparak ve kararlılıkla yürürlüğe koyması gerekmektedir.

Pek çok Avrupa ülkesinde ve Amerika'da uzun bir uygulama geçmişine sahip 'okul odaklı öğrenme' program modelleri çalışmanın yapıldığı okul idaresince incelenip uygun modelin seçilmesinin ardından kendi okul ve öğrencilerinin ihtiyacına göre uyarlanabilir.

Buraya kadar önerilen mikro ve mezzo düzeydeki çalışmaların hayata geçirilebilmesi için, Türkiye'de halen uygulamaya geçmemiş olan okul sosyal hizmetinin en kısa sürede ülkemize kazandırılması ve okullarda sosyal hizmet uzmanlarına kadro açılması makro düzeyde bir çalışma olacaktır.

Öyle ki okul sosyal hizmeti madde kullanımından koruyucu ve kullanımın önlenmesi amaçlı çalışmalarla kalmayacak, pek çok psiko-sosyal ihtiyaç ve soruna yönelik de çalışacaktır. Öğrencinin gelişim dönemlerini dikkate alan okul sosyal hizmeti onlara, ihtiyaç duydukları hizmetleri sunacaktır.

Sigara-alkol kullanımının önüne geçilmesinde/önlenmesinde okul sosyal hizmeti her düzeyde fayda sağlama kapasitesine sahiptir. Okul sosyal hizmet uzmanının yürüteceği önleme çalışmalarının hedef grubunda; birey olarak ergen, akran grubu, aile ve okulu birlikte değerlendirilmelidir.

Aile ve sosyal politikalar bakanlığının madde kullanımına yönelik koruyucu-önleyici faaliyetlerini arttırması, Yeşilay'ın da aynı doğrultuda mevcut faaliyetlerini arttırarak mevcut projelerinin etkinliğini arttırması önerilir. Sağlık bakanlığının koruyucu önleyici, değiştirici ve tedavi edici işlevselliğiyle ÇEMATEMlerin (Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı ve Tedavi Merkezi) yaygınlaştırılması önerilir.

Araştırmamızda ergenlerin çok boyutlu sosyal destek algı düzeylerinin pek çok değişkenle karşılaştırılarak elde edilen bulgu sonuçlarına getirilecek öneriler şu şekildedir.

Çalışmamızın sonunda katılımcı ergenlerin aile özellikleri nasıl olursa olsun, en fazla sosyal desteği algıladıkları alanın aileleri olduğu görülmüştür. Aileyi sırasıyla arkadaşları ve ardından kendileri için özel olarak tanımladıkları bir insan takip etmektedir. Bu nedenle ergenlere sosyal destek veren; başta aileler olmak üzere, tüm kaynaklarla profesyonel meslek elemanlarının (okul sosyal hizmet uzmanı, rehberlik ve danışmanlık öğretmeni, ders öğretmenleri, okul idaresi...) iletişim halinde ve her bir birey için iş birliği içinde olmaları gereklidir.

Çalışma grubunun yaş grupları, sınıfları, ekonomik düzeyleri, ailelerinin sigara-alkol kullanım durumları, okula istekli devam etmeleri, derslerindeki başarı durumları, gelecekle ilgili kariyer hedefleri, öğretmenleriyle kurdukları iletişimin niteliği, ergenin algıladığı sosyal destek algısının düzeyini ve sigara-alkol kullanımlarını etkilediği için, ergenin hayatındaki tüm birey ve çevrenin bilgilendirilmesi gereklidir. Bu değişkenlerin birey üzerindeki etkilerinin önemi ve etkileri hakkında aile ve çevresinin bilgilendirilmesi ile onların ergenlere yaklaşımları bilinçli hale getirilerek, hem sosyal destek algısı düzeylerinin yükseltilmesi hem de sigara-alkol maddelerinin kullanımının önüne geçilmesi sağlanır. Ergenlerin sahip olduğu duygusal, bilişsel ve araçsal desteğin sürekliliğini sağlamak adına yeni düzenlemelerin yapılması gereklidir.

Çalışmada görülmüştür ki, ergenlerin ihtiyaç duyduğu sosyal desteğin kaynağı informaldır (aile ve çevresi). Bu nedenle ergenin anne-babası, kardeşleri, akraba ve arkadaşlarının ergene, onun ihtiyacı olan desteği doğru bir şekilde sağlayabilmesi için sözü edilen kaynakları yeterince bilgilendirmek ve aralarındaki iletişimlerini sağlıklı bir şekilde arttırmak amacıyla yeni düzenlemelerin yapılması gereklidir.

Ergenlerin yeni sosyal beceriler kazanmalarına yönelik 'Sosyal Beceri Kazandırma ve Sosyal Destek Eğitim Programları' (bu programlara örnek yaz) ve akabinde ailelerin çocuklarını sigara-alkol tehdidine maruz kalabilme ihtimalleri hakkında bilgilendirici eğitim ve uygulama programlarının geliştirilip uygulanması önerilir. Bu açıdan gençlik ve spor bakanlığının gençlik kampları gibi pek çok işlevsel özelliği bulunan faaliyetleri arttırmak adına milli eğitim bakanlığıyla iş birliği içine girmesi önerilir.

Çalışma grubunda 17 yaşında ve 11. Sınıfa devam eden, babaları alkol kullanan, okul başarısı düşük, okuldan memnun olmayan, öğretmenleri ile ders dışı iletişiminin yetersiz olduğunu düşünen, mezuniyet sonrası herhangi bir kariyer hedefi belirlememiş ergenlerin sosyal destek algı düzeylerinin düşüklüğü, aile ve öğretmenlerine daha fazla sorumluluk düştüğünü göstermektedir. Bu amaçla 'iletişim ve atılganlık', 'kariyer yönetimi ve doğru meslek seçimi' ve 'farklı sosyal beceriler' konularında okul-aile işbirliği ile okul rehberlik öğretmenlerinin, sınıf rehber öğretmenlerinin ve ergenin dersine giren diğer öğretmenlerin daha fazla destekleyici olmalarını gerektirmektedir. Ayrıca aile ve ergeni toplumda bu konuda var olan doğru programlara yönlendirmeleri önerilir.

Ülkemizde okul sosyal hizmeti hakkında neredeyse yok denecek kadar az bir bilgi ve uygulamanın olduğu göz önüne alınarak, bu konuda hem okul çalışanlarının hem ailelerin hem ergenlerin bilgilendirilmesi, bu amaçla etkinlikler düzenlenmesi, el broşürü/kitabı gibi basın yayın araçlarının kullanılması yerinde olacaktır. Ergenin algıladığı sosyal desteğin hangi çevresel ve bireysel faktörlerden etkilendiğinin belirlenmesi amacıyla bilgi sağlayan, elde edilen sonuçlar ışığında ergenin destek algısını yükselten bu tür çalışmaların daha yaygın ve farklı değişkenler kullanılarak yapılması önerilir.

Ekolojik ve kültürel öğelerin öneminin farkındalığıyla toplumsal hizmetlerin yerel seviyede de yaygınlaştırılması, sistemik genelde sosyal hizmet yaklaşımının aile ve gencin sahip oldukları potansiyeli güçlendirerek hayata geçirmelerinin sağlanması mümkündür. Buradan hareketle yerel düzeyde (örneğin; sosyal hizmet kuruluşları, toplum merkezleri... gibi) ebeveynler çocuklarına karşı olan sorumluluklarını geliştirirken ergenlik dönemindeki zorlu değişimin karşısında daha duyarlı ve anlayışlı olabilirler.

Diğer tüm süreçteki bireyler gibi ergenlik sürecindeki bireyler için sosyal destek algısının ne denli önemli olduğu bellidir. Bu yüzden hâlihazırda var olan söz konusu desteği ergene; o ne zaman, ne kadar ve hangi alanda ihtiyaç duyarsa sunmak gerekir ve bu konu hassasiyet gerektirir. Bu nedenle ergenin eğitiminde, öğreniminde ve yönelimlerinde olumlu ve geliştirici yeniliklere ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

Acuda, S.W. ve Eide, A.H. (1994). Epidemiological study drug use in urban and ruralsecondry schools in Zimbabwe. *Central African Journal of Medicine*, 40(8), 207–212.

Ahioğlu-Lindberg, E.N. (2011) Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.

Akboy, R.(1991). Öğretmen-öğrenci etkileşimi ve önemi. *Çağdaş Eğitim*, 117, 22-25.

Akfert, S. Çakıcı, E., Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*,10, 40-47.

Akkapulu, E. (2005). *Ergenin sosyal yetkinlik beklentisini yordayan bazı değişkenler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Akman, Y., Tuğrl, C. (1996). Üniversite gençliğinde alkol kötüye kullanım riskini yordayan değişkenler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 3(2), 73-80.

Aksüllü, N. & Doğan, S. (2004). Huzurevinde ve evde yaşayan yaşlılarda algılanan sosyal destek etkenleri ile depresyon arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5: 76-84.

Akvardar, Y., Arıkan, Z., Berkman, K., Dilbaz, K., Oral, G., Uluğ, B., Uzbay, İ. T., Annette-Akgür, S., Bilici, M., Tamar-Gürol, D., Mete, L., Gürel, Ş. C., Zorlu, N. (2011). *Madde bağımlılığı tanı ve tedavi kılavuzu el kitabı*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Bakanlık Yayın No: 879, s.4, Pozitif Matbaa, Ankara.

Alıkaşıfoğlu M, Ercan O. (2002). Ergenlerde madde kullanımı. *Türk Pediatri Arşivi*, 37, 66-73.

Altan, Z. (1999). "İyi Bir Öğretmeni Nasıl Fark Edersiniz?" *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 250, 17-19.

Arı, R. (2008). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Arıkan, Z. ve Doğan, Y.B. (1999). *Madde kullanımı ve bozuklukları*. Milli Eğitim Bakanlığı, 14-30.

Arıkan, Z. (2011). *Madde bağımlılığı tanı ve tedavi kılavuzu el kitabı*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No: 879. s. 253, Ankara: Pozitif Matbaa.

Arıkan, Ç. (2001). Tedavi Kurumlarında Çok Disiplinli Ekiplerde Yer Alan Sosyal Hizmet Uzmanlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. K. Karataş, Arıkan Ç. (Ed.), *insani gelişme ve sosyal hizmet prof. Dr. Nesrin Koşar'a armağan* (S.s. 27-32). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No:9, Ankara.

Arslan, Y. (2009). *Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile sosyal problem çözme arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Asher, S. R., & Paquette, J. A. (2003). Loneliness and peer relations in childhood. *Psychological Science*, 12 (3), 75–78.

Atalay, B. (1992). *Türk aile yapısı araştırması*. Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara.

Auley, E. and Blissomers, B. (2000). Self-efficacy determinants and consequences of physical activity. *Exercise Sport Science Review*, 28(2), 85-88.

Ausubel, D. P. (1980). An interactional approach to narcotic addiction. In D. J. Lettieri, M. Sayers, & H. W. Pearson (Eds.), *Theories on drug abuse: Selected contemporary perspectives* (pp. 4-7). (NIDA Research Monograph 30, DHHS Publication No.ADM 80-967). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadelede Ulusal Politika ve Strateji Belgesinin Uygulanması İçin Eylem Planı (2007-2009), Ankara.

Bailey, K.D. (1987) *Methods of social research*. 3rd Edition. Ney York: the Free Press.

Bal, S., Crombez, G., Oost P. V., Debourdeaudhuij, I (2003). The role of social support in well-being and coping with self-reported, stressful events in adolescent. *Child abuse and neglect*, 27, 1377-1395.

Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegema Yayıncılık.

Ballenger JC.(1997):Discussion and overview: what can we learn if we view panic disorder across the life span and across different presentations and contexts? *Bull menninger clin*. A19;61(2 Suppl A):A95-102.

Baltaş, A., Baltaş, Z. (1985). Gençlik çağı ve stres. *Aile ve Çocuk Dergisi Gençlik Yılı Konferansları*, 83–99.

Barnum, D. D., Snyder, C. R., Rapoff, M. A., Mani, M. M. and Thompson, R. (1998). Hope and social support in the psychological adjustment of children and their matched controls. *Children's Health Care*, 27,15-30.

Banaz, L. M. (1992). *Lise ergenlerinde sosya ldestek kaynakları ve stres ile ruh arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Bandura, A. (1977). Self efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84 (2), 191-213.

Bandura, A., Adams, N. E., Hardy G. N.(1980). Test of the generaty of self-efficacy theory. *Cognitive Therapy and Research*, 4, 39-66.

Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. *Annals of child development*, 6, 1-60. Greenwich, CT: Jai Press LTD.

Barker, R. G. (1968). Ecological psychology: concepts and methodsfor studying the environment and human behavior. Stanford Calif.: Stanford University Press.

Barrera, M., Sandler, I. N., & Ramsay, T. B. (1981). Preliminary development of a scale of social support: Studies on college students. *American Journal of Community Psychology*, 9(4), 435-447.

Batıgün Durak, A. (2005). *Türkiye'de Ergenlik Dönemi Araştırmaları Konu ve Yazar Dizini (1980 - 2004)*. Türk Psikologlar Derneği.

Battal, S. (1991). Benzodiazepin bağımlılığı. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni Dergisi*, 1 (3), 1-19.

Bayram, D. (1999) *bir grup gençte ruhsal belirti ile sosyal destek ilişkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.

Beautrais, A. L., Joyce, P. R., Mulder, R. T., Fergusson, D. M., Deavoll, B. J., Nightingale, S. K. (1996). Prevalence and comorbidity of mental disorders in persons making serious suicide attempts: a case-control study. *Am J Psychiatry*, 153(8), 1009-1014.

Beyazyürek, M., ŞATIR, T. (2000). Madde Kullanım Bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası Dergisi*, 4, 50-56.

Bilgiç, N. (2000). *Arkadaşlık becerisi eğitiminin ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin yalnızlık düzeylerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bilgin, M. (1999). 14-18 yaş grubu ergenlere yönelik sosyal yetkinlik beklentisi ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(12), 7-14.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, Massachusetts:Harvard University Press.

Bruhn, J. G., Philips, B. Y, (1984). Measuring social support:a synthesis of current approaches. *Journal of behavioral medicine*, 7,150–170.

Budak, B (1999). *Çocukluk çağı lösemileri ve sosyal destek sistemlerinin aile işlevlerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Bulut, A., Çokar, M., Eylen, B., Akalın, A., Gürşimşek, I., Hamurcu, H., Nalbant, H., Oksal, A. Ve Ortaylı, N., (2003) *Ergenlik dönemindeki ruhsal değişiklikler. "öğretmen ve öğretmen adayları için cinsel sağlık eğitimi"* 2. Basım İstanbul, Ceren Yayın-Dağıtım Ltd. Şti. (Milli Eğitim Bakanlığı ve İnsan kaynağını Geliştirme Vakfı işbirliği ile hazırlanmıştır.) s.s. 84-88.

Burke, R. J., & Weir, T. (1978). Benefits to adolescents of informal helping relationships with their parents and peers. *Psychological Reports*, 42, 1175-1184. Doi:10.2466/pr0.1978.42.3c.1175

Chassin, L., Hussong, A., Beltran, I. (2009). Adolescent substance use. In R.M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *aHndbook of adolescent psychology* 3rd Ed. New York: Wiley.

Cılga, İ. (2009). *Madde mücadelesi için ulusal politika ve strateji yaklaşımı üzerine öngörüler*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksel Okulu, Ankara.

Cılga, İ. (2009:a) Madde ve madde kullanımı ile mücadelede ulusal politika ve strateji öncelikleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 7-21.

Çitci, O. (1998). Son söz yerine: 20. Yy.ın sonunda kadınlar ve gelecek. O. Çitci (Ed.), *20. Yyın sonunda kadınlar ve gelecek*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın N:285, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No:16. Ankara.

Cloutier, R. (1982). *Ergenlik psikolojisinde kuramlar*. (B. Onur, Çev. 1994).

Cobb, S. (1995). "Social support as a moderator of life stress" toward an integrated medicine , classics from psychosomatic medicine 1959-1979. American Psychiatric Press, Inc., USA:377-398.

Commission of European Communities, (2012). Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Moving Youth Into Employment, COM(2012) 727 final, Brussels.

Connly, J. (1989). Social Self- Efficacy in Adolescence; Relations with Self- Consept, Social Adjustment and Mental Health, *Canadian Journal of Behavior Science Rewiew*, 21(3), 2582.

Cohen D. A., Richardson J., Lapree L. (1994). Parating behaviours and the onset of smoking and alcohol use: a longitudinal study. *Pediatrics*, 94, 368-375.

Cowie, H. (2000). Bystanding or standing by: Gender issues in coping with bullying in schools. *Aggressive Behavior*, 26, 85-97.

Cutrona CE, Cole V, Colangelo N et al. (1994). Parenteral social support and academic achievement: An attachment theory perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(2), 369-378.

Çakır, H. , Y. (1993). *12-22 yaş grubundaki gençlerde çok yönlü algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Çakır, Y., & Palabıykoğlu, R. (1997). *Gençlerdesosyal destek-çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması. Kriz Dergisi*, 5(1), 15-24.

Çelik P, Esen A, Yorgancıoğlu A ve ark. (2000). Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigaraya karşı tutumları. *Toraks Dergisi*, 1(1), 61-66.

Danış, Z. (2006).Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı. *Aile ve Toplum Dergisi*, 8(3), 45-53.

Demirgören, S., Doğan, Y. H. (2007). "Nikotin Bağımlılığına Karşı Aşılama Yöntemi: Yeni Bir Umut mu?" *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 10 (2), 75-77.

Demirhan, H. (1999). *Denizli ili Tavas ilçe merkezinde yer alan orta öğrenim öğrencilerinde sigara, alkol ve uçucu madde kullanımı* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Denizli.

Demirtaş, A. S. (2007). *İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Derin, M. (2017). *Madde bağımlısı bireylerin sosyal dışlanma algıları: Ankara AMATEM örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Derman, O. (2008). İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Teknikleri. *Adolesan Sağlığı II. Sempozyum Dizisi*, No:63.

DİE. *Türkiye’de Çalışan Çocuklar*. 1999.

Dilbaz, N. (2011). *Madde bağımlılığı tanı ve tedavi kılavuzu el kitabı*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 879. S. 66, Ankara:Pozitif Matbaa.

Doğan, O. (1989). Lise Ergenlerinin Sigara İçme Alışkanlığı ile Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Düşünen Adam Dergisi*, 1(3).

Doğan, Y.B. (2001). Madde Kullanımı ve Bağımlılığı. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1, 79-86.

Doğan, Y.B. (2002). Bağımlılık Nedir, Türleri ve Bağımlılığın Sonuçları. *3P Dergisi*.

Doğan, D. G., Ulukol, B. (2010). Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkinliği. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(3), 179-185.

Drapela, L., Mosher, C. (2007) The conditional effect of parental drug use on parental attachment and adolescent drug use: social control and social development model perspectives. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 16(3), 63-87.

Duman, N. (2000). *Ankara liselerinde çeteye katılma potansiyeli olan öğrenci grupları ve okul sosyal hizmeti* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Duman, N. (2001). Uçucu Madde Bağımlılığı Olan Çocuk ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi. K. Karataş, Arıkan Ç. (Ed.), *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet. Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No:9, Ankara.

Duman, N. (2001). Türkiye’de Yeni Bir Sosyal Hizmet Alanı Olan Okul Sosyal Hizmetinin Kapsamı ve Sosyal Hizmet Mesleği İçindeki Yeri’ V. Duyan ve A. Mavili Aktaş (Ed.), *Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları Prof Dr. Nihal Turan’a Armağan* (s.s. 91-102). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, N.:8, Ankara.

Durmaz A, Üstün B. (2006). Determination of smoking habits and personality traits among nursing students. *Journal of Nursing Education*, 45(8), 328-333.

Duyan, V., Sayar, Ö., Özbulut, M. (2008). *Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak*, s.s. 171-181, Ankara: Öncü Basımevi.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet-temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara:Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Eker D., Arkar H., Yıldız H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25.

Eker, D., Arkar H. (1995). Perceived Social Support: Psychometric Properties of the MSPSS in Normal and Pathological Group in a Developing Country. *Social Psychiatry Psychiatric Epidemiology*, 128, 280-289.

Eker, D., Arkar, A.(1995:a). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 34, 45-55.

Elbir, N. (2000) *lise 1. Sınıf ergenlerinin sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, Ankara.

Ekinci, H. ve Ekici, S. (2003). İşletmelerde Örgütsel Stres Yönetim Stratejisi Olarak Sosyal Desteğin Rolüne ilişkin Bir Araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 109-120.

Elmacı, F. (2001). *Parçalanmış ve bütünlüğünü koruyan aileye sahip ergenlerin depresyon ve uyum düzeylerinde sosyal desteğin rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kocaeli.

Engels, R.C., M.E., Knibbe, R. A., De Vries, H., Drop, M.J. ve Van Breukelen, G.J.P.(1999). Influences of parental and best Friens Smoking and Drinking on Adolescent Use: A Longitudinal Study. *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (2), 332-361.

Erbay, E., Sevin, Ç. (2008). Madde bağımlılarının tedavi sonrası sosyal yaşama uyumları ve sosyal hizmet uygulamaları. *Bağımlılık Dergisi*, 9(1), 3-10.

Erdem G., Eke, C. Y., Ögel, K., Taner, S. (2006). Lise ergenlerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 7(3), 111-116.

Erbil N., Divan Z., Önder P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(10), 7-15.

Ersanlı K (1996). *Benliğin gelişimi ve görevleri*. II. Baskı. Samsun: Eser Ofset.

Farrow J.A. ve Schwartz, R.H.(1992). Adolescent drug and alcohol usage: a comparison of urban and suburban. *J. Nat. Med. Assoc*, 84(5), 409-413.

Flom, F. L., Friedman, S.R., Kottiri, B.J., Neaigus, A. ve Curtis, R. (2001). Recalled adolescent peer norms towards drug use in young adulthood in a low-income. *Minority urban neighborhood. Journal of Drug Issues*, 31.

Gay, L. P. (1987). *Educational research competencies for analysis and application*. Colombus: Merrill Publishing Comp.

Gençtan, E. (1999). *Psikodinamik psikiyatri ve normaldışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş. 14. Basım.

Goodman, E., Huang, H. (2002). Socioeconomic status, depressive symptoms and adolescent substance use. *Archives of Pediatrics- Adolescent Medicine*, 156(5), 448-453.

Gökçe, B. (1988). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.

Gökgöz, Ş., Koçoğlu, G. (2007). Adölesan çağda sigara ve alkol içme davranışı. *Fırat Tıp Dergisi*, 12(3), 214-218.

Güney, M. (1985). *Üniversite Öğrencileri Arasında Depresyon ve Problem Alanlarının Akademik Başarı İle İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Güzel, H. (2005). *Psikiyatriyardım alan ergenlerin sosyal destek algısı ve bunu etkileyen etmenler* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Hartevioğlu, A. (2009). *Ortaöğretim 9. Ve 10. sınıfa devam eden ergenlerin madde kullanımına ilişkin bilgi, tutum ve davranışları: Bir özel okul örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Hays, R., B., Oxley D. (1986). Social network development and functioning during a life transition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, 305-313.

Helsen, M., Vollerbergh W., Meeus, W. (2000). Social support from parents and friends and emotional problems in adolescences. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(3), 319-335.

Herken, H., Özkan, İ., Çilli, A. S., Bodur, S. (2000). Öğrencilerde alkol kullanım sıklığı ve sosyal öğrenme ile ilişkisi. *Düşünen Adam Dergisi*, 13(2), 87-91.

Hibell, B., Anderson B., Bjarnason T., Kokkevi, A., Morgan, M., Narusk, A. (1995). Alcohol and other drug use among students in 26 European countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, CAN. *Council of Europe*. Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drug.

Hodgson, R. J. (1991). Substance misuse. *Behave Psychother*, 19, 80-87.

Hollis, C. (1996). Depression, family environment and adolescent suicidal behavior. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 622-630.

Horasan E., Sezer E. (1993). Ortaokul son sınıf öğrencilerinde sigara kullanımı Prevalansı (Elazığ), *Sağlık İçin Sigara Alarmı Dergisi* (1995), 2, 17-29.

Hortaçsu, N. (1997), *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitabevi.

House, J.S. (1981), *Work, Stress, and Social Support*, Reading, MA: Addison-Wesley.

Howard, M.O., Jenson J.M. (1999). Inhalant use among antisocial youth: Prevalence and Corelates.. *Addict Behav.*, 24(1).

John-Steiner, V., Mahn, H. (1996). Sociocultural approaches to learning and development: A Vygotskian framework. *Journal of Educational Psychologist*, 31(3), 191-206.

<http://alcoholrehab.com/drug-addiction/reasons-for-substance-abuse/> Sociocultural approaches to learning and development: A Vygotskian framework. Erişim:02.03.2016.

<http://www.ekonomianaliz.com/guvenilirlik-analizi-reliability-analysis>

Erişim:18.05.2018.

<https://ergenlikdonemi.wordpress.com/2011/09/09/ergenlik-donemi-psikolojisi-nedir/> Erişim: 10.03.2016.

Kalyoncu, H. (2009). Psikozların etyopatogenezinde bağımlılık yapıcı maddeler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 19(1), 64-67.

Kahriman, İ., Polat, S. (2003). Adölesanlarda aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6(2), 13-24.

Kaniasty, K. (2005). Social support and traumatic stress. *PTSD Research Quarterly*, 16(2), 1-7.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (1995a). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama* 8. Basım Ankara :3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd

Karatay, G., Kubilay, G. (2004). Sosyoekonomik Düzeyi Farklı İki Lisede Madde Kullanma Durumu ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 1(2).

Kasatura, İ. (1995). *Gençlik ve Alkol Bağımlılığı*. I. Baskı. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kemer, G., Atik, G. (2005). Kırsal ve İl Merkezinde Yaşayan Lise Öğrencilerinin Umut Düzeylerinin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyine Göre

Karşılaştırılması. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 161-168.

Klipatrick, D.G., Acierno, R., Saunders, B., Resnick, H.S., Best, C.L. ve Schnurr, P.P. (2000). Risk Factors for Adolescent Substance Abuse and Dependence Data from a National Sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68.

Kosky, R., Silburn, S., & Zubrick, S. (1990). Are children and adolescents who have suicidal thoughts different from those who attempt suicide? *Journal of Nervous and Mental Disease*, 178, 38-43.

Kosterman, R., Hawkins, J.D., Guo, J., Catalano, R.F. ve Abott, R.D. (2000). The Dynamics of Alcohol and Marijuana Initiation: Patterns and Predictors of First Use in Adolescence. *American Journal of Public Health*, 90.

Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kutlu, R., Karademirci, M. M., Denizhan, T. (2017). Sigara bırakma tedavisi sırasında bupropion hcl'e bağlı gelişen serum hastalığı benzeri reaksiyon: olgu sunumu. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 21(1), 44-48.

Lynch, M., & Cicchetti, D. (1997). Children's relationships with adults and peers: An examination of elementary and junior high school students. *Journal of School Psychology*, 35, 81-99.

Mahon, N. E., Yarcheski, A. ve Yarcheski, T. J. (1998). Social support and positive health practices in young adults: *Loneliness as a mediating variable*. *Clinical Nursing Research*, 7(3), 292- 308.

Marshall W.A., Tanner, J. M. (1970). *Variations in the pattern of pubertal changes in boys archives of disease in childhood*, 45.

MEB, (2011). Aile Ve Tüketici Hizmetleri Gençlik Dönemi, Mesleki ve Teknik Eğitim Okul/Kurumlarında Uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında Yer Alan Yeterlikleri Kazandırma Modülü.

Miller, P., Plant, M. (2010). Parental guidance about drinking: relationship with teenage psychoactive substance use. *Journal of Adolescence*, 33, 55-68.

Morsünbül Ü. (2009). *Attachment and risk taking: are they inter-related?* Int J Soc Sci, 4, 233-237.

Murray, J. B. (1989). Psychologists and children of alcoholic parents. *Psychological Reports*, 64, 859-879.

Mutlu,T., Balbag, Z. ve Cemrek, F. (2010). The role of self-esteem, locus of control and big five personality traits in predicting hopelessness. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 1788–1792.

Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını s.91

Okyayuz, Ü. (1999). Sağlık Psikolojisi. Ü.H. Okyayuz (Ed.) *Sağlık Psikolojisi*, 1. Baskı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Oskay, G. (1981). “Değer Yargıları Yönünden Ana-Baba Ergen Çatışması”, *Psikoloji Dergisi*, 14,148.

Orak, S., Özen, T., Orak M. E. (2004). Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin sigara, alkol alışkanlıkları ve sosyokültürel özelliklerinin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 11(3), 1-7.

Ögel K, Erol B.(2005). Çocuklarda sigara, alkol ve madde bağımlılığı “Çocuğum madde bağımlısı olmasın”. Ankara: Morpa Kültür Yayınları.

Ögel K. (2002). *Bağımlılığı önleme anne-babalar-öğretmenler için kılavuz*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K, Liman, O. (2003). *Gençlerde madde kullanım yaygınlığı ve özelliklerinin değerlendirmesi* (2001 Araştırması Sonuçları). İstanbul: Yeniden Yayınları. Yayın No: 2.

Ögel, K. (2010). Madde kullanım ve bağımlılık nedenleri sunumu. “*Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme.*” İstanbul: Yeniden Yayınları.

Ögel, K. ve Tamar, D.(2001). Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*,12(1).

Ögel, K., Çorapçıoğlu, A., Tot, Ş., Doğan, O., Sır, A., Bilici, M., Tamar, D., Yenilmez, Ç., ve Tamar, M. (2003). Türkiye’de ortaöğretim gençliği arasında ecstasy kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 4(2), 67-71.

Ögel, K. (1997). Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık. *Cep Üniversitesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Öktem, F. (1999). “*Ergenlik Dönemi Özellikleri ve Madde Kullanım Riskini Artıran Etmenler.*” Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık İşleri Başkanlığı. *Madde Bağımlılığı İle Mücadele Projesi İl Proje Koordinatörleri Eğitim Semineri Kitabı*, Aksaray.

Örsal, Ö. (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Tütün ve Tütün Mamulleri Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Kesitsel Bir Çalışma. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 3, 30-40.

Özaydın, S. (1984). Toksikomaniler. Özaydın, S. (Ed.) *Psikiyatri*. İstanbul: İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi.

Özbay, M., H., Öztürk Kılıç, E. Göka, E., Aktaş, A., M., Güngör S. (1994). Ergenlerin Sosyal Destek Çevreleri: İşçi ve Ergenler Arasında Karşılaştırmalı bir Çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 5(2), 19-125.

Özdemir, U. (1998). *Psikiyatrik Sosyal Hizmet* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Özden, S. .Y (1992). *Uyuşturucu Madde Bağımlılığı*. İstanbul: Nobel Tıp Kitap Evleri.

Özgür, G. (1993). Sosyal destek ve sağlık. *Türk Hemşireler Dergisi*, 43(2), 25-27.

Özkan, İ. (1987). *Gençlerde benlik saygısı ile akademik başarı arasındaki ilişki*. 23.Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi. İstanbul.

Özşahin, A. (1998) *Denizli Vali Necati Bilican Çıracılık Eğitim Merkezinde Okuyan Çıracılarda Psikoaktif Madde Kullanımı* (Uzmanlık Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Öztürk, M. O. (1997). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. *Hekimler Yayın Birliği*, 7.Basım. Ankara.

Öztürk, M. O., Uluğ, B. (2015). Psikoaktif Madde Kullanımına bağlı ruhsal bozukluklar. M. O. Öztürk ve A. Uluşahin (Ed.). Ruh sağlığı ve bozuklukları içinde (s.s. 512-550). 13. Baskı, Ankara: Bayt Yayınları.

Öztürk-Kılıç E. (1994) ergenlik döneminde aile ve arkadaş ilişkileri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 5(2), 113-118.

Piko, B. (2000). Percieved Social Support from Parents and Pers: Which is the Stronger Predictor of Adolescent Substance Use? *Substance Use and Misuse*, 35.

Qnckeen C., MC Kee S., Krishnan-Sarin S., O Malley S.,et al. (2005). *Knowledge and Perceived Risk of Smoking-Related Conditions: A Survey of Cigarette, Prev Med.*, Jun, 40 , 84.

Room, R. (1997). Voluntary organizations and the state in the prevention of alcohol problems. *Drugs and Society*, 11, 11–23. Doi:10.1300/J023v11n01_03

Ross, L. T., Lutz, C. J., Lokey, B. (1999). "Perceived social support and attributions for failed support" (PSPB.25.896-909)".

Red , W.J., Smith, A. D. (1989). *Research in Social Work*. New York. S.s. 64-93

Sarafino, E. P.(1998). *Health Psychology*. (3.Ed.). New York: John Wiley & Sons.

Sarason, B.R., Sarason, I.G., and Pierce, G.R. (1990). Social Support: An Interactional View (p.p. 319-366). New York: Wiley.

Saygın, E. (2008). *Sigara ve alkol tüketimini etkileyen degiskenlerin ekonometrik analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Ekonometri Programı, İzmir.

Selçuk, Z. (2008). *Eğitim Psikolojisi*. 16. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi.

Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Yüzüncü yıl üniversitesi, eğitim fakültesi dergisi*, VI1(1), 1-19.

Schor E.L.(1996). Adolescent alchohol use social determinant and the case for early family-centered prevention: Family-focused prevention of adolescent drinking. *Bull NY Acad Med*, 2, 335-356.

Schuckit MA, (1995) : *Drug and alcohol abuse : Aclinical guide to diagnosis and treatment*, 4.th edition,New York: Plenum Medical Book Company.

Schwab J. J. (2000). *Family functioning: the general living sytems research model* (p.19). Hingham, U.S.A.: Kluwer Academic Publishers.

Schwarzer, R., Luszczynska, A. (2003). Planning and self-efficacy in the adoption and maintenance of breast self-examination: *A longitudinal study on self-regulatory cognitions. Psychology & Health*, 18(1), 93-108.

Simons-Morton, B., Haynie, D.L., Crump, A. D., Eitel, P. Ve Saylor, K. E. (2001). Peer and Parent Influences on Smoking and Drinking Among Early Adolescent. *Health Education and Behavior*, 28.

Skaalvik E.M., Skaalvik, S.(2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26(4), 1059-1069.

Sorias, O. (1988a). Sosyal Desteğin Değerlendirilmesi II: *Seminer Dergisi*, 6, 26-39.

Sorias O (1988b). Sosyal Destek Kavramı. *E.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(1), 353-369.

Spoth, R. Goldberg, C., Neppl, T., Tradeau, L., & Ramisetty-Miker, S. (2001). Rural urban differences in ditribution of parent-reported risk factors for substance use among young adolescents. *Journal of Substance Abuse*, 13, 609-623. Doi:10.1016/S0899-3289(01)00091-8.

Steinberg L (2007). *Ergenlik (Adolescence)*. F. Çok (Ed.), (A. Aypay, C. Satman, E. G. Kapçı, E. Uçar, F. Çok, H. Ercan, M. Bağlı, M. Artar, R. Parmaksız, S. A. Sevim, T. Yiğit, T. Şener, Çev.) İmge Kitabevi Yayınları.

Sue, D.W.,& Sue D.(2003). Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice (4th ed.). *New York; John Wiley*, 281-285.

Sussman, S., Dent, C. D., Leu, L. (2000)The one-year prospective prediction of substance abuse and dependence among high-risk adolescents. *Journal of Substance Abuse*, 12, 373-386.

Sutherland, I. Ve Shepherd, J.P. (2001). Social Dimensions of Adolescent Substance Use Addiction. *Substance Use and Misuse*, 96.

Süngü, H. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Zararlı Madde Kullanımına İlişkin Tutumları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(11), 167-194.

Şahin D, Güvenç GB (1996). Ergenlerde aile algısı benlik algısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(38), 22-32.

Şaşmaz, T., Buğdaycı, R., Toros, F. ve Ark. (2006). Ergenlerde alkol içme prevalansı ve olası risk faktörleri. Okul tabanlı kesitsel bir çalışma, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 5(2), 94-102.

Tamar, D., Ögel, K. (1997). Ergenlik döneminde madde kullanımı, ergenlikte ruhsal sorunlara yaklaşım. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları*, 1-15.

Tanter, R.E., Sambrano, S. ve Dunn, M.G. (2002). Predictive variables by developmental stages: a center for substance abuse, prevention multisite study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 14.

Taşçı, E. Atan, Ş.Ü. Durmaz, N. Erkuş, H., Sevil, Ü. (2005). Kız meslek lisesi öğrencilerinin madde kullanma durumları. *Bağımlılık Dergisi*, 6(3), 122-128.

Thoits, P.A. (1995). Stress, coping, and social support processes: where are we? what next? *Journal of Health and Social Behavior, Extra Issue*, 53-79.

Tuğrul, C., Akman, Y. (1996). Üniversite gençliğinde alkol kötüye kullanım riskini yordayan değişkenler (Variables predicting alcohol abuse among university youth). *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 3(2), 73-80.

Turan, N. (1999). *Sosyal kişisel çalışma: birey ve aileler için sosyal hizmet*. V. Duyan (Ed.), 2. Baskı. Ankara: Aydınlar Mat.

Türkbay, T., Özcan, C., Doruk, A., Sekmen, K. (2005:a). Ergenlerdeki kimlik bocalaması üzerine cinsiyetin etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (2), 69-74.

Türkbay, T., Özcan, C., Doruk, A., Uzun, Ö. (2005:b). Ergenlerin psikiyatrik belirtileri ve benlik saygıları üzerine kimlik bocalamasının etkileri. *Türkiye’de Psikiyatri Dergisi*, 7 (3), 92-97.

UNESCO,(2013). About the youth programme. <http://www.unesco.org/new/en/socialand-human-sciences/themes/youth>, Erişim Tarihi: 11.12.2016.

Usluer, S.(1989). *The reliability and validity of the turkish family environment questionnaire* (Unpublished Master Thesis). Bosphorus University, Faculty of Education, Educational Sciences Department.

Usta. G. "Çocuk ve ergenlerde madde kullanımı. (www.cocukpsikiyatri.org/cocukveergenlerdemaddebagimlilik.html) Erişim: 10.03.2016.

Uzbay, I.T. (2009) Bağımlılık yapan maddeler ve özellikleri. *Türk Eczacıları Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21, 16-33.

Wang, L., P.P. Heppner ve T.R. Berry. (1997). Role of gender- related personality traits, problem solving aprasial and perceived social support in developing a mediational model of psychological adjustment. *Journal of Counseling Psyhology*, 44, 245-255.

Wang, C.DC. ve Sound, C.C. (2008). the role of generational status, sef esteem, academic self efficacy and perceived social support in college students' psychological well-being. *Journal of College Counseling*, 11, 101-118.

Winter, K.C. (2001). Assesing adolescent substance use problem and other areas of functioning. in P.Monti, S.M. Colby, M.O.Leary ve A.Tracy(Ed.) *Adolescents, alcohol and substance abuse*. London:The Guilford Press.

World Health Organisation (2014). *World report on ageing and health*. Geneva, Switzerland: WHO Publication.

World Health Organization. (1992). Tobacco-free workplace and the law. *world no- tobacco day*, WHO Publication, May, Advisory Kit., S.s. 12-13.

Van Dam, H. K., Van derHorst, F. G., Knoop, L., Ryckman, R. M., Crebolder, H. F.J. M., Van den Borne, B. H.W. (2005). Social support in diabetes: a systematic review of controlled intervention studies. *Patient Education and Counseling* 59, 1–12.

Vaux, A., Stewart, D., Riedel, S. (1990). Modes of social support: the Social Support Behaviours (SS-B) Scale. *American Journal of Community Psychology* 15(2), 209-232 .

Vietze, D.L., Daiute, C., Dow, E. (2010). *Encyclopedia of Adolescence*. p.p. 341-351. Elseiver Pres.

Yavuzer, H. (1999). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yazman, Ü. (1995). *Lise gençliğinin psikoaktif maddelere bakışı ve kullanım oranlarının Türkiye-İstanbul örneği ile incelenmesi* (Uzmanlık Tezi). Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul.

Yıldırım, İ. (1998). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin sosyal destek düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(9), 33-38.

Yıldırım, İ. (2007). Depression, test anxiety and social support among Turkish students preparing for the university entrance examination. *Eurasian Journal of Educational Research*, 29, 171-184.

Young, P.V. (1968). *Bilimsel sosyal incelemeler ve araştırma* (G. Bingöl ve N. İşçil Çev.). Ankara: Ege Matbaası.

Young, S. J., Longstaffe, S., Tenenbein, M. (1999). Inhalant Abuse and the Abuse of Other Drugs. *Drug and Alcohol Abuse*, 25(2).

Zastrow, C. (2014). *Sosyal hizmete giriş*. D., B., Çiftçi (Ed.), (Aykara, A. Beyazova, B. Yakut-Çakar, C. Evren, Ç. Karaca, D. B. Çiftci, E. Yıldırım, E. Bahşi, G. Albayrak, M. S. Birdal, S. Yağcıoğlu, S. Kurukafa, V. Yılmaz, Çev.). II. Baskı. Ankara: Nika Yayınevi.

Zaimoğlu, S., Büyükberker, Ç. (1992) Adölesanlarda toplumsal destek algısı. *Çocuk ve ergen psikiyatrisi günleri kongre kitabı*. S.s. 232-240. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri.

Zimet, G., Dahlem N, Zimet S, Farley G. (1988). The multidimensional sale of perceived social support. *Journal of Personality Assesmen*,. 52(1), 30-41.

EK 1: SORU KAĞIDI

Esentepe Mesleki ve Teknik Eğitim Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Sosyal Destek
Algısı Araştırması
Berceste İlter (Hacettepe Üniversitesi SBE)

A. Sosyo-demografik Özellikler

A1. Cinsiyetiniz (1)Erkek (2) erkek

A2. Yaşınız

A3. Sınıfınız

A4. Ailenizde, birlikte kaldığınız kişilere ait aşağıdaki bilgileri doldurunuz.

Ailenizde	Sağ/ölü	Öz/üvey	Birlikte ayrı	Eğitim durumu	Çalışıp çalışmadığı	Mesleği
Anne						
Baba						
Ağabey/Abla						
Ağabey/ Abla						
Ağabey/Abla						
Kardeş						
Kardeş						
Kardeş						
Dede						
Nine						
Akraba						
Akraba						
Akraba						

A5. Ailenizin aylık geliri (toplam) ne kadardır?.....tl

A6. Ailenizin gelir kaynakları nelerdir?

.....
.....

A7. Ailenizin bulunduğu yerleşim yeri

(1). Köy (2). Kasaba (3). Şehir (4). Büyük şehir

B. Eğitim - Öğrenim sürecine ilişkin bilgiler

B1. İsteddiğiniz için mi bu okulda/ bölümde eğitim görüyorsunuz?

(1).Evet (2).Hayır

(Cevabınız hayır ise, nedenini yazınız.)

B2. Okuldan mezun olduğunuzda branşınızla ilgili bir hedefiniz var mı?

(1).Evet (2).Hayır

(Cevabınız evet ise, hedefinizi yazınız.)

B3. Okul başarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

(1). Düşük (2) orta (3)yüksek (4)bilmiyorum

B4. Okula bu yıl ki devamsızlığınız kaç gündür?

B5. Okulda eğitim öğretim programı dışında uğraştığınız bir etkinlik var mıdır?

Etkinlik	Var / Yok	Belirtiniz
Sanat		
Spor		
Sosyal-kültürel		

B6. Bu okulda öğrenci olmaktan memnun musunuz?

(1). Evet (2). Hayır

(Cevabınız hayır ise nedenini belirtiniz.)

B7. Okulda öğretmenlerinizle olan iletişiminiz sizce yeterli mi?

	Evet	Hayır
Ders içi iletişimimiz yeterli		
Ders dışı iletişimimiz yeterli		

C. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

(ÇBASDÖ soruları Ek 2'dedir.)

D. Alkol ve Sigara kullanımı

D1. Sigara ve/veya alkol kullanıyor musunuz?

	Evet	Hayır	Ara-sıra	Bıraktım	Birkaç kez denedim
Sigara					
Alkol					

(Sıradaki soruyu, bir önceki soruda 'Evet veya Ara-sıra' seçeneğini işaretlediyseniz yapınız.)

D2. Sigara ve/veya alkolü kullanmaya neden başladınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

	Merak	Çevre baskısı	Arkadaşa özentisi	Aileye özentisi	Diğer(açıklayın)
Sigara					
Alkol					

D3. Ailenizde ve çevrenizde sigara ve/veya alkol kullanan var mı? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

	Annem	Babam	Abim	Ablam	En iyi arkadaşım	Oda arkadaşlarım
Sigara						
Alkol						

E. İhtiyaçlar ve Destek

E1. Sigara ve / veya alkol kullanmayı bırakmayı düşünüyor musunuz?

(1). Evet (2). Hayır

E2. Daha önce bırakmayı denediniz mi?

(1). Evet (2). Hayır

E3. Sigara ve/veya alkol kullanmayı bırakmak için profesyonel bir yardıma ihtiyacınız var mı?

E4. Hayallerinizi gerçekleştirmek için yönlendirilmeye ihtiyacınız var mı?

E5. Bugün için size yardımcı olacak olsak, hangi konularda yardım isterdiniz?

A. Ekonomik olarak B. Eğitim ve öğretimde C. Psikolojik sorunlarımı yenmede

EK 2: ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ SORULARI

C1. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır --kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C2. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederimi paylaşabileceğim inan (flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C3. Ailem (anne, baba, eş, çocuk, kardeş) gerçekten yardımcı olmaya çalışır.

Kesinlikle hayır- kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım.

Kesinlikle hayır- kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C5. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (flört, nişanlı, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C7. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenilebilirim.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C8. Sorunlarımı ailemle (anne, baba, eş, çocuk, kardeş) konuşabilirim.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C10. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır -kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C11. Kararlarımı vermede ailem (anne, baba, eş, çocuk, kardeş) bana yardımcı olmaya isteklidir.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

C12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.

Kesinlikle hayır - kesinlikle evet

1	2	3	4	5	6	7

EK 3: LSD TABLOLARI

Tablo 42b. Ergenin Yaş Değerlendirmesine Göre Farklılığı Yaratan Grupların Ortalamaları.

	(I) yaş	(J) yaş	Farklılığı Yaratan Grup (I-J)	Standart Hata	P
Aile Alt Ölçeği	14	15	3,49593	3,72694	,350
		16	5,56322	3,77915	,143
		17	7,57407*	3,69623	,042
		18	2,31373	3,90219	,554
		19	4,16667	5,68838	,465
	15	14	-3,49593	3,72694	,350
		16	2,06728	1,51195	,174
		17	4,07814*	1,29078	,002
		18	-1,18221	1,79753	,512
		19	,67073	4,51239	,882
	16	14	-5,56322	3,77915	,143
		15	-2,06728	1,51195	,174
		17	2,01086	1,43457	,163
		18	-3,24949	1,90342	,090
		19	-1,39655	4,55560	,760
	17	14	-7,57407*	3,69623	,042
		15	-4,07814*	1,29078	,002
		16	-2,01086	1,43457	,163
		18	-5,26035*	1,73295	,003
		19	-3,40741	4,48705	,449
	18	14	-2,31373	3,90219	,554
		15	1,18221	1,79753	,512
		16	3,24949	1,90342	,090
		17	5,26035*	1,73295	,003
		19	1,85294	4,65818	,691
	19	14	-4,16667	5,68838	,465
		15	-,67073	4,51239	,882
		16	1,39655	4,55560	,760
		17	3,40741	4,48705	,449
		18	-1,85294	4,65818	,691
Toplam	14	15	5,44715	9,58508	,571
		16	9,90805	9,71935	,310
		17	15,68519	9,50608	,101
		18	6,37255	10,03579	,526
		19	7,16667	14,62956	,625
	15	14	-5,44715	9,58508	,571
		16	4,46089	3,88848	,253
		17	10,23803*	3,31967	,002
		18	,92539	4,62295	,842
		19	1,71951	11,60510	,882

	16	14	-9,90805	9,71935	,310
		15	-4,46089	3,88848	,253
		17	5,77714	3,68948	,120
		18	-3,53550	4,89528	,471
		19	-2,74138	11,71625	,815
	17	14	-15,68519	9,50608	,101
		15	-10,23803*	3,31967	,002
		16	-5,77714	3,68948	,120
		18	-9,31264*	4,45687	,038
		19	-8,51852	11,53995	,462
	18	14	-6,37255	10,03579	,526
		15	-,92539	4,62295	,842
		16	3,53550	4,89528	,471
		17	9,31264*	4,45687	,038
		19	,79412	11,98006	,947
	19	14	-7,16667	14,62956	,625
		15	-1,71951	11,60510	,882
		16	2,74138	11,71625	,815
		17	8,51852	11,53995	,462
		18	-,79412	11,98006	,947

* p<.05 için farklılık anlamlıdır.

Tablo 43b. Ergenin Sınıfına Göre Farklılığı Yaratın Grupların Ortalamaları.

	(I) sınıf	(J) sınıf	Farklılığı Yaratın Gruplar (I-J)	Standart Hata	P
Özel İnsan Alt Ölçeği	9	10	3,32558	1,74032	,058
		11	4,04866*	1,42369	,005
		12	,77003	2,65486	,772
	10	9	-3,32558	1,74032	,058
		11	,72308	1,61735	,656
		12	-2,55556	2,76355	,357
	11	9	-4,04866*	1,42369	,005
		10	-,72308	1,61735	,656
		12	-3,27863	2,57593	,205
	12	9	-,77003	2,65486	,772
		10	2,55556	2,76355	,357
		11	3,27863	2,57593	,205
Aile Alt Ölçeği	9	10	3,05533*	1,51525	,046
		11	3,89088*	1,23957	,002
		12	,36951	2,31152	,873
	10	9	-3,05533*	1,51525	,046
		11	,83554	1,40819	,554
		12	-2,68582	2,40615	,266
	11	9	-3,89088*	1,23957	,002
		10	-,83554	1,40819	,554

			12	-3,52137	2,24279	,119
		12	9	-,36951	2,31152	,873
			10	2,68582	2,40615	,266
			11	3,52137	2,24279	,119
Arkadaş Ölçeği	Alt	9	10	-,71131	1,52291	,641
			11	2,53166*	1,24584	,044
			12	-2,10594	2,32321	,366
	10		9	,71131	1,52291	,641
			11	3,24297*	1,41530	,023
			12	-1,39464	2,41832	,565
	11		9	-2,53166*	1,24584	,044
			10	-3,24297*	1,41530	,023
			12	-4,63761*	2,25413	,041
	12		9	2,10594	2,32321	,366
			10	1,39464	2,41832	,565
			11	4,63761*	2,25413	,041
Toplam	9		10	5,66961	3,81594	,140
			11	10,47120*	3,12169	,001
			12	-,96641	5,82123	,868
	10		9	-5,66961	3,81594	,140
			11	4,80159	3,54631	,178
			12	-6,63602	6,05955	,275
	11		9	-10,47120*	3,12169	,001
			10	-4,80159	3,54631	,178
			12	-11,43761*	5,64815	,045
	12		9	,96641	5,82123	,868
			10	6,63602	6,05955	,275
			11	11,43761*	5,64815	,045

*p<.05 için farklılık anlamlıdır.

Tablo 59b. Ergenin Okul Başarısını Değerlendirmesine Göre Farklılığı Yaratın Grupların Ortalamaları.

	(I) Okul Başarısı	(J) Okul Başarısı	Farklılığı yaratan grup ort. (I-J)	Standart Hata	P
Arkadaş Alt Ölçeği	Düşük	Orta	,32381	2,47427	,896
		Yüksek	-2,91071	2,72275	,287
		Bilmiyorum	-4,38571	3,12361	,162
	Orta	Düşük	-,32381	2,47427	,896
		Yüksek	-3,23452*	1,43409	,026
		Bilmiyorum	-4,70952*	2,09766	,026
	Yüksek	Düşük	2,91071	2,72275	,287
		Orta	3,23452*	1,43409	,026
		Bilmiyorum	-1,47500	2,38570	,537
	Bilmiyorum	Düşük	4,38571	3,12361	,162
		Orta	4,70952*	2,09766	,026
		Yüksek	1,47500	2,38570	,537

*p<.05 için farklılık anlamlıdır.

EK 4 : ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Berceste İLTER

Doğum Yeri ve Tarihi: Gaziantep/17.07.1982

Eğitim Durumu

Lisans Eğitimi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi İngilizce Öğretmenliği, 2004

Yüksek Lisans Eğitimi:Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 2018

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce, Almanca

Bilimsel Faaliyetleri:

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar: 2004-2006 Elazığ Yücel İlkokulu, 2006-2008 Elazığ Evren Paşa Ortaokulu, 2008-2011 Elazığ NFK Anadolu Lisesi, 2011-2012 Elazığ Cemil Meriç Fen Lisesi, 2012-2014 Gerede Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, 2014-2018 Nazilli Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (09.09.2004 tarihinden bu yana MEB bağlı olarak öğretmenlik mesleğini icra etmektedir.)

İletişim

E-posta Adresi: berceste@hoca@gmail.com

Tarih: 23/05/2018

EK 5 : İZİN BELGELERİ

Araştırmamanın öneri savunmasının yapıldığı Haziran 2014 tarihinde, yönetmeliğin etik kurul izni ile ilgili maddesinde tam bir belirlilik olmaması nedeniyle, araştırmacı gerekli izni uygulama öncesi Bolu ili Milli Eğitim Müdürlüğünden almıştır.

T.C.
GEREDE KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 97173269-44-E.5716351
Konu: Anket İsteği (Bercesté İETER)

03.06.2015

ESENTEPE MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜNE
GEREDE

İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 03.06.2015 tarih ve 12050492/44/5685102 sayılı yazıları ekinde alınan;
Valilik Makamının 29.05.2015 tarih ve 12050492-44-E.5534226 sayılı onayı ekte gönderilmiştir.
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Fikret BOZ
Müdür a.
Şube Müdürü

Güvenli Elektronik
İmzalı Aslı İle Aynıdır.
03.06.2015

(Signature)
M. KARA

EKİ: Onay (1 Adet)

GEREDE KAYMAKAMLIĞI
(Gerede Ortaokulu ve Fen Lisesi İlçe Milli Eğitim Müd.)

Tarih	03.06.2015
Sayı	223
HAVALE	Gereği
Bilgi	
Dosya No.	66
Ekst	

Demirciler Mah. Hacı Emin Efendi Cad. No: 38 GEREDİ

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://srmk.sorgu.meb.gov.tr/adresindenca5c-31d2-38ec-b1b0-6a1c> adresinden ca5c-31d2-38ec-b1b0-6a1c ile teyit edilebilir.

T.C.
BOLU VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 12050492-44-E.5534226

29/05/2015

Konu: Anket İsteği (Berceste İLTER TEKELİ)

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Bakanlığımız Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 07.03.2012 tarih ve 3616 sayılı 2012/13 Numaralı Genelge emirleri.
b) Gerede İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünün 28/04/2015 tarih ve 44/4471636 sayılı yazısı.

Gerede İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünün ilgi (b) yazısında; Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Berceste İLTER TEKELİ'nin görev yaptığı Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürlüğünde, "Kırsal Yerleşim Yerlerindeki Sigara ve Alkol Kullanan Gençlerin Sosyal Destek Algısı: Gerede Örneği" isimli tez çalışması ile ilgili anketi yapmak istediği belirtilmektedir.

Yukarıda belirtilen söz konusu anketin, okul idaresinin denetiminde ve sorumluluğunda dersleri aksatmayacak şekilde ilgi (a) Genelge kapsamında yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

İbrahim ÇAVUŞOĞLU
Milli Eğitim Müdürü

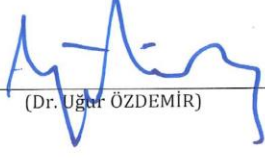
OLUR
29/05/2015

Ömer ERU
Vali a.
Vali Yardımcısı

Verilecek cevaplarda yazımın tarih ve sayısının bildirilmesi İrtibat: Memur: G.YILDIZ
Milli Eğitim Müdürlüğü Tabaklar Mahallesi 14100 BOLU Tel: 254 50 81 Faks : 21544 85
e-posta: meslekiteknikegitim14@meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 6c3f-cb3b-33a8-b332-4b66 kodu ile teyit edilebilir.

EK 6: TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 09/06/2018
Tez Başlığı: SİGARA ve ALKOL KULLANAN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL DESTEK ALGISI: GEREDE ÖRNEĞİ Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 159 sayfalık kısmına ilişkin, 09/06/2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17 'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. Adı Soyadı: Berceste İLTER Öğrenci No: N11229426 Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Programı: Yüksek Lisans Tarih ve İmza 09.06.2018
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. (Dr. Uğur ÖZDEMİR)

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT**

Date: 09/06/2018

Thesis Title : PERCEIVED SOCIAL SUPPORT OF HIGH SCHOOL STUDENTS WHO USE CIGARETTE AND ALCOHOL: GEREDE SAMPLE

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 09/06/2018 for the total of 159 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 17 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Berceste İLTER

Student No: N11229426

Department: Social Work

Program: Master

09.06.2018

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

(Dr. Ögur ÖZDEMİR)

EK 7: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 23/05/2018

Tez Başlığı: SİGARA ve ALKOL KULLANAN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL DESTEK ALGISI: GEREDE ÖRNEĞİ
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Berceste İLTER
Öğrenci No: N11229426
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

Tarih ve İmza

09.06.2018
[Signature]

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

UYGUNDUR.

[Signature]
Dr. Uğur ÖZDEMİR

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT**

Date: 23/05/2018

Thesis Title: PERCEIVED SOCIAL SUPPORT OF HIGH SCHOOL STUDENTS WHO USE CIGARETTE AND ALCOHOL: GEREDE SAMPLE

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Berceste İLTER

Student No: N11229426

Department: Social Work

Program: Master

Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

Date and Signature

09.06.2018

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

APPROVED.

Dr. Uğur ÖZDEMİR